

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLAR ARASI İKTİSAT BİLİM DALI

**KÜRESEL SERMAYE HAREKETLERİ'NİN TÜRKİYE EKONOMİSİ
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

BURCU DİREK

İstanbul, 2007

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLAR ARASI İKTİSAT BİLİM DALI

**KÜRESEL SERMAYE HAREKETLERİ'NİN TÜRKİYE EKONOMİSİ
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

BURCU DİREK

Danışman: PROF.DR. NURDAN ASLAN

İstanbul, 2007

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
1.GİRİŞ.....	1
2. KÜRESEL SERMAYE HAREKETLERİNİN GELİŞİM SÜRECİ.....	3
2.1. Küresel Sermaye Hareketlerinin Tanımı ve Türleri.....	3
2.1.1. Küresel Sermaye Hareketlerinin Tanımı.....	3
2.1.2. Küresel Sermaye Hareketlerinin Türleri.....	9
2.1.2.1. Dolaysız Sermaye.....	9
2.1.2.2. Portföy Yatırımları.....	11
2.2. Küresel Sermaye Hareketleri'ninTarihçesi.....	12
2.3. Küresel Sermaye Hareketleri'nin Gelişim Nedenleri.....	16
2.4. Küresel Sermaye Gelişim Sürecinde Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Yeri ve Önemi.....	22
2.4.1. Gelişmekte Olan Ülkeler.....	22
2.4.2.Gelişmiş Ülkeler.....	26
3. KÜRESEL SERMAYE HAREKETLERİ AÇISINDAN TÜRK EKONOMİSİNE GENEL BİR BAKIŞ.....	29
3.1. İlk Küresel Sermaye Eğilimleri Dönemi (1923-1950 Dönemi).....	29
3.2. İlk Küreselleşme Tecrübeleri Döneminde Yaşanan Gelişmeler (1950-1980 Dönemi).....	34

3.2.1. Liberal Sermaye Hareketlerinin İlk Teşvik Dönemi	
(1950-1960).....	34
3.2.2. Kontrollü Para Politikasından Stagflasyon Sürecine Geçiş	
Döneminde Küreselleşme Açısından Yaşanan Gelişmeleri	
(1960-1980).....	38
3.3. Serbest Piyasa Ekonomisine Geçiş Döneminde Küresel Sermaye	
(1980 Sonrası Dönem)	42
3.3.1. 1980-1990 Dönemi.....	42
3.3.1.1. Dolaysız Sermaye Yasal Düzenlemeleri.....	42
3.3.1.2. Dolaysız Sermaye Uygulama Sonucu.....	45
3.3.1.3. Portföy Yatırımları Uygulama Sonucu.....	51
3.3.2. Finansal Krizlerin Yaşandığı 1990 Sonrası Dönem.....	53
3.3.2.1. Dolaysız Sermaye Yasal Düzenlemeleri.....	53
3.3.2.2. Dolaysız Sermaye Uygulama Sonucu.....	55
3.3.2.3. Portföy Yatırımları Uygulama Sonucu.....	60
4.KÜRESEL SERMAYE HAREKETLERİ AÇISINDAN TÜRKİYE İLE YÜKSELEN	
PİYASALARIN KARŞILAŞTIRILMASI.....	65
4.1. Yükselen Piyasalarda Küresel Sermaye Hareketlerinin Gelişim Süreci....	65
4.2. Türkiye Açısından Bir Karşılaştırma.....	71

5. SONUÇ.....	81
6. KAYNAKÇA.....	84

TABLULAR LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1: Dünya’da Yabancı Sermaye Yatırımlarındaki Gelişmeler(1986-1998).....	6
Tablo 2: Dünya Ekonomisi(Ortalama Yıllık Gelişmeler, %).	16
Tablo 3: Yabancı Sermaye Giriş ve Çıktılarının Yüzde Olarak Bölgesel Dağılımı... ..	28
Tablo 4: 1980’den Sonra Türkiye’ye Gelen Doğrudan Yabancı Sermaye (Milyon Dolar).....	48
Tablo 5: Yabancı Sermaye İzinlerinin Sektörel Dağılımı (Milyon Dolar.....	58
Tablo:6 Uluslararası Doğrudan Yatırımların Ağırlıklı Olarak Yöneldiği Ülkeler ve Türkiye (2003-2005) (Milyar Dolar).....	58
Tablo 7: Gelişmekte Olan Bazı Ülkelerdeki Yabancı Sermaye Yatırımları (Milyon Dolar).....	72
Tablo:8 Türkiye’deki Yatırımcı Ülkeler ve2003-2006 Uluslar arası Doğrudan Yatırım Girişleri(MilyonDolar).....	73
Tablo 9: Yabancı Sermaye Yatırımlarının GSMH’ya Oranı (1997).....	75
Tablo 10: Dünya'da Doğrudan Yabancı Sermaye (Milyar Dolar).....	76
Tablo:11 1989-2000 Döneminde Dünyaya, Gelişmekte Olan Ülkelere ve Türkiye’ye Doğrudan Dış Yatırım Girişleri (MilyonDolar).....	77
Tablo 12: Bölgelere ve Ülkelere Göre Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri(2004-2006) (Milyar Dolar).....	78

1. GİRİŞ

Küreselleşmenin dünya ekonomik pazarında rekabet arttırması,hızlı kalkınma hamleleriyle çağdaş ekonomik gelişmelere uyum sağlama zorunluluğunu gündeme getirmektedir.Yatırıma yönlendirilecek tasarruflarının yetersiz kalması,gelişmekte olan ülkelerde uygulanacak politikaların doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını ülkeye çekebilecek şekilde düzenlenmesine neden olmaktadır.

Dünya üzerinde kendine uygun pazar arayan büyük miktarlardaki bu yatırımlardan kalkınma amaçlarına uygun olarak olabildiğince fazla pay alma düşüncesi, gelişmekte olan ülkeler arasında güçlü bir rekabetin oluşmasına neden olmuştur. Buna paralel olarak serbest ticaret bölgelerinin kurulması ve mal, hizmet ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi de bu rekabeti güçlendirmiştir.

Teknolojideki ilerlemeler ve farklı sektörlerde oluşan farklı kar oranları karşısında sermaye,yüksek kar oranının olduğu yere doğru yönelmekte ve hareket alanının gelişmesiyle birlikte mal fiyatları ve kar oranları da düşmektedir.Eskiden ortalama kar oranı ulus devletin temsil ettiği ekonomik birim içerisinde oluşuyor iken artık sermayenin uluslararası arenada dolaşıma çıkması ile birlikte üretken sermaye, ülke coğrafyasını aşarak serbest dolaşıma açılmakta ve ortalama kar oranının oluşmasında devlet müdahalesini etkisi azalmaktadır. Bu durumda uluslararası pazarda rekabet artmaktadır. Sermayenin ülkeler arasındaki akışkanlığı arttıkça ,dünya pazarını geri teknoloji emek yoğun ülkelere yüksek teknoloji merkezlerine artı değer aktarımı hızlanmaktadır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler üretim süreçlerini mesafe kavramını ve hayatı böylesine değiştirmeseydi küreselleşme olarak tanımlanan olgun bu şekilde karşımız çıkması pek mümkün olmayacaktı.Bu olgunun arkasında iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin olduğu ve bunu üretim süreçlerini, iş organizasyonunu,şirket yapılarını ve çalışma koşullarını büyük ölçüde değiştirdiği görülmektedir.Fakat zenginleşmeye ve en mükemmele ulaşma imkanı tanıyan bu süreç ,sistemin gerekliliklerini yerine getiremeyen ülkeleri ise oyun dışı bırakmaktadır.

Son yirmi yıl boyunca dünyadaki mal ve, hizmet ve sermaye piyasalarında artan şekilde entegre hale gelmiştir.Küreselleşmenin en çok gelişim gösterdiği sektör ise finans sektörüdür.Finansal küreselleşme özellikle bilgi ve iletişim alanındaki yeniliklerle birlikte hız kazanmıştır.Ticaret alanında ise korumacılık eğilimleri dolayısıyla finans alanındaki kadar yüksek düzeyde bir gelişim gerçekleşmemiştir.

Kalkınma sermaye birikimine dayalı bir olgu olduğu için sermaye birikimi sağlanması öne arz etmektedir. Türkiye gibi sermaye ihtiyacı yüksek olan ülkelerde bankaların tasarrufları reel sektöre yönlendirmesindeki görevi yadsınamaz bir öneme sahiptir.Makro ekonomik yapının zayıflığının, istihdam üzerindeki etkisi incelendiğinde ,90'lı yılların enflasyonunun, Türkiye'nin ihracata yönelik ekonomisine zarar veren bir etmen olduğu görülmektedir. Ayrıca güçsüzleşen bankacılık sektörüyle birlikte, yüksek reel faiz oranlarının ve kısa dönemdeki uluslararası sermaye akımlarının getirdiği sarsıntılar da yatırım için elverişli bir ortam yaratamamıştır.

Sermaye akışkanlığını artması doğrultusunda mikro düzeyde piyasaların ağırlığının artması bu ekonomilerin dünya ekonomisine eklemlenmesini kolaylaştırmaktadır. Piyasalaşma ve dışa açılma bu ülkelerin mali sistemlerinin ve sermaye rejimlerinin radikal değişimlere uğramalarına neden olmuştur.Kambiyo rejimlerinin libere edilmesi ise daha hacimli ve hızlı sermaye akışı için uygun zemin yaratmıştır.

Bu çalışmada küresel sermaye hareketlerini doğuran nedenler ve Türkiye'nin ekonomik yapısı üzerindeki etkileri incelenmiştir.Cumhuriyet dönemi Türkiye ekonomisi ve küresel sermaye hareketlerinin hız kazandığı 1980 sonrası dönemde meydana gelen ekonomik gelişmeler üzerinde durulmuştur.Son bölümde ise yükselen piyasalar ve Türkiye ekonomisinde sermaye hareketlerinde meydana gelen gelişmeler göz önünde bulundurularak Türkiye açısından bir değerlendirme yapılmıştır.

2. KÜRESEL SERMAYE HAREKETLERİ'NİN GELİŞİM SÜRECİ

2.1. Küresel Sermaye Hareketlerinin Tanımı ve Türleri

Küreselleşme; iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmelerle birlikte dünya ekonomilerinin birbirleriyle ekonomik, siyasi ve kültürel bakımdan kaynaşmaları olarak tanımlanabilmektedir. Küreselleşmenin hız kanması ile birlikte sermaye hareketleri de çeşitli şekillerde ülke yapılarını etkilemektedirler. Söz konusu sermaye dolaysız ve portföy yatırımları olarak iki farklı şekilde ortaya çıkmaktadır.

2. 1.1 Küresel Sermaye Hareketlerinin Tanımı

Küreselleşme ;bilgi teknolojisindeki gelişmeler, maliyetlerin azalması ile işgücü ve sermaye akımları ile dünya ekonomilerinin birbirleriyle eklemlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanında ekonomik ve siyasi boyutlarının yanında kültürel ve sosyal boyutları da dikkat çekmektedir. Küreselleşme ;ülkelerin sahip oldukları milli ve manevi değerlerin dünya ölçeğinde yayılması farklılıkların bir bütünlük ve uyum içinde ortadan kalkması ve dünyanın ‘‘küresel bir köy’’ haline gelmesidir.¹ Bir başka tanıma göre ise batının ekonomik düzeni olan kapitalizmin ulusal kabına sığmadığı ve dünyaya yayılmak istediği durumdur.²

Dar anlamda küreselleşme sermaye hareketlerinin dünyanın tümüne yayılması ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmelerin de etkisiyle dünya finans piyasaları üzerinde etkisini göstermektedir. Dolayısıyla bu durum ekonomi ,teknolojik ve kültürel bir olgudur. Global ölçekte ülkeleri etkisi altına alan küresel değişim süreci; işbölümü, tüketim ve üretim faaliyetlerini yeniden değerlendirilerek, dünya standartlarına uygun hale getirilmesini sağlamaktadır.

Dünya ekonomilerinin birbirleriyle yarışır hale gelmesi, artan rekabet stratejilerini yanında bilgi-işlem teknolojilerindeki gelişmeler ülke ekonomilerinde önemli değişimlere zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla küresel rekabetin ortaya çıkması ile

¹ KAR, M ve GÜNAY, E., ‘‘Küreselleşme ve Bölgesel Ekonomik Bütünleşmeler’’ Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye, İstanbul. Yayın No. 1406, Beta Yayınları, 2003, s.4.

² ORAN, B., **Küreselleşme ve Azınlıklar**, İmaj Yayınevi, Ankara., 2000,s.2.

birlikte rekabet ulusal ve uluslararası düzeyde yoğunlaşmış ,dünya artık bilgi, teknoloji ve sermaye transfer eder hale gelmiştir.Devlet ekonomi üzerindeki müdahalesini azaltmakta, bütçe açıklarını kapatmak ve gelir sağlamak için belirli alanlardan çekilmektedir.

Küreselleşme gerek ulusal gerekse bölgesel anlamda değişimlere neden olmakta ,mal ve hizmet üretimine ivme kazandırarak, uluslar arası bir boyut kazanmaktadır. Nitekim 1985-1994 arasında dünya ticaret hacminin dünya hasılasındaki artış oranının iki katı büyümüş olması da bu durumu kanıtlayan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.³

Küresel süreç içerisinde ulus devletler bir takım çelişkiler ile karşılaşmaktadırlar. Bunlardan biri harekete serbestisi kazanan sermayeyi kendi açısında en uygun koşulları tercih ederek kolayca ülkeyi terk etmesidir.Akışkanlık kazanan sermaye istikrar ve güven ortamını tercih etmekte , yüksek borçlanma ve yabancı sermaye gereksiniminin yüksek olduğu dönemde ise daha cazip koşulların olduğu alana doğru yönelmeyi tercih etmektedir.

Küreselleşmenin ülkelerin eklemleşmesine ivme kazandırdığı, kurumların, tüketicilerin yaşam tarzlarının birbirleri ile benzeştiği, ekonomi alanında devletlerin etkinliğinin ve denetimlerinin azaldığı ve uluslararası şirketlerin belirleyici oldukları bir pazar ortaya çıkmaktadır. Uluslararası ticaretin gelişmesi milli ekonomik refahı da arttırarak ekonominin gelişmesine de katkıda bulunmaktadır.⁴

Ülkelerde ortaya çıkan çeşitli faktörler devletin ve siyasetin gözden düşmesinde rol oynamaktadır.Bunlar arasında;özgürlük talepleri, farklılıkların vurgulanması, , demokratik mekanizma ve süreçlerin ciddi yetersizlikler göstermesi, ve yozlaşmaların artması gösterilebilir. Dolayısıyla hızlanan küreselleşme süreci bir takım sorunları da beraberinde getirmekte ve bu durumda da en çok sorgulanan devlet ve siyaset olmaktadır.

³ DANİ,Rodrik, “Yeni Küresel Ekonomi ve Gelişmekte Olan Ülkeler”, İstanbul: Sabah Kitapları, 2000, s.19.

⁴ WALTHER,T., “Dünya Ekonomisi” (Çev:Ünsal Çağlar, The World Economy),Bursa Alfa/Aktüel Kitabevi, 2002, s.147.

Bir firmanın üretimini, kurulu olduğu ülkenin sınırları ötesine yaymak üzere yabancı ülkelerde tesis kurması veya mevcut üretim tesislerini satın alması doğrudan yabancı sermaye yatırımını olarak nitelendirilmektedir.⁵ Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, bir ülkeden diğerine transfer edilen sermayenin yatırıma dönüşmesini ifade etmektedir. Bu tür yatırımlar, temel olarak, yatırım faaliyetlerini birden fazla ülkede sürdüren ve üretimle ilgili kararları bir merkezden alan veya çeşitli yollarla bağlı şirketlerin kararlarını etkileyebilen çok uluslu şirketler tarafından yapılmaktadır.

Küreselleşmenin hız kazanması ile birlikte sermayenin global bir boyut kazanması durumunda ulus-devlet ve sermayenin çıkarlarının her zaman uyuşmadığı bilinmektedir. Dolayısıyla devlet bugüne kadar sermayenin ihtiyacı olan birçok fonksiyon karşılama rol oynamakla birlikte artık bu görev uluslararası kuruluşlar veya AB gibi ulus ötesi örgütlenmeler tarafından yerine getirmektedirler. Ancak gelişmekte olan ülkelerin bu örgütlenmelerde pasif bir yapı içerisinde bulunmaları dolayısıyla söz konusu ülkelerin bu durumdan ne şekilde etkilenebileceği ortada olduğu gibi, bu durum çevre ülkelerdeki sermaye açısından da kısıtlayıcı koşullar yaratmaktadır.

Küreselleşme yeni kurumsal yapıları ve mevcut kurumsal yapılarda bir takım farklılıkları gerekli kılmaktadır. Yeni ekonomik düzende sunulan olanakların kullanılması ve adil dağılımının sağlanması gerekmektedir. Bu doğrultuda mevcut finansal kurumlarda yeniden yapılanma ve yeni kurumsal yapılar oluşturularak uluslararası alanda gerçekleştirilen yatırımlar ve ticaret artacak ve global ekonomik gelişme sağlanmış olacaktır.⁶

⁵ SEYİDOĞLU, Halil, "Uluslararası İktisat", Geliştirilmiş 13. Baskı, İstanbul, 1999, s. 664.

⁶ KARABULUT, Bilal, "Küreselleşme Ekseninde Türkiye için Stratejik Öngörüler", Alfa Yayınları, 1. Baskı, Nisan, 2003, s. 115.

Tablo 1'e bakıldığında 1986-1990 döneminde dünyada yabancı sermaye miktarlarında meydana gelen gelişmeler görülmektedir.

TABLO 1: Dünya'da Yabancı Sermaye Yatırımlarındaki Gelişmeler(1986-1998)

	Yabancı sermaye miktarı (Milyar Dolar)				Yıllık gelişme hızı (%)			
	1996	1997	1998	1986-1990	1991-1995	1996	1997	1998
Yabancı Sermaye Yatırımları (Giriş)	359	464	644	24.3	19.6	9.1	29.4	38.7
Yabancı Sermaye Yatırımları (Çıkış)	380	475	649	27.3	15.9	5.9	25.1	36.6
Yabancı Sermaye Yatırımları (İçerdeki stok)	3086	3437	4088	17.9	9.6	10.6	11.4	19
Yabancı Sermaye Yatırımları (Dışardaki stok)	3145	3423	4117	21.3	10.5	10.7	8.9	20.3

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report 1999: Foreign Direct Investment and the Challenge of Development, s. 9.

1996 yılında yabancı sermaye girişi 359 milyar dolar iken aynı dönem 380 milyar dolar sermaye çıkışı yaşanmıştır. 1998 yılına gelindiğinde ise sermaye girişin 644 milyar dolara seviyelerine ulaştığı ve 649 milyar dolar sermaye çıkışını gerçekleştirdiği görülmektedir.

Uluslararası düzeyde, iletişim dahil pek çok sektörde ortaya çıkan gelişmelerin küresel süreci çeşitli şekillerde etkilediği ve küreselleşmenin gerçekten teknolojik gelişmelere bağlı olduğu düşünüldüğünde , teknolojik gelişmenin arkasındaki güçlerin neler olduğunun sorgulanması gerekmektedir. Araştırma-geliştirme çalışmaları, ekonomini yapısını ve gelişimini etkileyecek kararlar teknolojik gelişmelerin oluşmasında itici güçtür. Ekonomik etkinlikler sosyo-politik kararlara bağlı olarak ortaya çıkmakta ve yeni teknolojiler bu kararların verilmesinde kullanılan ve bunları kolaylaştıran araçlardır.

Günümüzde ekonomiler arası ilişkilerinin geçen iki yüz yıla göre hızla arttığı ve teknolojiye meydana gelen gelişmeler doğrultusunda iletişim alanında büyük ilerlemelerin gerçekleştiği görülmüştür. Bu durum ise ülkelerin birbirlerine yakınlaşarak dünya ekonomisinde gelişmelerin yaşandığının göstergesi olmaktadır. İletişim teknolojilerinde ortaya gelişmeler, kullanım maliyetini düşürmekte ve yeni kullanım imkanları yaratarak küreselleşmeye önemli katkıda bulunmaktadır.

Küreselleşme ekonomi içindeki kurumların dünya standartlarına uygun şekilde hareket etmelerini ve bu doğrultuda rekabet güçlerini arttırarak sistem içerisinde güçlü bir konuma gelmelerine imkan tanımaktadır. Yatırım amacıyla gelen yabancı sermaye bazen ana ülkedeki bir şirketin şubesini açarak, ortaklıklar kurarak ya da tümünden satın almalarla reel sektörde rekabete yol açmaktadır.

Dünyanın giderek küresel bir sistem haline gelmesi ,içinde bulunduğumuz dönemi ve yaşadığımız küreselleşme evresini zaafı ve çelişkileri açısından tanımlanmasını ve irdelenmesini gerekli kılmaktadır.Nitekim söz konusu sürecin bugün için çelişkiler, eşitsizlikler, bölünmeler, sosyo-ekonomik sorunlarla sivrildiğini ve ancak bu olumsuzlukları giderek çözümler buldukça gerçek bir yakınlaşma ve küreselleşmeden söz edilebileceğini söylemek anlamlı olacaktır.

Küreselleşme açısında dikkat edilmesi gereken nokta esas itibariyle ; hukukun üstünlüğü ve demokrasinin önceliği konusunda gerçekten küresel bir gelişme sağlanmasıdır. Serbest piyasa kavramı tartışmalı bir kavramdır ve herhangi bir piyasanın ne kadar serbest ve rekabete açık olduğu, bazı güçlerin müdahalesine ne derecede maruz kaldığı kuşku her zaman gündemdedir.Küresel anlamda piyasanın işleyişi açısından çok büyük kuşku söz konusudur.

Teknolojik alanındaki gelişmelere bağlı olarak üretim hacminde artış yaşanmış, bu doğrultuda bazı yeni ülkelerin endüstri malı üreten ve satan ülkeler durumuna gelmiş ve dünya 1970 ortalarında ciddi büyümememe sorunuyla ve krizlerle karşılaşmıştır. Dolayısıyla pazarın gelişmesi ve küreselleşen bir hacim kazanması gelişmiş ülkeler açısından önem arz etmektedir.

Küreselleşme sürecinin eşitsizlikleri arttıran ve derinleştiren, küresel anlamda çevresel sorunları genişleten etkileri konusunda söylenecek çok şey bulunduğu bir gerçektir.Bu noktada asıl sorun küreselleşme değil küreselleşmenin nasıl idare edildiği; bu açıdan da sorunun önemli bir kısmı, en başta Uluslararası Para Fonu olmak üzere uluslararası ekonomik kuruluşların oyunun kurallarını, çoğunlukla gelişmekte olan ülkelerin değil, daha gelişmiş sanayi ülkelerinin çıkarlarına hizmet edecek şekilde koymalarıdır⁷.Dolayısıyla

⁷ STIGLITZ,E.Joseph,"Küreselleşme-Büyük Hayal Kırıklığı,Plan B", İstanbul, 2002, s.241.

gelişmekte olan ülkeler açısından ekonomi alanında sağlanabilecek istikrar veya büyüme garanti olmamaktadır. Asya krizi gibi krizlerin yanısıra 1980'den buyana 100'den fazla gelişmekte olan ülkede ciddi bankacılık krizi yaşanması ve Meksika'nın 1995'deki krizde bankacılık sisteminin çökmesiyle ulusal gelirin % 12'sini bulan bir maliyetle karşılaşmış olması bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Teknoloji alanında yaşanan gelişmeler ,ülkeleri çok yönlü olarak geliştirmekte ve küresel sistem içerisinde rekabet edebilmek için ihtiyaç duydukları gereksinimlerine kolay şekilde ulaşmalarına imkan tanımaktadır.Fakat teknolojik yaklaşma dünyanın Kuzey-Güney diye bölünmesini ortadan kaldırmamakta ve bu ayırımın daha fazla derinleşmesine neden olmaktadır. Piyasanın küreselleşmesinin ardından birçok ülkede zincirleme olarak ekonomik krizler yaşandığı, serbestleşen ticaretin birçok ülke için büyüme ve refah değil küçülme ve yoksulluk getirdiğini de kabul etmek gerekmektedir.Bu noktada serbestleşme daha çok tek tek taraflı bir zenginleşme sağlayarak,tüketim kültürü gibi tek yönlü bir kültürel yaklaşıma zemin hazırlamaktadır.

2.1.2 Küresel Sermaye Hareketleri'nin Türleri

Küresel sermaye hareketleri dolaysız sermaye ve portföy yatırımları olarak iki farklı şekilde kendini göstermektedir. Bir ülkeden diğerine transfer edilen sermayenin gitmiş olduğu ülke ekonomisinde değişik şekillerde yatırım dönüşmesi doğrudan yabancı sermaye olarak ifade edilmektedir. Dolaylı yabancı sermayede ise yatırımcının doğrudan yatırım yapmayarak başka bir ülkedeki bir firmanın hisse senetlerini veya tahvillerini satın alarak söz konusu ülkede dolaylı yoldan yatırım yapması şeklinde gerçekleşmektedir.

2.1.2.1 Dolaysız Sermaye

Dolaysız sermaye yatırımları, temel olarak, yatırım faaliyetlerini birden fazla ülkede sürdüren ve üretimle ilgili kararları bir merkezden alan veya çeşitli yollarla bağlı şirketlerin kararlarını etkileyebilen çok uluslu şirketler tarafından yapılmaktadır.

Bir firmanın üretimini, kurulu olduğu ülkenin sınırları ötesine yaymak üzere yabancı ülkelerde tesis kurması veya mevcut üretim tesislerini satın alması doğrudan yabancı sermaye yatırımını olarak nitelendirilmektedir.⁸ Bir şirketin üretimini sistemini ana merkezinin bulunduğu ülke sınırları dışında gelişmesini sağlamak üzere yabancı bir ülkede tesis satın alması veya üretim tesisi kurması dolaysız yabancı sermaye yatırımdır. Dolaysız yabancı sermaye yatırımlarında, ana merkeze bağlı firmalar çeşitli ülkelerde faaliyet göstermektedirler. Bu durumda, farklı ülkelerde şube kurarak aynı anda pek çok ülkede birden üretim faaliyetine katılan şirketlere çok uluslu şirket adı verilmektedir.

Bina, fabrika, arazi, tesis gibi fiziki değerlere yapılan yatırımları ifade eden doğrudan yabancı sermaye yatırımları tahvil ve hisse senedi şeklindeki mali nitelikli portföy yatırımlarından farklılık arz etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, bu tür fiziki yatırımlar çok uluslu şirketler tarafından gerçekleştirilmekte ve teknik bilgi, patent, istihdam, rekabet, ticari marka, işletmecilik bilgisi ve deneyimlerini de beraberinde getirmektedir. Bu yönüyle de doğrudan yabancı sermaye yatırımları, portföy yatırımlarından ayrılmaktadır.

⁸ SEYİDOĞLU, s. 664.

Türkiye’de 1980 dönemi öncesi her yabancı sermayeli yatırıma izin verilmesi, verilen izne göre yapılan yatırımların zaman tasfiyesi, yabancı sermayeli şirketlerin sermaye artışı ve faaliyetleri konusundaki değişikliklerin Bakanlar Kurulu Kararı gerektirmesi, uygulamada bazı zorlukları da beraberinde getirmiştir.⁹

Uluslararası sermaye 1980’li yılların başından itibaren akışkanlık kazanarak ülke ekonomileri üzerinde çeşitli şekillerde etkili olmuştur. Sermayenin özellikle gelişmekte olan ülkelere yönelmesi ile söz konusu ülkelerde ulusal para değerlenmiş, tüketim, yatırım harcamaları, ithalat artmış ve büyüme süreci hızlanmıştır. Diğer taraftan, ülkelere hızlı sermaye akışı döviz kurları ve faiz oranları aracılığıyla reel ekonomiye yansıyan sorunları beraberinde getirmiştir. Sermaye girişinin hızlanması döviz kuru istikrarsızlığına ve kurda ulusal paranın aşırı değerlenmesine neden olmaktadır. Böylece ithal malları ucuzlamakta, ihracatta azalış ve bu malları üreten sektörlerde gerileme meydana gelmektedir. Parasal borçlar artarak, cari işlemler açığı büyümektedir.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına bakıldığında 1996 yıl sonu itibariyle 317.7 milyar dolara, 1997 yılında ise 424 milyar dolara ulaştığı görülmektedir. 1996 yılı verileri itibariyle doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yüzde 90’ı, yani 288.6 milyar doları OECD ülkeleri tarafından, yüzde 10’u yani 29.1 milyar doları OECD dışı ülkeler tarafından gerçekleştirilmiştir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yüzde 67.7’si yine OECD ülkelere yapılırken, yüzde 32.3’ü, 102.7 milyar doları gelişmekte olan ülkelere yönelik olmuştur.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında aktif paya sahip olan 6 gelişmiş ülke bulunmaktadır. ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, Japonya ve Hollanda’dan oluşan 6 ülke, 216.6 milyar dolar ile 1996 yılındaki toplam yatırımlarının yüzde 67.6’sını gerçekleştirmiştir. İtalya ve Kanada ile bu miktar yüzde 80’e yaklaşmaktadır. Altı ülkenin toplam yatırımlarının yüzde 65.6’sını yine OECD ülkelere, 74.2 milyar doları ise gelişmekte olan ülkelere yöneliktir. Bu ülkeler arasında OECD üyesi olan Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Portekiz, Yunanistan, Türkiye, Meksika ve Kore de bulunmaktadır. Türkiye, 6 ülkenin toplam yatırımları içerisinde yüzde 0.3 pay alırken, gelişmekte olan ülkelere yönelik yatırımlar içinde de yüzde 0.9 pay alabilmektedir.

⁹ KARLUK, Rıdvan, “Türkiye Ekonomisi”, İstanbul, 1999, s.550.

Türkiye'ye yönelik sermaye girişleri genellikle portföy yatırımı ve kısa vadeli sermaye şeklinde olup, küçük bir bölümü de doğrudan yatırım niteliğindedir. Girişlerin, milli gelirin unsurları olan kamu ve özel tüketim harcamaları ile ihracata ve ithalata olan etkisine bakıldığında, büyümeye katkısı olmakta ,girişlerin tersine dönmesi ise, büyümeyi azaltmaktadır.¹⁰

Dolaysız yatırımlarda yabancı yatırımcının, üretim faktörlerini de koyabileceğini görülmektedir. Bu tip yatırımlar genellikle çok uluslu şirketlerde dikkat çekmektedir. Dolaysız yabancı sermaye yatırımlarında, çoğunlukla işletmenin kazanç durumu ve hükümetlerin kazanç üstüne koydukları kısıtlamalar yüzünden yatırımların geri ödenmesi belirsiz ya da değişkendir.

2.1.2.2 Portföy Yatırımları

Yabancı sermaye, bir ülkenin başka bir ülkedeki mevcut sermaye stokuna yapılan sermaye katkısı olarak tanımlanabilir. Bu noktada yabancı sermaye , daha elverişli koşullarda ülke dışında bulunan sermayeyi içeri almakta ve ülkenin doğal kaynaklarını kullanılabilir hale getirerek, mevcut üretim faktörlerini etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamaktadır. Yabancı sermayenin bir ülkeye girişi iki farklı şekilde olabilmektedir. Bunlardan biri dolaylı yabancı sermaye yatırımı diğeri ise dolaysız yabancı sermaye yatırımıdır. Dolaylı yabancı sermaye yatırımı yatırımcının doğrudan yatırım yapmayarak başka bir ülkedeki bir firmanın hisse senetlerini veya tahvillerini satın alması sonucu ortaya çıkmaktadır.

Portföy yatırımlarında tahvil veya hisse senedi alırken, şirket yönetiminin bizzat denetlenmesi mümkün değildir. Ayrıca yabancı yatırımcı portföy yatırımlarında sadece sermayesini koyabilmektedir. Bu tip yatırımlarda yatırımcı, gerçek kişi ya da çok uluslu bir şirket olabilmekte ve söz konusu yatırımlarda gelir ve anaparanın ödenme koşulları bellidir.

Yabancı sermaye girişi bir ülkenin sermaye piyasalarını canlandırıcı bir rol oynamaktadır. Ekonomik büyüme için uluslararası sermayeden daha fazla yararlanma ihtiyacı , ekonomide özelleştirme gibi araçlarla yapısal reformlara gidilmesine neden olmaktadır. Yabancı sermaye ise yapısal reformların gerçekleştirilmesinde en büyük katkıyı

¹⁰ GÜVEN, Samih ,“Sermaye Hareketlerinin Nedenleri, Etkileri ve Türkiye Örneği”, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, Sayı:185, 2001

sağlayan güçlerden biridir. Gelişmekte olan ülkelerin gerçekleştirdiği özelleştirmelerde hisse senedi arzının üçte biri uluslararası yatırımcılar tarafından karşılanmıştır.¹¹

2.2 Küresel Sermaye'nin Tarihçesi

Küreselleşme tarihinin ilk çağların Pers, Helen, Roma İmparatorlukları, orta çağların Bizans ve İslam İmparatorluklarına kadar dayandığını belirten görüşler olmakla birlikte bu dönemlerde küreselleşme kavramının içerdiği siyasal boyutun dışında kalan ekonomik, toplumsal ve kültürel anlamda kayda değer bir bütünleşmeden söz etmek olanaklı görünmemektedir.

Bölgeselleşme ve ülke ekonomilerinin birbirleriyle eklemlenme sürecine girmeleri küreselleşmeye ivme kazandıran gelişmelerin başında yer almaktadır. Üretimin çok yönlü hale gelmesi, ticaret ve finansal ilişkilerin gelişmesi küreselleşmeye hız kazandırdığı gibi, aynı zamanda benzer özelliklere sahip olup da aynı coğrafi bölge içerisinde yer alan ülkeleri güç birliğine ve yoğun bölgesel ilişkiler içerisine itmiştir.¹²

Ekonominin uluslararası anlamda gelişme göstererek, şirketlerin yeni ekonomik düzen içinde çok uluslu bir boyut kazanması da küreselleşme sürecini besleyen temel dinamikler arasında yer almaktadır. Çok uluslu şirketler üretim ve pazarlama alanında bütünleşmeyi sağlayarak farklı ekonomik yapıları bütünleştirmekte dikkate değer bir kapasite göstermiş ve hatta karşıt amaçlı ekonomik ve sosyal sistemler arasında köprü oluşturmuşlardır.

Sosyal ilişkilerin değişim içine girdiği bir dönemde, kapitalist sınıfın ulusal ya da yerel düzeyde örgütlenmiş kesimleri de dahil olmak üzere maddi ya da kültürel temelde küreselleşmeden kaybeden grupların olması kaçınılmazdır. "İşte bu gruplar, ulus-devlet ölçeğini globalleşme karşısında bir mekansal sabit olarak savunmaktadırlar. Ulus devletin sadece bir ekonomik süreç içinde ortaya çıkmayıp, aynı zamanda bir siyasi-kültürel proje olduğu düşünülürse, bu direnişin sıradan bir direniş olmadığı, kolayca ve geniş kitlelerin desteğini de alabildiği görülebilir."¹³

¹¹ TÜSİAD, "Gelişmekte Olan Ülkelerde Özelleştirme Uygulamaları Sempozyumu", Yayın No:T/93, s.55.

¹² DPT, "Küreselleşme", Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2000, s.4-5.

¹³ ŞENGÜL, Tarık, "Siyaset ve Mekansal Ölçek Sorunu: Yerelci Stratejilerin Bir Eleştirisi", Küreselleşme Emperyalizm Yerelcilik İşçi Sınıfı, (Der. E. Ahmet Tonak), İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s.129-130.

Uluslararası sermayenin serbestleşmesi ve finans sistemini katılımcılarının coğrafi sınırlamalardan kurtulmasında etkili olan önemli unsurlar mevcuttur. 1980-1990 döneminde faz oranlarının serbest bırakılması, finans piyasalarındaki sınırlamaların kaldırılması ve giriş çıkışların serbestleştirilmesi, kambiyo rejimlerinin serbestleştirilmesi küreselleşmeyi hızlandıran değişimlerdir.

Küreselleşmesinin ekonomik sistemi etkilemesi ve bunun oluşturduğu yeni durumun, genellikle 1960'larda ortaya çıktığı düşünülmektedir. 1960, bir taraftan küresel şirketlerin ortaya çıktığı ve kendi ülke sınırlarının dışında faaliyetlerini sürdürdüğü, diğer taraftan da ticari faaliyetlerin hızla geliştiği bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Fakat küreselleşme hareketlerinin eski olduğu düşünülse bile bu işleyiş biçimini ifade eden küreselleşme kavramı oldukça yenidir.

Finansal serbestleşme geliştirmekte olan ülkelerde ise 1980'li yıllarda ortaya çıkmaya başlamıştır. Zira, 1970'li yıllara kadar geliştirmekte olan ülkeler dış yardım, dış borç, ve doğrudan yabancı yatırım şeklinde sınırlı miktarda dış finansman imkanlarını kullanmışlardır. Bu nedenle geliştirmekte olan ülkelerin asıl problemlerinin yatırımlar için gerekli olan tasarrufların yetersizliğine vurgu yapılmış ve tasarrufları cazip hale getirmeye yönelik politikalar önerilmiştir. Önce dış ticaretin serbestleşmesi, devamında yurt içi finansal sektörün liberalize edilmesi ve sonra da sermaye hareketlerinin serbest bırakılması bir çıkış yolu olarak öngörülmüştür.

Gatt Uruguay görüşmeleri sonucu ortaya çıkan dünya ticaretini liberalleşmesi fikri mal ve hizmet piyasalarını milli sınırları aşmasından doğmuştur. Sanayileşmiş ülkeler, 1820'den sonra belirginleşmeye başlayan dünya ticaretindeki durgunluğa çare olarak sundukları dünya ticaretini çok yönlü liberalleşmesini artık Dünya Ticaret Örgütü ile yönlendirecekti.¹⁴

1989 yılında Soğuk savaş'ın sona ermesi içinde bulunan dünyayı hızlı bir değişim sürecine yöneltmiştir. Burada üç önemli nokta üzerinde durulması faydalı olacaktır. Arz etmektedir. Bunlardan birincisi; 1453 yılında Osmanlılar tarafından İstanbul'un fethiyle sona eren Ortaçağ karanlığından kurtulmaya çalışan Batının zenginleşme çabalarıdır. Batılı ülkelerin deniz aşırı yeni keşiflere yönelmesiyle ortaya çıkan bu süreç, Avrupa'da 1800'lü yılların sonlarında başlayan endüstri devrimine kadar devam etmiştir.

¹⁴ KÜLÜNK, Mehmet, "Küreselleşen Dünya'da Türkiye", Kum Saati Yayınları, İstanbul, Ocak, 2005, s.13.

Endüstri devrimi de ikinci önemli dönüşüm noktasını oluşturmaktadır. Kıta Avrupa'sında 1890'de başlayan endüstri devrimi ve sonrasında meydana gelen gelişmeler çeşitli şekillerde diğer ülkelere de yayılmış ve insanlığı büyük ölçüde etkisi altına almıştır. Bunun dönemden sonra ortaya çıkan sömürgecilik ise o dönemdeki küreselleşmenin nihai sonuçlarını oluşturmuş ve zaman içinde küreselleştirme çabaları soğuk savaşın bittiği 1990'lı yıllara kadar gelmiştir.

Küreselleşme;1980 yılından itibaren artan bir ivme kazanmış ve dünya genelinde yayılarak ülke ekonomilerini çeşitli boyutlarda etkilemiştir. Ekonomik açıdan küreselleşmenin hız kazandırdığı unsurlar genel olarak ;sermaye ve finans çevrelerinin artan serbest dolaşım hızı ve dış ticaretin yaygınlaşarak eklemlenme sürecine girmesi şeklinde sınıflandırılabilir.

Bu durumda ülkeler de ülkelerine yönelik yabancı sermaye akışını artırmak gayreti içersine girmişlerdir.Yabancı sermaye girişlerinin etkin yönetimi, diğer bir deyişle olumlu etkilerinin maksimizasyonu ve olumsuz etkilerinin minimizasyonu oldukça karmaşık bir konu olup, ilgili ülkelerin politik ve kültürel yapıları, kalkınma planları, piyasa koşulları ve kurumsal yapılarıyla yakından ilgilidir. Ülkelerarası farklılaşmalar da, yabancı yatırımların etkin yönetiminde kullanılabilir olan politikaların değişebileceğini ve dolayısıyla genel bir yaklaşım olmayacağını ortaya koymaktadır.¹⁵

Küreselleşme zamanla iktisadi olayların açıklanmasında kullanılan temel referans noktalarından biri haline gelmiştir.Bu anlamda; yeni yatırım araçlarının yaratılması, etkinliğini arttıran ve geliştiren bir haberleşme ve bilgi işlem teknolojisinin hızla gelişmesi, sermayenin dolaşımının serbestleşmesini ifade etmek için kullanılmaktadır.Bu türden salt iktisadi bir açıdan bakıldığında küreselleşme gerçekte sermayenin uluslararasılaşmasındaki hızlanmanın ve genişlemenin artık uluslararasılaşma kavramına sığmayan bir düzeye ulaştığını ifade etmek için kullanılmaktadır.Burada söz konusu olan artık uluslararası, doğrusal bir boyut değil, global çok yönlü ve karmaşık bir boyuttur.¹⁶ Bu durumda uluslararası özel finansal akımların, bir yandan az gelişmiş ülkelerde uygulanmakta olan içe dönük sanayileşme modelinin bir süre daha sürmesine olanak tanırken, diğer yandan özel finansal piyasaların önemini artırarak şimdiki küresel dalganın öncü bir unsuru olmuştur.

¹⁵ ALP, A., “Finansın Uluslararasılaşması: Finansal Krizler, Çözüm Önerileri ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, s.226.

¹⁶ YILDIZOĞLU, Ergin, “Küreselleşme ve Kriz”, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 14.

1973-80 dönemi, 1980 sonrasında ivme kazanacak küreselleşme sürecinin ortaya çıkması açısından önemli gelişmelere sahne oldu. Petrol ihracatçısı ülkelerin ellerindeki petrodolarlar içe dönük sanayileşme stratejileri uygulayan ülkelerin artan finansman gereksinimini karşılamak amacıyla sanayileşmiş ülkelerdeki finans kuruluşları yoluyla az gelişmiş ülkelere yönlendirilmeye başlandı. Bunun sonucunda, kısa sürede önemli bir artış gösteren uluslararası özel finansal akımlar, bir yandan az gelişmiş ülkelerde uygulanmakta olan içe dönük sanayileşme modelinin bir süre daha sürmesine olanak tanırken, diğer yandan özel finansal piyasaların önemini artırarak şimdiki küresel dalganın öncü bir unsuru oldu.

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Gümrük Birliği'ni tesis eden 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı uyarınca ,sanayi ürünleri,işlenmiş tarım ürünler ticaretinde Avrupa Birliği ile aramızda gümrük vergileri,eş etkili vergiler ve miktar kısıtlamaları 1996 yılında kaldırılmış ve bahse konu ürünlere karşı Türkiye Avrupa Birliği'nin Ortak Gümrük Tarifesini uygulanmaya başlamıştır.Ancak Türkiye gerçekleştirilen ticaretin gümrük vergisi ,eş etkili tedbirler ile miktar kısıtlamalarından arındırılması serbest dolaşımın sağlanması için tek başına yeterli olmamakta tarfların serbest ticareti bozan tarife dışı engellere ilişkin benzer uygulamaları benimsemesi gerekmektedir.1987 yılında kabul edilen Avrupa Tek Senedi ile ticaretin teknik engelleri arındırılmasına yönelik tedbirler Gümrük Birliği işleyişinin bir parçası haline getirilerek üye ülkeler arasındaki ticaretin arttırılması sağlanmıştır.¹⁷

Küreselleşme 1980'li yılların ikinci yarısında başlamış ve 1990'lı yıllarda dünya ekonomisindeki en önemli gelişme olmuştur. Gelişmekte olan ülkeler ise küreselleşmeden hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilenmiştir. Gelişmekte olan ülkeler ekonomik kalkınma ve beşeri gelişmişlik sorunlarını çözmeden uluslararası rekabet ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

1990'lı yıllarda küreselleşme üçüncü temel çıkışı gerçekleştirmiştir.Çok uluslu şirketler 1970'li yıllardan itibaren yeni dünya düzeni içinde ağırlıklı paya sahip olmuşlar ve 1990 yılından sonraki dönemde “yeni dünya düzeni” kavramı üzerinde durmuşlardır. Batıyı, dünya ekonomik sistemi içerisinde tek ekonomik ve siyasi güç haline getirme planını ortaya koymuştur. Bu üçüncü temel çıkış noktası içerik ve yöntem olarak diğerlerinden farklılık göstermektedir.Küresel ekonomik entegrasyon ile birlikte 1990'lı yıllarda dikkat çeken nokta küreselleşme çabalarının ardında, yüzyıla yakın bir zaman diliminde ortaya çıkan gelişmeler

¹⁷ İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, "Avrupa Birliği'nin Gümrük Birliği,Malların Serbest Dolaşımı, Ortak Dış Ticaret Politikaları ve Türkiye'nin Uyumunu", İstanbul, Mart, 2002, s.97.

açısından yukarıda sayılan ilk iki çıkış noktasından farklı olarak, piyasalar arasında artık zaman ve mesafe kavramının anlamını yitirdiği görülmektedir.

2.3. Küresel Sermaye Hareketleri'nin Gelişim Nedenleri

Küreselleşmenin gelişmesine dayanak oluşturan gelişmelerden biri dünya ticaretinin gelişmesidir. Söz konusu durum ülkelerarası ticaretin gelişmesi ve hızlı artarak ulusal pazarlardan dünya pazarına yönelişi göstermektedir. 1980'lerin başında yaşanan durgunluk ile birlikte gerek üretim, gerek dışsatım artışında bir yavaşlama görülmektedir. Ancak dışsatımın artış hızı 1980 öncesinde ve 1985 sonrasında toplam üretimin artış hızının iki katını aşmıştır. Bu ise aynı zamanda dışsatımın toplam üretime oranının yükselmesi demektir.

TABLO 2: Dünya Ekonomisi (Ortalama Yıllık Gelişmeler, %)

	Dünya Reel GSYİH	İhracat Hacmi	Dünya Doğrudan Yabancı Yatırım Akışları
1973-80	3,6	4,6	14,8
1980-85	2,6	2,4	4,9
1985 -94	3,2	6,7	14,3

Kaynak : RODRİK, Dani, “Yeni Küresel Ekonomi ve Gelişmekte Olan Ülkeler”, İstanbul, Sabah Yayınları, 1999.

Tablo 2'ye bakıldığında 1980-1985 döneminde dünya reel gayri safi yurtiçi hasıla'nın %2.6, doğrudan yabancı yatırım akışının %4.9 olduğu ve 1985—1994 döneminde ise dünya reel gayri safi yurtiçi hasıla'nın %3.2'ye doğrudan yabancı yatırım akışının ise %14.3'e ulaştığı görülmektedir.

Dünya dış satımının dünya üretimine oranı 1950'ye gelindiğinde %7 idi. 1950 sonrası Batı ülkelerindeki gelişme ile birlikte oran tırmanışa geçmiş, 1965'te % 9,1'e, 1980'de % 11.5'e, 1995'te %15'e ulaşmıştır.

Ülkelerarası ticaretin artarak gelişme göstermesi tümüyle kendiliğinden gerçekleşmiş bir durum değildir. 1947'de kurulan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın ana hedefi dış ticaretin liberalizasyonu idi. Başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerin çoğu, bu

yönde aktif rol oynamış, Uluslararası Para Fonu gibi uluslararası kuruluşlar da aynı yönde etkide bulunmuştur.

Dış ticarete serbestleşmenin ve dışa açılmanın ülke ekonomilerin gelişme performansını olumlu etkilemiştir. Fakat bunu yanında olumsuz olarak etkilediği ülkeler de az değildir. 1980'lerden bu yana egemen olan neo-liberal yaklaşım dış ticarete serbestleşmenin olumlu etkilerini ön plana koymaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin serbest dış ticarete geçişleri yönünde özellikle ABD ve Uluslararası Para Fonu'nun yönlendirmeleri etkili olmuştur.

Küreselleşme sürecinin belki de en önemli yönü uluslararası yatırımların hızlı artışıdır. Tablo 2 "doğrudan yabancı yatırımlar"ın yıllık artış hızının 1973-80 ve 1985-94 dönemlerinde %15'e yaklaştığını göstermektedir. Bu oran dünya üretim artışının 4 katını, dünya dışsattım artış hızının da 2 katını aşmaktadır. 1980'lerin başındaki durgunluğa karşın, 1980-85 döneminde bile doğrudan yabancı yatırımların yıllık artış hızı % 5 dolayındadır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını oluşturan nedenler, sermaye sahipleri ile bu tür yatırımları ülkesine çekmek isteyen devletlerin çakışan çıkarılan doğrultusunda farklılaşmaktadır. Bu nedenle, "doğrudan yabancı sermaye yapan çok uluslu şirketlerin beklentileri ve diğer şekillerde ülkeye giren yabancı sermaye hareketleri, istikrarlı makroekonomik politikalarla ülke çıkarlarıyla örtüştürülebildiği oranda ülke yaranna olacağı açıktır.¹⁸

1970 sonrası dönemde yabancı sermaye yatırımlarının ivme kazandığı ve ülke ekonomileri arasındaki sınırları kaldırarak dünyayı adeta tek bir pazar haline getirmeye başladığı dikkat çekmektedir. Küresel sermaye hareketlerini doğuran nedenler şu şekilde sıralanabilir:

- Ulaşım, elektronik ve iletişim teknolojilerinde önemli gelişmelerin yaşanması ve bunun sonucunda iletişim alanında maliyetlerin azalması,

- Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşların ve hükümet politikalarının etkisi ile ticari ve mali liberalleşmenin hız kazanmış olması,

¹⁸ KAR, Muhsin ve KARA, MAKif, "Türkiye'ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler", Dış Ticaret Dergisi, Sayı 29, Temmuz 2003, s.50.

- İletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelerin sonucunda tüketici tercihlerinin değişmesi ve homojenleşmesi.

Küresel sermaye hareketlerinin gelişimine neden olan diğer faktörler şu şekilde sıralanabilir:

a) Bilgi ve İletişim Teknolojilerindeki Gelişmeler

Küreselleşme ile bilgi ve iletişim teknolojileri arasındaki ilişki , tarihsel kesit içerisinde incelendiğine ,1800’lerde sermaye hareketleri reel bir mal konumunda olan altına dayalı olduğu görülmektedir. Fakat küreselleşmenin hız kazanması ile bilgisayara ve bilgisayara bağlı diğer donanımlar sayesinde “elektronik kaydi para”ya ve bunların

nominal değişim hareketlerine dayalı hale gelmiştir.Bilgisayara dayalı uluslararası finansal sistemin ürünü olan elektronik kaydi para ,ekonomik işlemlerin hızını ve hacmini arttırıcı bir rol oynamış ve bu da dünya ölçeğinde ekonomik ilişkilerin geçmişe oranla yaygınlaşmasını sağlamıştır.Bilgi sayısallaşırken aslında tıptan kültüre ve eğitime,ekonomik ve finansal alanlardan medya yayıncılığına ve diğer alanlara devrim anlamında bir yayılma ve gelişmeye yol açmıştır.¹⁹

Dünyanın giderek hızlı bir gelişim göstermesi doğrultusunda teknolojik gelişim süreci de hız kazanmıştır. Küreselleşmenin hız kazanması ile birlikte bölgeler, ülkeler arasındaki sınırlar ortadan kalkmakta ve ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesi doğrultusunda dünya tek bir pazar haline gelmektedir. Birçok işletme iletişim teknolojilerinin sağladığı olanaklardan faydalanarak büyük bir hızla dünya pazarlarına girebilmektedir. Teknolojik gelişmeler hem yeni imkânlar sağlayarak, hem de mevcut olan araçların kullanım maliyetini düşürerek, küreselleşmeye önemli katkıda bulunmaktadır.

Bilgi ve iletişim teknolojileri teknolojilerinde meydana gelen gelişmelerin en önemlileri, uydu haberleşmesi,internet,faks,elektronik posta gibi gelişmiş telekomünikasyon sistemleri, multimedya,veri bankaları; veri veri tabanları gibi sıralanabilir.²⁰

Üretim sürecinin uluslararasılaşmasının örgütlenmesindeki genişlemeyi sağlamada çeşitli faktörler etkili olmaktadır. Bu noktada para-meta -ticari sermayenin dolaşım hızında ve

¹⁹ BALKANLI ,A.Osman , “Küresel Ekonominin Belirleyici Faktörleri Üzerine “ , Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , Cilt: XXI, Sayı:1, 2002,s.18-19.

²⁰ İPLİKÇİOĞLU,İsa ,” Kaitalist Sistem ve küresel Pazarda Rekabet Avantajı Sağlamayı Amaçlayan Firmalar İçin Olası Alternatif Rekabet Stratejilerinin Analizi”, Verimlilik Dergisi, 2003, s.86.

yoğunlaşmasında teknoloji üzerinden üretimin teknik temelinde yapılan değişiklikler, küresel sermayeye her zamankinden çok daha fazla olanaklarla donatmıştır. Teknoloji alanında meydana gelen gelişmelerle sermaye nerede nasıl ve ne ölçüde daha iyi değerlendirilebilir tercihini çok daha kolay yapabilmektedir.

Çağımızın bilişim ve iletişim devrimi, üretim, dağıtım, ulaşım ve yönetim sistemlerinin köklü bir değişimi sonucunu doğurmuştur. Bugün ekonomik globalleşme olgusunun arkasında üretim süreçlerini, çalışma koşullarını, iş organizasyonunu ve şirket yapılarını büyük ölçüde değiştiren bilgi teknolojisindeki bu büyük sıçramanın olduğu açıkça görülmektedir.²¹

İletişim teknolojilerinin sunduğu olanaklar hayatı her geçen gün biraz daha kolaylaştırmakta, dünya ekonomisi de küresel anlamda büyümekte ve insanlar arasındaki tüketim artmaktadır. Bunun devamlılığını ise sağlamak için küresel kültür adı altında insanları her geçen gün biraz daha fazla etkilemekte ve yönlendirmektedir. Küresel kültür sadece tüketen kimliğiyle değil, bir bütün olarak dünyanın her köşesinde eşit olarak uygulanabilmelidir.

b)Küreselleşme ve Ekonomik Faktörler

Finansal piyasalarda yaşanan gelişmeler ekonomik küreselleşmenin itici gücünü oluşturmaktadır. 1970’li yılların ikinci yarısında petrol fiyatlarındaki artışlar, Arap ülkelerini petrol zengini yapmıştır. Arap ülkeleri sermaye piyasasına girerek Avrupa ve Amerika’ya büyük finansal kaynak aktarmışlardır. 1970’lerdeki petrol krizinden sonra gelişmiş ülkelerdeki dış piyasalara açılma arayışı ve ekonomik faaliyetleri hacimlerini atmış olması, küreselleşme sürecini hızlandırmıştır.²²

Döviz piyasaları 1970’lerin sonunda küresel boyut kazanan ilk piyasalar olmuştur. Yaşanılan bu gelişmelerle birlikte sınırlar ortadan kalkmış, ülkeler yabancı tasarruflardan daha fazla yararlanmak amacıyla finansal piyasalardaki kontrolleri kaldırmıştır.

1980’lerde ve 1990’lı yıllar incelendiğinde doğrudan yabancı yatırımlarda ve portföy yatırımlarında ciddi artışlar yaşandığı görülmektedir. Bu durum liberalizasyonun söz konusu piyasalardaki yatırım ortamını iyileştirmesi doğrultusunda gerçekleşmiştir. Sermaye

²¹ ULAGAY, Osman, “Küreselleşmenin İki Yüzü”, Doğan Kitapçılık, İstanbul, Ekim, 1999, s.93.

²² SEYMEN, Oya, Aytemiz, BOLAT, Tamer, ”Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmecilik”, Nobel Yayın, 1. Basım, Mayıs, 2005, s.40.

hareketlerindeki uluslararası piyasalarda hız kazanması küresel ekonomik bütünleşmenin en önemli noktasını oluşturmuş ve ekonomik sistemlerde gelişmelere destek olarak ülke ekonomilerinde canlanma yaratmıştır. Bu durumda ekonomik anlamda yaşanan bu gelişmeler de finansal küreselleşmeye yön vermiştir.

Çok uluslu işletmeler ,önceleri yalnızca ithalat ve ihraca ile dış pazarlara girerken , giderek uluslararası etkinliklerini arttırmışlar ve dış dış pazarlarda doğrudan yatırım , üretim ve satış işlevlerini de kendileri yüklenmişlerdir. Birçok çok uluslu işletme son 10-15 yıl içinde yöresel işletme lamktan çıkıp,çok uluslu ya da küresel işletmelere dönüşmüşler ya a buyönde çaba harcamışlardır. Yığın üretim,deneyim artışı ve standartlaşma beraberinde getirdiği düşük maliyetler,yeni azarlara girme ve stratejik ortaklıkların yarattığı yeni ufuklar ,işletmelerin küresel bir nitelik kazanmaya özendirmiştir.²³

Uluslar arası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası ekonomik örgütler ve uluslararası şirketler küreselleşmenin ekonomik anlamda şekillenmesinde rol oynamaktadırlar. Son yıllarda bu tür örgütlerin öncülüğünde ticaretin ve üretim faktörlerinin dolaşımında karşılaşılan engellerin kaldırılmasını sağlamaya yönelik çok sayıda girişim yürütülmektedir.

Yığın üretim, deneyim artışı ve standartlaşmanın beraberinde getirdiği düşük maliyetler ,yeni pazarlara girme ve stratejik ortaklıkların yarattığı yeni ufuklar , işletmeleri küresel bir nitelik kazandırmaya özendirmiştir.²⁴

Denetimin Dünya Bankası, Uluslar arası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü gibi kurumlara devredilmiş olması, çokuluslu şirketlerin etkisindeki artış, uluslararası mal ve sermaye akımlarındaki hızlı artışla birlikte gerçekten de eskiye kıyasla farklı bir yapının ortaya çıkmaya başladığının işaretlerini vermektedir.Az gelişmiş ülkelere yönelik özel sermaye akımları 2000 yılında 167 milyar dolara ulaşmış ancak bunun % 80 gibi çok büyük bir kısmından sadece on iki ülke yararlanabilmiştir.Bu durum da , “marjinalleşme” tezini doğrular niteliktedir.

²³ ÇEKEN,Hüseyin, ”Küreselleşme ,Yabancı Sermaye ve Türkiye Turizmi”, Değişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.17.

²⁴ ÇEKEN, s.86.

c) Siyasal Faktörler

Siyasal anlamda küreselleşmede, devlet–toplum–birey arasındaki ilişkiler ön plana çıkmakta çıkmaktadır.Ulus devlet karşısında uluslar üstü mekanizmalarla beraber, sivil topluma yönelik inisiyatif kullanımında demokratikleşme ekseninde bir artış sağlamaktadır.Siyasal küreselleşme ulus devlet içinde homojenleşme ekseninde bir temsil mekanizması öngörülmesi nedeniyle kendini zor ifade eden demokrasi anlayışının daha katılımcı bir renge bürünmesini de sağlamaktadır.

Küreselleşme dünya ülkeleri arasında ekonomik, sosyo-kültürel ve siyasal ilişkilerin yaygınlaştığı, maddi ve manevi değerlerin bölgesel veya ulusal sınırları aştığı uluslararası bir süreç olarak tanımlanabilir.²⁵

Siyasi küreselleşmeyi ise “siyasi mekanın devletler üstü bir tarzda yeniden eklenmesi ve devletlerarası ilişkilerin artık evrensel ya da bölgesel uluslar arası örgütlerin çatısı altında yeniden düzenlenmesi”olarak tanımlamak mümkündür.²⁶

Neoliberal küreselleşmenin kök salması ve derinleşmesinde, etkili sanayileşmiş ülkeler ve Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi uluslararası finans kuruluşları çok önemli bir rol oynadı. Bu kuruluşların, başta ABD olmak üzere ana hissedarlarıyla yakın ilişkileri, öteden beri bilinmekle birlikte son on, on beş yılda iyice gün yüzüne çıktı. Özellikle kısa dönem istikrarsızlık içindeki az gelişmiş ülkelerin iktisat politikalarına müdahalesi oldukça eskilere dayanan Uluslararası Para Fonu’na 1980’li yıllarda Dünya Bankası da eklendi ve yapısal uyum politikaları aracılığıyla, özellikle dış ticaret serbestleştirme ve özelleştirme gibi alanlarda önemli ölçüde etkili oldu. 1993 yılında sonuçlanan yedi yıllık uzun Uruguay müzakere sürecinin bir ürünü olarak 1995 yılında kurulan Dünya Ticaret Örgütü de neoliberal küresel düzenin kurumsal yapısının temel taşlarından birini oluşturdu.

Dünya Ticaret Örgütü, az gelişmiş ülkelerin dış ticarete, yabancı sermaye yatırımları ve teknoloji akımlarına daha açık bir hale gelmelerini sağlayarak, çokuluslu şirketlerin hareket alanındaki engelleri kaldırarak, emek ve çevre standartları ve rekabet politikası gibi konuların bu çerçevede gündeme gelmesine yol açarak bu ülkelerin devlet müdahale alanını

²⁵ YÜKSEL, M., “Küreselleşme Ulusal Hukuk ve Türkiye”, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2001, s.13

²⁶ KEYMEN, E.Fuat, Türkiye ve Radikal Demokrasi ,Afa yayınları, İstanbul, 2000, s.24.

özellikle sanayileşme politikası açısından önemli ölçüde daraltan bir işleve sahip olduğunu kanıtladı.²⁷

1980’li yılların başlarında neoliberal iktisat politikalarının da katkısıyla hız kazanan küreselleşme süreci, dış ticaret, yabancı sermaye ve özellikle finansal akımların hızla artmasında ve çok uluslu şirketlerin etkinlik alanının genişlemesinde önemli bir rol oynamıştır. Uluslararası sistemdeki değişme, devletlerin kamu yönetimleri üzerinde kurumsal düzeyde etkilerini göstermeye başlamıştır.

2.4 Küresel Sermaye Gelişim Sürecinde Gelişmiş ve Gelişmekte Olan

Ülkelerin Yeri ve Önemi

Yabancı sermaye hareketlerinin değişik boyutlarda gelişmekte olan ülkelere yönelerek söz konusu ülke ekonomilerini olumsuz yönde etkilediği, makro-ekonomik istikrarsızlığa sebep olduğu ve finansal krizlerin sorumlusu olduğu sık sık gündeme gelmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde kişi başına düşen milli gelir düşük olduğundan sermaye oluşumu da kısıtlı kalmaktadır. Küreselleşmenin hız kazanması ile artan rekabet gelişmiş ülkelerde ise daha düşük ücretli işgücü arayışlarına zorlamakta ve bu durum ise söz konusu ülkelerde işsizliğe neden olmaktadır. Dolayısıyla sermayenin küreselleşmesi farklı ekonomik yapılara sahip ülkelerde farklı boyutlarda etkili olmaktadır.

2.4.1 Gelişmekte Olan Ülkeler

Globalleşme ile beraber sermaye hareketleri miktar olarak artış göstermekte ve de kısa vadeli ve spekülasyon amaçlarına yönelmektedir. Son yıllarda meydana gelişmeler dikkate alındığında gelişmekte olan ülkelere yönelik yabancı sermaye’nin resmi kanallardan özel kanallara doğru yöneldiği görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelere yönelik net özel sermaye içinde doğrudan yabancı sermaye akımları göre üstünlüğünü korumasına rağmen, özellikle 1990 ve sonrasında portföy yatırımları ve diğer yatırımların payı daha hızlı bir artış göstermiştir.

Sermaye’nin seçici davranarak kendi açısında en uygun bulunduğu yere yönelmesi ve zaman içerisinde sermaye hareketlerinde artış yaşanması gelişmekte olan ülkelerde finansal krizi tetiklemektedir. Bu noktada 1994-95’teki Meksika krizi ile 1997-98’deki Asya-Pasifik

²⁷ Wade, R.H., What Strategies Are Viable for Developing Countries Today? The World Trade Organization and the Shrinking of Development Space, *Review of International Political Economy*, 2003, s.621-44.

krizi buna örnek gösterilebilir. Söz konusu krizlerin nedenleri gerçek anlamda hala net olmamakla birlikte, sermaye hareketlerinin önemli bir istikrarsızlık kaynağı olduğu ve globalleşmenin bu problemi hafifletmekten ziyade daha da kötüleştirdiği görülmektedir.

1970 öncesi dönemlerde gelişmekte olan ülkeler ithal ikameci politikalara yönelmiş ve dış finansman ihtiyaçlarını büyük ölçüde devletten devlete yardımlarla ve uluslararası resmi kuruluşların desteği ile karşılamışlardır. Bu dönemlerdeki krizler genellikle döviz darboğazlarından ve üretim için gerekli ithalatın yapılamamasından kaynaklanmıştır. Ekonominin dış dengesinin sağlanabilmesi için Uluslararası Para Fonu destekli kısa vadeli istikrar programları uygulanmış, para ve maliye politikaları dengelenerek döviz kuru ayarlamaları yapılmıştır.²⁸

Gelişmekte olan ülkelerde marjinal tüketim eğilimleri yüksek olmakta bu durum da yatırımlara yönlendirilecek sermayeyi yetersiz bırakmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde marjinal tüketim eğilimini yüksek olması toplumsal taleplerin mevcut ekonomik kapasite ile karşılanamaması ve kişi başın milli gelir düzeyinin düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

Yabancı sermaye yatırımlarının önemli ölçüde genişlemiş olması ile birlikte yabancı sermaye yatırımlarını çeken gelişmekte olan hem ekonomi büyümelerini hızlandırmakta ,hem de yabancı sermayenin iç pazarlardan çok dış pazarlara yönelik yatırımlar yapması nedeniyle ihracat ve dış rekabet güçlerini arttırmaktadırlar. Bu açıdan bakıldığında yabancı sermaye yatırımları ülkelerin ekonomik büyümelerinde önemli bir belirleyici haline gelmiştir.²⁹

Sermaye hareketlerini sınırlamaya yönelik politikaların yalnızca kısa vadede etkili olabildiklerini, uzun vadede etkinliklerini kaybettiklerini ülke ekonomisinde ve özellikle dış ticaretin finansmanında ciddi zorluklara neden oldukları dikkat çekmiştir. Bu nedenle bir çok gelişmekte olan ülke ulusal finans piyasalarını ayıran sınırların ortadan kalkması ve uluslararası sermaye akımlarının ileri boyutlar kazandığı finansal entegrasyon sürecine girmişlerdir.³⁰

²⁸ CELASUN, M., "Gelişen Ekonomilerin Dış Kaynak Kullanımı, Finansal Krizler ve Türkiye Örneği, 2001", Doğu Batı Dergisi, 2001, s.162.

²⁹ İTO, "Dış Talebe Bağlı Ekonomik büyüme Geçişte Mikro Ekonomi Politikaları", İstanbul, Aralık, 2002, s.50.

³⁰ ONGUN, M.T., "Finansal Globalleşme", Ekonomik Yaklaşım Dergisi, 2003, s.34-44.

1980 sonrasında, pek çok gelişmekte olan ülke, enflasyonu kontrol altına almak, faiz oranlarını düşürmek, tasarrufları özendirme, mali sisteme yönelmesini sağlamak, tasarrufları yatırımlara kanallandırmak, böylece ülke içi üretimi ihracata da yönelik olarak arttırmak için, mali sistemlerini geliştirme çabasına girmiştir. Bu, uluslararası sermayeyi çekerek yapılmaya çalışılmış, finansal piyasaların gelişmesi için altyapılar oluşturulmasına gayret edilmiştir.

Uluslararası alanda sermaye hareketlerinin hız kazanması; gelişmekte olan ülkelerin çeşitli yapısal reformlarla desteklenmesi, büyümenin hızlandırılması ve ekonomik anlamda kalkınmanın desteklenmesi gibi makro ölçüde birçok avantaj sağlamıştır. Ancak bu avantajların yanında, uluslararası sermaye bazı ülkelerde önemli sorunlara yol açarak devletlerin kötü borçlanma politikaları, finansal sistemin bozulması gibi sorunları gündeme getirmekte ve büyük krizlere neden olabilmektedir.

Sermaye hareketleri serbestleşmesinin gelişmekte olan ülkelerde dış ticaret alanında pek çok soruna neden olabilmektedir. Sermaye girişinin büyük boyutlara ulaşması sonucunda yerli para yabancı paralar karşısında değer kazanmaktadır. Bu durum ihracatı pahalı hale getirerek ihracatçı sektörlerin rekabet gücünü azaltmakta, ucuzlayan ithalat nedeniyle ekonominin ithalata bağımlılığı artmaktadır.

1980'li yıllara gelindiğinde gelişmekte olan ülkelerin büyüme performanslarını sürdürebilmeleri için, dış kaynaklara olan gereksinimleri artmış ve değişen koşullarda ödemeler dengesi krizleri yerini borç krizlerine bırakmıştır. Küreselleşme olgusuyla beraber bu ülkeler, dünya ile bütünleşmek ve uluslararası finansal piyasalar yoluyla daha fazla kaynak elde edebilmek amacıyla önce cari işlemler bilançosunun daha sonra da sermaye hareketlerinin konvertibilitesini gerçekleştirmişlerdir.³¹

Küreselleşme'nin hız kazanması ile birlikte kısa vadeli sermaye hareketleri, hızını ve gücünü artırarak ikili bir yapı ortaya çıkarmıştır. Şu anda dünyada bir yanda mal ve hizmet akımı şeklinde ortaya çıkan bir reel piyasa; diğer yanda ise paradan para kazanmaya çalışan bir mali piyasa bulunmaktadır.

“Gelişmekte olan ülkelerde üreticiye yapılan transfer harcamaları, uygun koşullu krediler, primler gibi desteklerin sağlanması ülke ekonomisine katkı sağlanması açısından önem arz etmektedir. Teşvikler uygulamaları; gelişmekte olan ülkelerde ekonomik kalınma

³¹ TUNCER, N., "Para Krizleri ve Türkiye", İktisat Dergisi, 2001, s.42.

,geri kalmış bölgelerin kalkındırılması,uluslararası rekabet gücü kazanma ,verimlik artışı,istihdam imkanları genişletme teknoloji transferi,ihracatı artırmak,sanayileşme ve yabancı sermaye çekme gibi çeşitli amaçlar doğrultusuna gerekli görülmemiştir.”³²

Bir diğer önemli konu ise devletin ekonomi içerisindeki konumudur. Gelişmekte olan ülkelerde milli gelirin düşük seviyede olması nedeniyle , özel yatırım ülkedeki yüksek toplumsal yükseliş ve gelişim taleplerine karşılık verememektedir.Bunun sonucu ise özel sektör tarafından tatminkar bir seviyeyede gerçekleştirilemeyen ekonomik gelişmenin devlet kesimiyle gerçekleştirilmesidir. Ancak bu anlamda da bazı sorunlar ortaya çıkabilmektedir.Vergi gelirleri yeterli verimlilikte sağlanamamakta ve de etkin bir vergi sistemi için gerekli olan kullanışlı bir sistemi ile bunu gerçekleştirecek etkin bir idari yapı genelde mevcut bulunmamaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde,yüksek enflasyon, dış ödemeler dengesinin açıkları,kiş başına milli gelir seviyesinin düşüklüğü, kamu harcamalarındaki aşırı artışlara karşılık kamu gelirlerinin yeterli seviyeye ulaşamaması gibi yapısal faktörler nedeniyle bütçe açıkları giderek artmakta ve makro ekonomik dengeleri olumsuz yönde etkilemektedir. Bu koşullar altında gelişmekte olan ülkeler, büyük boyutlarda ortaya çıkan ve süreklilik arzeden bütçe açıklarını iç ve dış kaynaklardan borçlanmanın yanısıra emisyon mekanizmasını da kullanarak finanse etme yoluna gitmektedirler.³³

Gelişmekte olan ülkeler ekonomik yapı içinde iş adamlarının yatırım ve üretim yapabilmeleri için gerekli taleplerini karşılayacak özelliklere sahip bir piyasa ortamını oluşturabilme yolunda,yüksek enflasyon, devletin etkin ve verimli işleyememesi gibi gelişmiş ülkelere göre daha zor engellerle karşı karşıyadırlar. Bu engeller aşılmadığı takdirde gelişmekte olan ülkelerin uluslararası sermaye akımından beklenen yararı sağlayamamaktadırlar.

Yabancı sermaye, gelişmekte olan ülkeyi uygun görmediği ve kredi risk açısından yüksek bulunduğu an, bu ülke sınırlarından uzaklaşabilmektedir. gelişmekte olan ülkelerin finansal piyasalarını ülke ve kredi riski açısından değerlendiren çalışmalar genel olarak

³² DURAN, Mustafa, “Teşvik Politikalar ve Doğrudan Sermaye Yatırımları”, Hazine Müsteşarlığı, Ankara, Ocak, 2003, s.8.

³³ TÜSİAD, “Türkiye’de Enflasyon ve Enflasyonda Başarı Koşulları”, Yayın No. TÜSİAD - T/86-790, İstanbul, 1986, s.86.

gelişmekte olan ülkelerin finansal piyasalarının bu konuda yabancı sermayeye yeterince güven vermediği sonucuna ulaşmışlardır.

4.3.2 Gelişmiş Ülkeler

Globalleşme sürecinin gelişmiş ülkeleri olumsuz yönde etkilediği yoğun işsizliğe neden olduğu belirtilmektedir. Dünyada globalleşmenin eğilimlerinin artması ile birlikte ortaya çıkan şiddetli rekabet ortamı, gelişmekte olan ülkelerdeki düşük işgücü maliyeti dolayısıyla emek yoğun üretime dayalı mallarda söz konusu ülkelere karşılaştırmalı üstünlük sağlamaktadır. Bu durumda gelişmiş ülkelerde tekstil, demir-çelik, gıda gibi emek yoğun ve niteliksiz işgücünün istihdam edildiği endüstrilerdeki rekabet gücünü azaltmaktadır. Rekabetin hızlı bir şekilde artması, gelişmiş ülkeleri daha düşük ücretli işgücü arayışlarına zorlamakta; bu durum ise söz konusu ülkelerde işsizliğe neden olmaktadır.

Dünya üretimi, uluslar arası ticaret, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile sermaye hareketleri ve mali işlemleri önemli ölçüde çok uluslu şirketler belirlemektedir. 1997 yıl sonu itibarıyla 27 trilyon dolar olan dünya üretiminin 8 trilyon doları, ithalat ve ihracat olarak 10.63 trilyon dolar olarak hesaplanan dünya ticaretinin 7.1 trilyon doları, 3.5 trilyon dolar olan doğrudan yabancı sermaye yatırımları stokunun 3.1 trilyon doları çok uluslu şirketlere aittir. Dünyadaki Araştırma-Geliştirme harcamalarının yüzde 70'i çok uluslu şirketler bünyesinde gerçekleşmektedir.

Çok uluslu şirketlerin üretimlerini uluslararası standartlara uygun hale getirmeleri ve geliştirdikleri esnek üretim modelleri ticari işlemlerin serbestleşmesine önemli bir ögesini oluşturmaktadır. Bu durumda küçük şirketler ile üretim ve tedarik ortaklığına gitmektedirler. Esnek üretim modelinde nihai mal çok uluslu şirketler tarafından üretilip pazarlanmaktadır. Söz konusu üretim zinciri içinde katma değer yaratan, teknoloji içeren ve kalifiye işçilik gerektiren ara parçalar merkezde, ucuz işçilik ile üretilebilen parçalar ise gelişmekte olan ülkelerde üretilmekte ve bu ülkeler tedarikçi ülkeler olarak nitelendirilmektedir. Bu üretim zinciri, çok uluslu şirketlerin doğrudan sermaye yatırımlarına yön vermektedir.

“Teşvik uygulamalarına gelişmiş ülkelerde ;rekabet gücünü korumak,teknolojik gelişmeyi sürdürmek,sermaye kaçısını engellemek, bölgesel dengesizlikleri

gidermek, verimlilik arştı, sorunlu sektörleri desteklemek, işsizliği azaltmak gibi amaçlar için başvurulmaktadır.”³⁴

Dünya ekonomisi, 2004-2006 arası döneme bakıldığında ortalama %5 oranında büyüme gerçekleştirmiş ve küresel ölçekte petrol ve emtia talebi hızla artmıştır. Ancak bu ürünlerdeki arz artışı fiyatların yükselmesine neden olmuştur. Bu noktada ithalatçı ülkelerde enflasyon oranları yükselişe geçmiş ,bu ürünleri ihrac eden ülkeler ise ciddi miktarlarda gelir elde etmişlerdir.

“Sermaye akımı, yeni ekonomik düzen içinde ,merkez sermayenin çevre ülkelere yönelmesi şeklinde gelişmektedir. Buna göre gelişmiş sanayi ülkeleri sermayeyi dünyada kar hadlerinin daha yüksek olduğu alanları aramaya itmektedir. Merkezde durgunluk, ekonomi kuramında azalan kar haddi kanunu olarak bilinen iktisadi gelişmeden kaynaklanmakta , yatırımların miktarı arttıkça kar haddi azalmakta ,bu da büyümeyi ve sermaye birikimini sınırlamaktadır.”³⁵

Mali liberalizasyon ve rekabet öncelikle sermaye piyasaları gelişmiş olan ABD ve Euro piyasalarında yeni mali biçimlenmelerin ortaya çıkmasını sağlamış ve bunlar diğer ülkelere de yayılmıştır. Küreselleşme ve sermayenin serbestleşmesi , küresel piyasalardaki yabancı sermaye miktarını ve önemini arttırmaktadır. Sermaye küreselleşme süreci boyunca giderek artma eğilim göstermiş 2000 yılında 1,3 trilyon dolarlık rekor seviyesine ulaşmış ,sermayenin büyüme hızı da %18 gibi rekor bir düzeyde gerçekleşmiştir. 2001 yılında dünya ekonomisinin yavaşamsı toplam doğrudan küresel sermayeyi 900 milyar dolar dolayına geriletmiştir. 2002 yılı itibarıyla ise Dünya Doğrudan yabancı Sermaye Stok 1980 yılından beri 10 kattan fazla artarak 7,1 trilyon dolara ulaşmıştır.³⁶

Tablo3’de yabancı sermaye giriş çıkışlarının bölgesel dağılımı görülmektedir. 1995 yılında gelişmiş ülkelerdeki yabancı sermaye giriş oranı %63.4 iken gelişmekte olan ülkelerde bu oranın %32.3 olarak gerçekleştiği görülmektedir. 1996 ve 1997 yıllarında gerilemeye gerçekleşmesine karşın 1998 yılında gelişmiş ülkelerdeki sermaye giriş oranı %71.5’e ulaşırken gelişmekte olan ülkelerde %25.8 olarak gerçekleşmiştir.

³⁴ DURAN, s.8.

³⁵ KAZGAN, Gülten,, “Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye’nin Yeri”, Altın Kitaplar Yayınevi, Birinci Baskı, İstanbul, Ağustos, 1994, s.81.

³⁶ KOZLU, Cem, “Öfkeden Çözüm”, İş Bankası Kültür Yayınları, Gebel Yayın:677, Mas Matbaacılık , İstanbul, 2003, s.142.

TABLO 3: Yabancı Sermaye Giriş ve Çıkışlarının Yüzde Olarak Bölgesel Dağılımı

	Giriş				Çıkış			
	1995	1996	1997	1998	1995	1996	1997	1998
Gelişmiş Ülkeler	63.4	58.8	58.9	71.5	85.3	84.2	85.6	91.6
Batı Avrupa	37.0	32.1	29.1	36.9	48.9	53.7	50.6	62.6
AB	35.1	30.4	27.2	35.7	44.7	47.9	46.0	59.5
Diğer Avrupa	1.8	1.8	1.9	1.2	4.2	5.8	4.6	3.1
ABD	17.9	21.3	23.5	30.0	25.7	19.7	23.1	20.5
Japonya	-	0.1	0.7	0.5	6.3	6.2	5.5	3.7
Diğer Gelişmiş Ülkeler	8.5	5.3	5.6	4.1	4.4	4.6	6.4	4.9
Gelişmekte Olan Ülkeler	32.3	37.7	37.2	25.8	14.5	15.5	13.7	8.1
Afrika	1.3	1.6	1.6	1.2	0.1	-	0.3	0.1
Latin Amerika ve Karayipler	10.0	12.9	14.7	11.1	2.1	1.9	3.3	2.4
Gelişen Avrupa	0.1	0.3	0.2	0.2	-	-	0.1	-
Asya	20.7	22.9	20.6	13.2	12.3	13.6	10.0	5.6
Batı Asya	-0.1	0.2	1.0	0.7	-0.2	0.6	0.4	0.3
Orta Asya	0.4	0.6	0.7	0.5	-	-	-	-
Güney, Doğu ve G.Doğu Asya	20.4	22.1	18.9	12.0	12.5	13.0	9.6	5.3
Pasifik	0.2	0.1	-	-	-	-	-	-
Merkez ve Doğu Avrupa	4.3	3.5	4.0	2.7	0.1	0.3	0.7	0.3
Dünya	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report Foreign Direct Investment and the Challenge of Development, s. 20.

Gelişmiş ülkelerdeki faiz oranlarının düşük olması , bu ülkelerde risk alma isteğinin artmasına ve daha yüksek gelir elde etme amacıyla gelişmekte olan ülkelere yönelmesine neden olmuştur. Sermaye hareketleri ağırlıklı olarak ekonomik bakımdan güçlü olan ülkelere yönelmeyi tercih etmiş, iktisadi veya siyasi riski yüksek olan ülkelerde ise daha kısa vadeli pozisyon almayı tercih etmiştir.

“Gelenen küreselleşme noktasında devletlerin gerçekten egemenliklerinden ödün verip vermediği tartışılmaktadır.AB devletlerin egemenliklerinden birçok konuda vazgeçtikleri bir şekil ortaya çıkmıştır.Bununla birlikte AB'nin 25ülkesinde hakim olan yaklaşım her bir devletin daha güçlü olması için AB'ye ihtiyaç duyduğudur. Dolayısıyla AB devletleri bireysel baza kendilerini koruyacak ortak sistemleri geliştirme çabasıdadır;bu

sitemleri oluşturulmasında ise ilgili ürün veya sektörde hakimiyeti olan ülkelerin güç sahibi olduğu aşikardır.”³⁷

3. KÜRESEL SERMAYE HAREKETLERİ AÇISINDAN TÜRK

EKONOMİSİNE GENEL BİR BAKIŞ

3.1. İlk Küresel Sermaye Eğilimleri Dönemi (1923-1950 DÖNEMİ)

Sanayileşmek hem Osmanlı hem de Türkiye Cumhuriyeti yöneticilerinde en önemli ekonomik hedeflerden biriydi. Osmanlıdan beri merkezi yönetim, devleti çöküntüden kurtaracak, halka refah sağlayacak bir yöntem olarak sanayileşmeyi benimsemişti.³⁸ Cumhuriyetin ilk yıllarında bu amacı gerçekleştirme görevi özel sektöre bırakılmış fakat o dönemin olumsuz bazı şartlarından dolayı bu amaç gerçekleştirilememiştir. Bu durumda ekonomi üzerine etkili olacak politikalar geliştirilmeye çalışılmış ve devletçilik denilen politikalar uygulanmaya başlanmıştır.

1923-1930 yıllar arasında özel sektörün ülke ekonomisi içerisindeki gelişimi amaçlanarak liberal bir ekonomik politika izlenmiştir. Bunun yanında yabancı sermayenin ülkeye gelmesine de izin verilmiştir.

1923'ten 1930'a kadar süren dönemde ekonomide sorunların yaşandığı “çiftçi, tüccar” grupları tarafından alınan Birinci İktisat Kongresi dikkat çekmektedir. İktisat Kongresinin iki amaçla toplandığı söylenebilir. Birincisi, tüccar, çiftçi, sanayici ve işçi kesimlerinin kendilerine özgü sorun ve isteklerini bir bütünlük içinde belirlemek; bu isteklerin siyasal yönetim tarafından bilinmesini sağlamak. İkincisi de, yabancı sermaye çevrelerine ekonominin gelecekte alacağı biçimi ya da niteliği açıklamak. Bir başka açıdan bakıldığında, kongre ile yönetici kadronun iç ve dış sermaye kesimlerine güvence vermek istediği sonucuna varılabilir.³⁹

Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerçekleşen yabancı sermaye hareketlerine bakıldığında millileştirmeler nedeniyle çok düşük düzeylerde kaldığı görülmektedir. Yabancı sermaye yatırımlarını 1929-30 döneminde yaşanan Dünya Bunalımından olumsuz şekilde

³⁷ ALKİN, Kerem, “Gelişmiş Ülkelerde İthalatın ve Dış Rekabetin Kontrolü”, İTO Yayınları, İstanbul, 2006, s.24.

³⁸ BOSTANCI, M. Naci, “Cumhuriyetin Başlangıç Yıllarında Ekonomi ve Siyaset”, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1996, s.97.

³⁹ KEPENEK, Y. ve N. YENTÜRK, ”Türkiye Ekonomisi”, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000, s.33-34.

etkilemiştir. Bu yıllardan sonra Türkiye’ den sermaye çıkışı gerçekleşmiştir. Ayrıca Osmanlı borçlarının ödenmesi ve yabancı sermaye yatırımlarının millileştirilmesi sonucu ödenen bedeller yurt dışına transfer olmuştur.

Türkiye’nin buhran dönemindeki nisbi dayanıklılığı başlıca üç neden bağlanmıştır. Bunlar sırasıyla Türkiye (a) Pazar ekonomisi ilişkilerinin az gelişmişliği, (b) ülkenin dünya ticareti içindeki payının azlığı ve (c) yabancı sermayeli kuruluşların nispi önemsizliği ile yabancı fon akımının azlığı olarak belirtilmiştir.⁴⁰

1923-1938 dönemi kurumları henüz yeterince oluşmamış, tarımın ağırlıklı yapıya sahip olduğu, dışa bağımlı bir dönem olarak görülmektedir. Atatürk dönemi olarak adlandırılan bu dönem pek çok açıdan geri kalmış bir ekonomiyi sanayileşmiş, teşkilatlanmasını geliştirmiş, ileri bir ekonomiye dönüştürme çabalarının başlatıldığı yıllar olmuştur.

Bu dönemde sanayileşme bir devlet politikası olarak düşünülmüş ve devlet sanayileşmeye öncülük etmiştir. Atatürkçülüğün etkin olduğu bu dönemde özel sektör tarafından kurulamayacak büyük sanayi tesisleri devlet tarafından finanse edilerek kuruldu.

1925 yılında yürürlüğe giren 1447 sayılı Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu Türkiye’ de yabancı sermaye ile ilgili ilk mevzuat olması açısından önem arz etmektedir. Bu yasayla borsalarda serbest işlem gören yabancı hisse senetleri alışverişleri denetim altına alınmıştır. 1930 yılında yürürlüğe giren Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu ile de döviz ve yabancı sermaye hareketlerini düzenlemek ve denetlemek amaçlanmıştır. Bu kanun ile Türkiye’ de yabancı sermayeyi engellemeye çalışılmıştır. Yabancı sermayenin engellenmeye çalışıldığı bu dönem, bu kanuna ilişkin olarak çıkarılan 1947 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile son bulmuştur. Bu kararla yabancı sermayenin geliş şekli, transferi, amacı hakkında ek düzenlemeler yapılmıştır.

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planında hedeflere ulaşılması üzerine 1938 yılında İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmıştır. Bu planın uygulanacağı yıllarda II. Dünya Savaşı ortaya çıkmış ve söz konusu durum devletin savaş ekonomisine uygun bazı tedbirler almasına yol açmıştır.

⁴⁰ KÖYMEN, Oya, “1929 Krizi Çiftçiye Vurmuştu”, Forum Dergisi., 1999, s. 1.

1927 yılında ve sanayiciler açısından gümrük vergisi indirimleri, hükümet yardımları gibi olanakları sağlayan Sanayii Teşvik Kanundan çıkarılmıştır. Bu tarihten sonra ise iki dönem dikkat çekmiştir. Birincisi, “Özelci dönem-açık ekonomi koşullarında yeniden inşa dönemi”⁴¹, ikincisi ise “devletçiliktir.

1929 Krizinin de etkisiyle devletçi bir sanayileşme modeli arayışına giren genç Türkiye Cumhuriyeti, aynı dönemde bu modelin hayata geçirilmesinde önemli rol oynayan ve dünyadaki ilk planlama deneyimlerinden kabul edilen sanayi planları doğrultusunda planlı bir sanayileşme sürecine sahne olmuştur. 1929 Dünya İktisat Buhranı Türkiye’de genel fiyat seviyesini düşürmüş ve bütçe gelirlerine de yansımıştır. Bütçe gelirleri 1929’da 224 milyon liradan 1933’te 205 milyon liraya kadar düşmüştür.

1929 dünya ekonomik bunalımı, özel sektörün sermaye yapısının yetersiz kalmış olması, yatırımlarda istenilen hedeflere ulaşılamaması, sanayi alt yapısında bir takım düzenlemeler ihtiyaç duyulması 1930’lı yıllar ile birlikte yeni bir ekonomik politikası arayışına neden olmuştur. Dış ticaret açığının hız kazanması, işsizliğin artması ve devletten kredi alan bir çok ticari ve sanayi kuruluşun iflas etmeye başlaması söz konusu dönemde dikkat çeken gelişmeler arasında yer almaktadır.

1933’den 1950’li yıllara kadar süren dönemde ‘devletçilik politikası’ uygulanmıştır. Söz konusu politika devlet, özel sektörün üstlenemeyeceği ve yatırım yapmadığı alanlarda sanayi yatırımlarına yönelmiştir. Bu nedenle, devletin buradaki esas amacı özel sektörün önünü kesmek değil tam tersine özel sektör ile yan yana bir arada ülke kalkınması için yatırımlarda bulunmaktır.

Bu dönemde de özel girişimcilik esas alınmış piyasa mekanizması ortadan kaldırılmamış; devlet girişimciliği özel girişimciliği ikame etmemiştir. Özel kesim ve kamu kesimi hem farklı hem de aynı alanlarda faaliyette bulunmuştur. Fakat birbirleriyle rekabet etmemişler; tamamlayıcı fonksiyonlar üstlenmişlerdir.⁴²

1936’da İkinci Bes Yıllık Sanayi Planı’nın hazırlıkları baslatılmıştır. Sanayi olarak Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı döneminde toprak reformu yapılarak tarıma teşvik sağlanmış ayrıca hammaddesi yurtiçinde bulunan malları işleyecek sanayi kuruluşları ile devletçe finanse edilmesi mümkün olan kuruluşların kurulmasına öncelik verilmiştir.

⁴¹ TANÖR, Bülent “**Kurtuluş, Kuruluş**”, Cumhuriyet Kitap Kulübü, İstanbul, 2002, s.335.

⁴² ŞAHİN, Hüseyin, “**Türkiye Ekonomisi**”, Bursa:, Ezgi Kitabevi, 4. Baskı, 1997, s.50.

1938-1943 döneminde uygulanması öngörülen İkinci Bes Yıllık Sanayi Planı, bir bakıma, “kendine yeterli” ilkesi doğrultusunda Birinci Bes Yıllık Sanayi Planı’nın doğal bir uzantısı olarak hazırlanmıştı. Plan bu nitelikleri ile ithal ikameci sanayileşmede daha ileri bir aşamayı temsil ediyordu. Bu planda da tasarlanan sınai tesislerin hammaddesi yine yurt içinden temin edilecekti; fakat bunlar daha büyük sermayeye ve daha ileri teknolojiye ihtiyaç gösteriyordu. Bu planın bir diğer özelliği de ihracata önem vermiş olmasıydı. Ancak II. Dünya Savaşı’nın başlaması planın uygulamaya geçirilmesini engellemişti.⁴³

1937’de “Üç Senelik Maden Programı” yürürlüğe konmuş ve 1938’de bu programı da içeren yeni bir dört yıllık plan kabul edilmiştir. Bu plan büyük ölçüde 1936’daki plana dayanmaktaydı. Ancak 1938 planının yürürlüğe konulan projelerinin büyük çoğunluğu altı ay sonra iptal edilmiş ve II. Dünya Savaşı nedeniyle tam olarak uygulanması mümkün olmamıştır. Türk planlama tarihinde bu planlardan kalan izler; ulusal ekonomik bağımsızlığa öncelik tanıyan, uluslar arası iş bölümü içindeki çevre ülke konumunu sanayileşerek asmayı hedefleyen ve bunu yaparken de büyük ölçüde ulusal kaynaklara başvuran bir planlama anlayışının varlığıdır.

1932 yılında Devlet Sanayi Ofisi’nin kurulması; Teşvik-i Sanayi Kanunu’nun makine, malzeme, hammadde ithalinde sağladığı gümrük muafiyetlerini kaldırması; Türk limanları arasındaki işletmecilik haklarının devlet tekeline verilmesi özel girişimcilerde hoşnutsuzluk yaratmış ve endişelere yol açmıştır.⁴⁴

1946-1961 döneminde ,özel sermaye birikiminin yeni kaynaklarla da beslenerek hızla gelişmesi ve bunun giderek toplumsal ve ekonomik gelişmeyi belirlemiş olması dikkat çekmektedir.. Savaş yıllarında ileri boyutlara ulanan ticari sermaye birikimi, diğer iç ve dış faktörlerin de etkisiyle ekonomik ve toplumsal gelişmede önceki dönemlerle kıyaslanmayacak ölçüde etkinlik kazanmıştır. Bu dönem, tarımın pazara açılma sürecinin hızlandığı, hızlı kentleşme ve buna bağlı olarak da yeni birikim olanaklarının yaratıldığı bir dönem olarak dikkat çekmektedir.⁴⁵

⁴³ ŞAHİN, s. 54-55.

⁴⁴ AVCIOĞLU, Doğan, “Türkiye’nin Düzeni, Dün-Bugün-Yarın”, C.1, TekinYayın, İstanbul, 1995, s. 459-461.

⁴⁵ KEPENEK, Y. ve YENTÜRK, N., s.80-90.

1946 yılında 7 Eylül Kararları olarak bilinen liberal tedbirler alınmış ve Cumhuriyet tarihinin ilk büyük devalüasyonuna gidilmiştir. Böylece, bir anlamda liberalleşme yoluyla dünya ekonomisiyle bütünleşme sürecine kapı açılmakta, dış yardım ve kredi arayışlarına sıcak bir tavır takınılmaktaydı.

Savaş sonrasında iki kutuplu bir dünya düzeni ortaya çıkmış, Türkiye tavrını açık bir şekilde Batı Bloğu ve ABD'den yana koymuştur. Bu dönemde ABD ve güdümündeki uluslararası finans kurumları demokratik yollardan kalkınma arayışlarına giren ülkelere çeşitli yardım ve krediler vermekteydi. Türk hükümetinin de 1946 planı yerine 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planını hazırlatmasının altında böylesi bir dış yardımdan yararlanma endişesi bulunmaktaydı.

Planı hazırlayan kurulun başkan Süleyman Vaner ismiyle anılan ve bu nedenle Vaner Planı olarak da bilinen 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planını, Marshall Planı'ndan yararlanabilmenin bir aygıtı haline getirilmiştir. Bu plan her ne kadar uygulanmadıysa da Türkiye'nin kalkınma deneyiminde bir kırılma noktasının temsilcisi ve 1950-60 döneminin apriori belirleyicisi olarak tarihte yerini almıştır. Marshall Planı, Türkiye'ye yapılacak yardımı tarım kesiminde üretim kapasitesinin artırılması yoluyla Avrupa Ekonomik İşbirliği Teskilatı üyesi ülkelerin gıda ve ham madde gereksinimini karşılama koşuluna bağlamaktadır.

Vaner Planı'nın birinci önceliği ulaştırma ve haberleşme gibi alt yapı yatırımlarına verilirken, ikinci sırada tarım ve üçüncü sırada enerji sektörü bulunmaktadır. Bu planla Türkiye, her yerine ulaşılabilmesi gereken bir pazar niteliğine dönüştürülmek istenirken, önceliğin tarımın iyileştirilmesine verildiği görülmüştür.

3.2. İlk Küreselleşme Tecrübeleri Döneminde Yaşanan Gelişmeler

(1950- 1980 Dönemi)

Türkiye’de 1950-1953 dönemi, yabancı sermaye girişini kolaylaştıran uygulamaların, para arzı artışının, ithalata getirilen sınırlandırmaların ve dış krediler ile yardımlar sayesinde de hızlı bir gelişmenin gerçekleştiği bir dönem olmuştur. Türkiye 1950’den sonraki dönemde ise Batı’ya yönelmiş ve ekonomisini canlandırarak gelişmeyi sağlamak amacıyla dış yardımlara dayalı bir kalkınma politikası izlemeye başlamıştır. Zira kısa süreli liberasyon denemesinin uygulandığı 1950’lerin başındaki sonra giderek artan oranlarda gerçekleşen dış ödeme açıkları, dış borçlanmayı zorunlu hale getirmiştir. Planlı dönem olarak da adlandırılan 1960-1980 dönemi ise uygulanacak kalkınma politikaları doğrultusunda özel kesim için de yol gösterici olmayı ve kalkınmanın sağlıklı bir şekilde sağlanmasını hedef edinmişti.

3.2.1. Liberal Sermaye Hareketlerinin İlk Teşvik Dönemi (1950-1960 Dönemi)

Türkiye’de 1950 genel seçimleriyle iktidara gelen Demokrat Parti 1950-1960 döneminde liberal görüşü temsil etmekteydi. O dönemde uygulamaya koyduğu ekonomi politikalarının ve ekonomik rejiminin ülke şartlarına uygunluğu sürekli tartışılmıştı.

1950’li yıllarda devletçilik modelinden liberal ekonomi modeline geçilmiş, Kamu İktisadi Teşebbüsleri’nin özelleştirilmesi, özel sektörün desteklenmesi ve ithalatın liberalizasyonuna önem verilmiştir. Bu dönemde dışardan sağlanan finansman desteği işle birlikte ile bir yandan tarım kesiminde diğer yandan karayolları yapımında önemli atılımlar gerçekleştirilmiştir. Ancak her şeyin özel kesimden beklendiği bu dönemde; dış finansmana dayalı ve bütçe denklığıne aldırış etmeden yapılan kamu harcamaları, artan dış ticaret açıkları sonucunda, ithalatın liberalizasyonundan vazgeçilmiş, Kamu İktisadi Teşebbüsler’ler özelleştirilememiş, üstelik bir çok yeni kamu işletmesi kurulmuştur. Bu dönemde özel sektörün kamu işletmelerini işletmek gibi bir talebi de olmamıştır ki; zaten özel kesim, bayındırlık, konut, enerji alanında girişilen büyük altyapı projelerini gerçekleştirmeye yetecek sermayeye sahip değildi.⁴⁶

⁴⁶YILMAZ,Şiir, “1923’ten Bu Yana Ekonomi Politikaları,” Mülkiye, Cilt: XXII, Kasım-Aralık 1998, s. 35.

1950 sonrası döneme bakıldığında özellikle 1960'lı yıllardan sonra sanayileşme ile birlikte kentte göç hızlanmış ve bu çerçevede kentleşme, gecekondulaşma ve kırsal yapının çözülmesi gibi toplumsal gelişmeler, Türkiye'nin toplumsal gelişim dinamiğini derinden etkilemiştir.

Dış borçların durumu açısından genel duruma bakıldığında ; Osmanlı Devleti'nden büyük bir borç yükünü miras olarak alan Türkiye ,Cumhuriyet'in ilk yıllarında dış borçlanma açısından kısıtlı bir politika uygulamış ve Osmanlı'dan kalan dış borçların tasfiyesine çalışılmıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti'den kalan borçların finansmanı ve ulaştırma ağırlıklı yatırımların finansmanı için dış borçlanmaya gidilmiştir.⁴⁷

Alınan dış borçlar sanayi kesimine aktarılarak ,büyük sanayi yatırımlarının inşasında kullanılmıştır. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı dönemini dış borçları artmış bir şekilde tamamlamıştır. Ancak, 1950'ye gelindiğinde savaş sırasında biriken altın ve döviz ,bu borçları ödemek için yeterli olduğundan, bu dönemde dış borçlar ekonomi için bir tehlike teşkil etmemekteydi.

1950-51 ve 1954 yıllarında çıkarılan Yabancı Sermaye Teşvik Kanunları ile yabancı sermayenin gelmesini özendiren, ekonomik, siyasi tüm güvencelerin verildiği yıllar olmuştur. Yabancı sermayeye izin verilen bu dönemde, kimya sanayiinde, asetilen, ilaç, sabun, oksijen, gül yağı, sülfirik asit, boya ve yağ endüstrileri gelişmiştir. 1950-60 yıllarını kapsayan bu dönemde imalat sektöründe katma değer artışı cari fiyatlarla sekiz kat, reel fiyatlarla üç kat olmuştur.⁴⁸

“1954 senesinde çıkarılan oldukça liberal nitelikteki “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu”na rağmen,geçmişte yabancı yatırımlar çeşitli nedenlerle çok önemsiz rol oynamıştır. Özellikle yasanın Türk yöneticiler tarafından son derece dar ve katı bir biçimde uygulanışı ve uzun bürokratik işlemler ,70'li yıllarda yeni yatırımların hemen hemen hiç olmadığı ve gerekli sermaye yatırımlarının birle yapılmadığı bir ortam yaratmıştır.”⁴⁹ Yabancı sermayeyi teşvik kanunu ile sanayi, enerji, madencilik, bayındırlık, ulaştırma ve turizm sektörleri yabancı sermayeye açılmıştır.

⁴⁷ KEPENEK, Y. ve YENRÜRK, N., s.100.

⁴⁸ Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Araştırma Planlama Koordinasyon Kurulu Başkanlığı , “**Türk Sanayi ve Ticaretinde Gelişmeler 1950-85**”, Ankara, 1987, s. 7.

⁴⁹ “YASED , “**Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımı, Yeni Ekonomik Program Çerçevesinde Değişen Koşullar**”, İstanbul, 1983, s.4-5.

5821 sayılı Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanununun Eylül 1951 yılında kabul edilmiş ve bu doğrultuda yabancı sermaye açısından bir takım yeni düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Buna göre; Türk özel sermayesine açık olan işlerde kullanılacak, tekel ve ayrıcalık öngörmeyecek, sanayi, enerji, maden, bayındırlık, ulaştırma ve turizm alanlarında çalışabilecektir. Ayrıca bu kanuna göre yabancı sermayenin yıllık kar transferi %10' u geçmemelidir. 5821 sayılı kanunun 3 yıllık uygulanmasından sonra beklenen sonucu vermediği görülmüştür.

Bu durumda 18 Ocak 1954 tarih ve 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun "Dünyanın en liberal yabancı sermaye kanunu" olarak görülmüştür. Ayrıca bunun yanında 7 Nisan 1954 tarih ve 6326 sayılı Petrol Yasası ile 11 Ağustos 1962 tarih ve 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında kanun ve kanuna ilişkin kararlar görülmektedir.

Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu Türkiye'de yabancı sermayeye ilişkin olarak kabul edilen ilk yasal düzenleme olması açısından önem arz etmektedir. Ancak o yıllarda ekonomini sağlıklı bir yapı sergilemesi ,siyasi, bürokratik güçlükler, yetersiz iktisat politikaları uygulamaları, ve altyapı yatırımlarının eksikliği , yetişkin insan gücü eksikliği gibi nedenlerle, 1980 yılına kadar yabancı sermaye yatırımı girişi açısından başarı sağlanamamış ve o yıla kadar verilen toplam yabancı sermaye izinleri 228 milyon doları aşamamıştır.

1954 yılında 6326 sayılı Petrol Kanunu yürürlüğe girmiştir. Söz konusu kanun ile petrol kaynaklarının özel teşebbüs yoluyla değerlendirilmesi kabul edilmiş ve petrolde devletçilikten vazgeçilmiştir. Bu karardan sonra yabancı şirketlerle eşit olarak çalışmak durumunda bırakılan Türkiye Petrolleri bir anonim şirket olarak kurulmuştur. 1957 yılında, Petrol Kanununda değişiklik yapılmış ve Petrol şirketlerine rafineri kurma hakkı sağlanmıştır.

1956 yılında hükümet tarafından TL'nin dolar karşısındaki değeri 2.80 TL yerine 5.25-5.5 TL olarak belirlendi .Ayrıca Milli Koruma Yasası yeniden yürürlüğe konularak fiyat denetimleri arttırıldı, ticari banka kredileri sınırlandırıldı ve faiz oranları yükseltildi. Bu önlemlerin iki yıl uygulanması ile dış ticaret açığı büyük oranda azalmasına rağmen, fiyat artışları yükseldi ,mal darlıkları sonucu karaborsa ortaya çıktı ve dış ödemeler sorunu daha da ağırlaşmıştı.⁵⁰

⁵⁰ KEPENEK, Y. ve YENTÜRK, N., s. 121.

1954 yılında çıkarılan 6224 sayılı “Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası”na rağmen 1954-1979 yılları arasında Türkiye’ye gelen doğrudan yabancı sermaye tutarları önemsenecek düzeydedir. Bu dönem boyunca en yüksek yatırım tutarı 67,3 milyon Dolarla 1973 yılında gerçekleşmiştir.

1950-1963 döneminde tarımda ve sanayileşmede yaşanan gelişmeler ülke ekonomisine ivme kazandırmıştır. Tarımın makineleşmesi, kredi imkânları ve tarım için belirlenen yüksek fiyat politikası ile birlikte iklimin elverişli olması, bu dönemde tarım üretimini artırmıştır. Aynı zamanda, yabancı sermaye girişini kolaylaştırıcı uygulamalar, para arzının artırılması, ithalatın sınırlandırılması ve dış krediler ile yardımlar sayesinde de hızlı bir gelişme gözlenmiştir. Bu dönemde, büyük kamu yatırımlarına ağırlık verilmiştir.

Demokrat Parti 1950 yılında iktidara geçtiğinde özel teşebbüse dayalı, devletçiliği benimsemeyen ve planlamaya oldukça soğuk bakan bir görüşe sahipti. Ekonomideki kalkınmanın da bu doğrultu a gerçekleşmesi görüşündeydi. Demokrat Parti iktisadi kalkınma konusunda kritik sektör olarak sanayi yerine tarımı tercih ederken, kamuya yerine özel girişimciliği tercih etmekte, iç kaynaklara dayalı bir kalkınma stratejisi yerine dış kaynaklara bağımlı bir kalkınma yolunu hedeflemekteydi. ABD uluslararası ilişkilerde ön planda tutulan bir ülke olarak görülmüştür.

Türkiye ekonomisi 1950 yılında serbestleşmeye, sanayileşmeye, piyasa ekonomisine ve kalkınmaya odaklanmış ,uluslararası platformda liberalleşmeyi ön planda tutarak yabancı ülkelerle arasındaki ikili ilişkilerine önem vermiştir. Bu doğrultuda tarımda, sanayide, hizmetler sektöründe büyük gelişmeler sağlanmıştır.

Ekonomide yaşanan bu gelişmeler, 1950-1959 dönemi kapsamında genel olarak değerlendirildiğinde; yaklaşık olarak tarımsal hasılanın 4,5 kat, sanayi üretiminin 7 kat, hizmetler üretiminin ise 6 kat arttığı görülmektedir. Bu artışlar GSMH ve fert başına düşen milli gelir rakamlarına da yansımış ve 1950’de 3.4 milyar dolar olan GSMH, 1959’da 15.5 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır.

3.2.2. Kontrollü Para Politikasından Stagflasyon Sürecine Geçiş

Döneminde Küreselleşme Açısından Yaşanan Gelişmeler

(1960-1980 Dönemi)

1960 sonrasında plânlı döneme giren Türkiye’de beşer yıllık olarak hazırlanan ekonomik kalkınma plânları ve hem iç hem de dış kaynakların desteğiyle kalkınma istikrarlı bir biçimde sürdürülmesi esas alınmıştır. Bu çabalarla birlikte plânlı kalkınmanın ve sanayileşmenin vergiye dayalı alt yapısının ilk kez bu dönemde oluşturulduğu söylenebilir.⁵¹

30 Eylül 1960 tarihinde ülke kalkınmasının hızlandırılması amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı kalkınma planlarını hazırlayarak Başbakanlığa bağlı bir kuruluş olarak kurulmuştur. 1961 Anayasasıyla birlikte kalkınmanın demokratik yollarla gerçekleştirilebilmesi için kalkınma planlarının hazırlanması hükme bağlanmış ve Devlet Planlama Teşkilatı Anayasal bir kurum hüviyeti kazanmıştır. Türkiye’de de karma ekonomik yapıya sahip, demokratik yoldan kalkınmayı benimsemiş ülkelerin uyguladığı karma ekonomik planlama anlayışı uygulanmaya başlanmıştır. Bu arada 1960 tarihli 91 Sayılı ve 24 maddeden oluşan kuruluş yasası Devlet Planlama Teşkilatı’na planları hazırlama ve uygulamayı izleme dışında araştırma, destek olma ve danışmanlık yapma gibi işlevlerle temel görevlerini sınırlamaktaydı.

"Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ev sahipliği yapmak, dönemler itibariyle farklı özelliklere sahip olmayı gerektirmiştir. II. Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde, merkez ülkelerin ihtiyaç duyduğu hammaddelere sahip olmak yeterli bir koşul iken, 1970'lerde ucuz işgücü yatırım yapılması için önemli bir kriter olmuştur. Günümüzün küreselleşen dünya ekonomisinde ise sadece ucuz işgücü yeterli bir kriter olmayıp tamamlayıcı politikalar zorunlu hale gelmiştir."⁵²

1970’ler ithal ikamesinin ikinci evresi ve içe dönük sanayileşme dönemi olarak da bilinmektedir. Bu dönemde kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla yılda ortalama %4.1 oranında büyümüştür. Bu oran 1960’larla karşılaştırıldığında çok önemli görünmemesine karşın,

⁵¹ SAYGILIOĞLU, Nevzat; "75 Yılda Vergi", Maliye Dergisi, Eylül-Aralık 1998, Sayı.129, s.3.

⁵² SABIR, Hasan, "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Gelişmekte Olan Ülkelere Yönlendirici Politikalar", Dış Ticaret Dergisi, Ekim 2002, Sayı.26, s. 77.

1970’li yıllar ağır imalat sanayi ve sermaye mallarında yerli üretim kapasitesinin artırılmasına yönelik güçlü kamu yatırım programlarının yapıldığı yıllardır.⁵³

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının hazırlandığı 1963 döneminde ülkenin ekonomik kalkınması için özel sektörün bütün yatırımları tek başına yürütemeyeceği düşüncesi hakimdi. Bu doğrultuda devletin ekonomik alanda daha etkin bir rol oynaması fakat bunu özel sektörü engellemeyecek şekilde belirli alanlarda yatırım yaparak gerçekleştirmesi önem arz etmiştir. İşte bütün bunların gerçekleştirilmesi ancak planlı bir ekonomik politikayı gerekli kılmıştır.

Buna göre sektör, yatırım alanında sağlanan teşvikler, ucuz kredi ve dış rekabetten korunma gibi politikalarla desteklenecekti. Kamu kesimi yatırımları da ülkenin ekonomik bakımdan kalkınmasına yönelik olarak uygulanacak belirli bir plan ve program dahilinde yapılacaktı. Bu çerçevede, 1950’li yıllarda yurt dışından ithal edilen tüketim malları, 1960’lı ve 1970’li yıllarda desteklenmeye çalışılan özel sektör sayesinde yerli sanayiciler tarafından üretilmeye çalışılacak ve bu yolla aşırı ithalattan kaynaklanan döviz darboğazı aşılmaya çalışılacaktır.

Birinci plan döneminde sermaye ithalinde istenilen düzeye ulaşamamasının özellikle konsorsiyumun ve proje ve program kredisi olarak talep edilen yatırımlara istenen ölçüde ve zamanda cevap verememesinin payı büyük olmuştur.

1968-1972 yıllarını kapsayan II. Beş Yıllık Kalkınma Planı sanayi sektörünü ekonomiyi sürükleyici sektör olarak belirlemiştir. Planda Kamu İktisadi Teşebbüslerin ekonomik gelişme için geçerli olan ve özel sektörün teşviklere rağmen giremediği alanlara etkin bir girişimci olarak girmesi öngörülmüştür.⁵⁴

Üçüncü beş yıllık planda kısa dönemli sermaye hareketlerinde artış görülmüş olmasına rağmen özel yabancı sermaye girişi tam anlamıyla tatmin edici olamamıştır. 4. beş yıllık plan döneminde Türkiye’de 1980 yılı sonu itibarıyla 6224 sayılı kanuna göre 100 yabancı sermayeli firma faaliyette bulunmaktaydı. İmalat sanayinde yabancı sermaye bakımından en çekici sektörlerin başında yer almaktadır. Bankacılık, mühendislik

⁵³ İSMİHAN, M., KIVILCIM, M. Ö., “Türkiye Ekonomisinde Büyümenin Kaynakları”, İktisat İşletme ve Finans, 2006, s.75-76.

⁵⁴ ÇAŞKURLU, Eren, Görev Zararı Kavramı ve Türkiye’de 1980 Sonrası Görev Zararı Doğurucu Faaliyetlerin İncelenmesi ve Analizi, Sermaye Piyasası Kurulu Yayını, Ankara, Ağustos 2002, s. 43.

turizm, tarım ve madencilik de imalat sektöründen sonra başı çeken sektörler arasında yer almaktadır.

1960-80 döneminde, ithal ikameci kalkınma politikaları uygulamada ağırlık kazanmıştır. Sanayi sektörüne bu dönemde önemli kaynak aktarımları gerçekleşmişse de teşvik-koruma sistemi sektör öncelikli bir şekilde uygulanamamıştır. Ekonomik gelişme süreci ithalata ve iç piyasaya aşırı bağımlı bir sanayi yapısının oluşmasını neden olmuştur. Bu yapı Türkiye'nin dışarıya açılan ihracata yönelik bir ekonomik strateji uygulamasını geciktirmiştir.⁵⁵

1953 yılında Türkiye'de ortaya çıkan ve ekonomik sistemi sıkıntıya sokan döviz darboğazı ekonomide ithal ikamesinin araçları olan kotaları, ithal yasaklarını ve yüksek gümrük duvarlarını uygulanmasını sağlamıştır. Ekonomide yaşanan sıkıntı, gerçekleşen enflasyonist politikalar ve aşırı değerlenmiş kur politikası da şiddeti giderek artırılarak, sürdürülmüştür. Planlı dönemin başında gıda ve tekstil gibi dayanıksız tüketim mallarının ithalatı, yerli üretimle ikame edilmiştir.

1980 yılına kadar Türkiye'de yaşanan ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar sebebiyle, yabancı sermayeden beklenen yararlar elde edilememiştir. "1980 yılı başlarına kadar uygulanan dışa kapalı, ithal ikameci ve koruyucu dış ticaret politikaları nedeniyle Türkiye'ye gelen toplam yabancı sermaye miktarı 300 milyon dolara dahi ulaşamamıştır."⁵⁶

1960-1980 dönemini kapsayan planlı ekonomi uygulaması da; ekonomik sisteme bir alternatif bulmayı değil, ülkenin, kamu kesimi için emredici özel kesim için yol gösterici kalkınma planları doğrultusunda hızlı ve sağlıklı bir şekilde kalkınmasını amaçlıyordu. 1960'ların başında ekonominin neredeyse yarısı devletin elinde olduğu için aslında bu dönemde planların ekonomide çok önemli işlevler göstermesi beklenebilirdi, ancak, 1963-1967 I. Beş Yıllık Kalkınma Planı dışında planların hiçbiri tam olarak uygulanmamış, planlarda öngörülen hedeflere ulaşılamamıştır.⁵⁷

1960-1980 döneminde devletin çeşitli tarım ürünlerine uyguladığı taban fiyat politikalarıyla kırsal kesimin gelir düzeyi korunmuş ve bu yolla yerli sanayicinin pazar

⁵⁵ TUSİAD, "Sanayileşmede Yönetim ve Toplumsal Uzlaşma", Datay Basım., İstanbul, 1992, s.78-79.

⁵⁶ GÜÇLÜ, Yücel, "Yabancı Sermaye Çekimi, Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmaları", Uluslararası Ekonomik Sorunlar, Şubat, 2003, Sayı: 8, s.32.

⁵⁷ YILMAZ, s..36.

problemi çekmemesine çalışılmıştır. Bu arada sanayi üretiminin milli gelir içerisindeki payı sürekli olarak artmaya başlamış ve büyük kentlerde yüksek teknoloji uygulayan ağır sanayi kuruluşları ortaya çıkmıştır.

1970'li yıllarda önemli bir sanayi girdisi olarak görülen petrolün fiyatının sürekli artış yaşanmıştır.1970 yılında yapılan devalüasyon, ithal ikameci sanayileşmenin gereği olarak yapılan ara ve yatırım malları ithalatının pahalılaşmasına neden olmuş ve enflasyondaki artışa neden olmuştur.Türkiye'yi de önemli bir petrol ithalatçısı ülke konumunda bulunduğundan 1973-1974 yıllarında yaşanan petrol krizinden olumsuz etkilenmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin dış borçlar sadece 1974 yılı için 359 milyon dolar olmuştur. Bu dönemde ilk defa Avrupa para piyasalarından da borçlanılmış, fakat kısa vadeli ve yüksek faizli olmaları dolayısıyla bu piyasalardan borçlanmaya son verilmiştir.

Dış ekonomik ilişkiler alanında ise birtakım kısıtlamalara gidilmiştir.Bu noktada hem finansal hizmetler, hem de sermaye hareketleri ile ilgili bir takım kısıtlamalar göze çarpmaktadır. Ayrıca 1980'li yıllara kadar, Türkiye'de mevduat ve kredi faiz oranlarına getirilen tavanlar nedeniyle reel faiz oranları negatif düzeylerde seyretmiştir. Bu durumda dış ekonomik ilişkiler alanında hem finansal hizmetler, hem de sermaye hareketleri ile ilgili olarak uygulanan kısıtlamalar olmuştur. Vadeli mevduata uygulanan faiz tavanlarının kaldırılması Türkiye'de finansal serbestliğe yönelik olarak yapılan ilk düzenleme olması bakımında dikkat çekmektedir.Bu durumda, ekonomide pozitif reel faiz uygulamasına geçilmiş ve reel faiz oranları önemli ölçüde yükselmiştir. sermaye piyasası için gerekli kurumsal düzenlemelere başlanması da bir başka önemli gelişmedir.

1980 öncesi dönemde iç piyasanın yabancı yatırımcılara karşı kapalı tutulması, söz konusu dönemde uygulanan ithal ikamesine dönük sanayileşme stratejisinin rolü büyüktür. Bu stratejide, ülke sanayiini yabancı sanayii rekabetine karşı korumaya yönelik bir takım araçlar kullanılmıştır. Aşırı değerlenmiş döviz kuru, kotalar ve ithalat yasakları, yüksek gümrük vergileri, sıkı kambiyo kontrolü bu araçlardan bazılarıdır.

3.3. Serbest Piyasa Ekonomisine Geçiş Döneminde Küresel Sermaye

(1980 Sonrası Dönem)

3.3.1. 1980-1990 Dönemi

1980’li yıllarda ekonomide serbest rekabete koşullarının varlığı ve dış ticaretin serbestleştirilmesi sanayi kesiminde dışa yönelik bir gelişmenin oluşmasına yol açmıştır. Sanayinin dışa açılması bir sonuç değil aksine sanayileşmenin yol açtığı bir birikimin ihracat bakımından başlangıcı sayılmaktadır. İhracata Dayalı Sanayileşme Stratejisi ile, ülke ekonomisini uluslararası alanda rekabet gücünü arttırmaya yönelik,kambiyo rejimini büyük ölçüde serbestleştiren, ithalatta serbestleşmeyi arttıran, desteklemeye öncelik veren ve yabancı sermayeye kolaylıklar sağlayan politikalar uygulanmaya çalışılmıştır.

3.3.1.1. Dolaysız Sermaye Yasal Düzenleme

Önemli bir petrol ihracatçısı olan Türkiye 1974’de yaşanan petrol krizinden olumsuz şekilde etkilenmiştir Bu durumun ekonomideki olumsuz etkilerini ise giderek artan oranlarda dış borçlanmayla finanse etmeye çalışmıştır. Türkiye bu dönemde geri ödeme süresinin kısa ve faiz oranlarının yüksek olması nedeniyle, büyük bir dış borç yükü ile karşı karşıya kalmıştır Tüm bu gelişmeler sonucunda alınan 24 Ocak 1980 kararlarıyla Türkiye’de yeni bir dönem başlamıştır.

Türkiye 24 Ocak 1980 kararlarına kadar kontrollü ve katlı kur politikası uygulamış ve bu tarihte bir takım kararlar almıştır.Bu doğrultuda, TL’nin yabancı paralar karşısında değerini düşürerek ‘daha gerçekçi ve esnek’ bir kur rejimine geçmeye karar vermiştir. Yerleşiklere, ticari faaliyetler karşılığında edinilmiş dövizlerin bankalarda mevduat olarak tutulması imkanı getirilmesi 1984 yılında kur rejiminde yapılan önemli değişikliklerdendir.

“1980’li yıllardan itibaren Türkiye’de serbest rekabete dayalı pazar ekonomisine geçiş yönünde önemli adımlar atılmıştır. Bu bağlamda TL’nin konvertibilitesi,faiz,kur,dış ticaret ve sermaye hareketlerinin liberalizasyonunu kolaylaştırıcı politikalar uygulanmıştır.”⁵⁸

İthalattaki hızlı büyümeye doğrultusunda 1970’li yıllarda ivme kazanan cari işlemler açığı sürdürülemez noktaya gelmiş ve 1978 yılında Türkiye ekonomisi ağır bir ekonomik kriz içerisine girmiştir.Bu durumda sanayi sektörü de ciddi üretim darboğazlarıyla karşı karşıya

⁵⁸ KÜLÜNK,Mehmet, s.14.

kalmış ve üretimde yaşanan düşüş enflasyonda hızlı artışlara neden olmuştur Yapılan devalüasyonlarla ithalatın pahalılandığı ve sanayi sektöründe maliyetlerin yükseldiği yüksek enflasyon ortamında ekonomik büyüme gerilemiştir.

1981 yılının son aylarına doğru mevduata reel faiz verilmeye başlanmış, vadeli mevduata uygulanan hükümler bankaların çıkarmasına izin verilen mevduat sertifikalarına da uygulanmış, mevduat sertifikaları üzerinde denetim kurulamamış, en çok bu durumdan yararlanan bankacılık kesimi sistemin karşılıksız olarak büyümesine katkıda bulunmuş ve sistem krize doğru sürüklenmiştir.⁵⁹

Türkiye'de yabancı sermayeye ilişkin yapılan düzenlemelere bakıldığında 1954 yılında çıkartılan 6224 Sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu dikkat çekmektedir. Ancak söz konusu dönemdeki ,siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar, bürokratik güçlükler , yetişkin insan gücü eksikliği ve altyapı eksikliği gibi nedenlerle, 1980 yılına kadar yabancı sermaye yatırımı girişi sağlanamamış ve o yıla kadar verilen toplam yabancı sermaye izinleri 228 milyon doları aşamamıştır.

Türkiye'de "24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Tedbirleri" kapsamında uluslararası sermaye ile ilgili düzenlemeler de yapılmıştır. 8/168 sayılı "Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi" 1980 yılında yürürlüğe girmiş ve Başbakanlığa bağlı Yabancı Sermaye Dairesi kurulmuş, daha sonra Devlet Planlama Teşkilatı'na bağlanmıştır. 17.7.1991 tarih ve 436 sayılı Kararname ile Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı bünyesine alınmıştır. Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, 9.12.1994 tarih ve 4059 sayılı Kanun ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlıklandırılması sonucunda Hazine Müsteşarlığı bünyesinde faaliyetine devam etmektedir.⁶⁰

24 Ocak kararları, ekonomik krizden çıkmak amacıyla uygulamay konulmuş ve uzun dönemde sanayileşme, büyüme sürecinde etkili olacak politika değişikliklerini gündeme getirmiştir. Bu kararlar fiyatlamanın tamamen piyasa güçleri tarafından belirlenmesi ve serbest piyasa koşulları altında ekonominin uzun dönemde dışa açılması gereğinin gündeme getirmesi açısından önem arz etmektedir. Ayrıca 1980'li yıllara üç rakamlı bir enflasyon

⁵⁹ YELDAN,Erinç, "Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Büyüme", İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.189.

⁶⁰ DPT, "Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu", , Ankara, Mayıs 2000, s. 8.

oranıyla giren Türkiye ekonomisinde, enflasyonu aşağıya çekmek de bu programın önemli amaçlarından birisi olmuştur.

“Türk Bankacılık sektörünün gelişmesi çerçevesinde 1980’lerde yasal, yapısal ve kurumsal değişiklikler ve gelişmeler yaşanmıştır. Bu düzenlemeler temel olarak bankacılığın daha verimli çalışması ve bankacılıkta rekabetin teşvik edilmesi yönünde olmuştur..Bu çerçevede ,faiz oranları ve döviz kurları serbest bırakılmış ve yabancı bankaların Türkiye’ye gelmesi ve şube açması için çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.1986 yılında bankacılık sisteminin likiditesini düzenlemek amacıyla Bankalararası Para Piyasası kurulmuş ve aynı yıl içinde Tekdüzen Hesap Prensipleri ve standart raporlama sistemi oluşturulmuştur.”⁶¹

1981 ve 1988 dönemi enflasyon ve büyüme açısından incelendiğinde, ilk üç yılda enflasyonun önemli ölçüde aşağı çekildiği görülmektedir. 24 Ocak kararlarıyla reel ücretlerin ve tarım ticaret hadlerinin önemli ölçüde gerilemesi enflasyondaki düşüşü hızlandırmıştır. İç talepte meydana gelen daralmaya ve döviz kurlarındaki yüksek devalüasyonlar ,bu dönemde Türkiye’nin uluslar arası alanda rekabet gücünün artmasını sağlamış ve ekonomi 1982 yılından itibaren ihracata dayalı olarak bir büyüme kaydetmiştir.

1980 öncesi yönetimde reform çalışmaları, geleneksel kamu yönetimi yaklaşımı çerçevesinde devletin yönetsel güç ve yeteneklerini artırmaya yönelik teknik bir faaliyet olarak yürütülmekte iken 1980’den sonra ilgi odağını kamu sektörünün boyutu ve de devletin küçültülmesi oluşturmaktaydı.⁶²

1980’li yıllardan itibaren çeşitli yasal düzenlemelerle, büyük finansman gerektiren hizmetlerin devlet yerine özel kesim tarafından gördürülmesi yaklaşımı benimsenmiştir. Bu yasal düzenlemelerden birincisi, 3096 sayılı Türkiye Elektrik Kurumu Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtımı ve Ticareti İle Görevlendirilmesi Hakkında Kanun’dur. Kanunun amacı, Türkiye Elektrik Kurumu dışındaki özel hukuk hükümlerine tabi sermaye şirketleri statüsüne sahip yerli ve yabancı şirketlerin elektrik üretimi, iletimi, dağıtımı ve ticareti ile görevlendirilmesini düzenlemektir.

⁶¹ BAKDUR,Alper, ”Bankacılık Sektörünü Düzenlen Kurumların Yapıları:Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneri”, Uzmanlık Tezi, Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü,Mali Piyasalar Dairesi Başkanlığı, Eylül, 2003, s.12.

⁶² ÖMÜRGÖNÜLŞEN, Uğur, “Kamu Sektörünün Yönetimi Sorununa Yeni Bir Yaklaşım”, Çağdaş Kamu Yönetimi I, Ed: M. Acar, H. Özgür, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003, s. 20.

Sermaye piyasalarındaki meydana gelen gelişmeler ve reform politikaları sonucunda 1981 yılında Sermaye Piyasası Kanunu yürürlüğe girmiştir. Kanun'un amacı; tasarrufların menkul kıymetlere yönlendirilerek, halkın ekonomik kalkınmaya etkin bir şekilde katılmasını sağlamaktır. Ertesi yıl Türk sermaye piyasasında düzenleyici ve denetleyici görevlere sahip Sermaye Piyasası Kurulu oluşturulmuştur. 3 Ocak 1986 tarihinde Türk ekonomisinin gelişiminde önemli bir rol oynayan İstanbul Menkul Kıymetler Borsası faaliyete geçmiştir. Sağlanan vergi kolaylıklarının etkisiyle yatırım fonlarının hızla artması ve yabancı yatırımcıların sermaye piyasalarına girişlerinin serbestleştirilmesi İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın hızlı bir şekilde büyümesinde katkıda bulunmuştur.

Türkiye açısından 24 Ocak 1980 kararlarının önemli özelliği , dışa açık ve ihracata yönelik bir sanayileşme modelinin hayata geçirilmiş olmasıdır. Bu sayede Türk girişimcisi dünya ile rekabet edebilir ürünler üretip satar konuma yükselmiş ve Türk insanı gelişmiş ülkelerin hayat, hukuk ve siyasi standartlarını talep eder hale gelmiştir.

İhracata Dayalı Strateji ile ihracat artışında önemli gelişmeler kaydedilmiş olsa da bu gelişmeler kalıcı bir gelişme olarak nitelendirilemez. Türkiye'nin İhracatına sanayi sektörü lehine bir yapı değişikliği olmasına karşın, bu değişiklik yetersiz kalmıştır. Toplam ihracat içinde ağırlıklı paya sahip mal ve ürün grupları, hem az sayıdadır, hem de geleneksel yapılarını korumaktadır. Ayrıca, ihracatta öncü sektörler yıldan yıla değişmiş ve bu konuda bir kararlılık sağlanamamıştır.

3.3.1.2. Dolaysız Sermaye Uygulama Sonucu

Türkiye 1980 yılına büyük bir yapısal değişim ve istikrar ve programına başlamıştır. Söz konusu programın amaçları; yatırım ve büyüme oranları , finansal derinleşme, daha yüksek tasarruf, dış piyasalarla rekabet gücünü artırılması ve artan kaynak etkinliği idi. Finansal liberalizasyonun hedeflerinden biri de daha önceleri kontrol edilen nominal faizlerin enflasyon un altında kalması nedeniyle eksi olan reel faizlerin artıya çekilmesi idi. 1981-1988 arasına Türkiye'nin liberalizasyon programının ilk aşaması olarak bakılabilir.

1989'da dış sermaye girişlerinin serbestleştirilmesi ile ikinci aşama başlamıştır. İlk dönemde ihracatı teşvik politikaları ön plandadır. Bu politikalar, hem döviz kuru, hem de doğrudan ihracat sübvansiyonları araçlarını kullanmıştır. İmalât sanayiinin ihracata

yönlendirilmesi, bu dönemde ihracatı ortalama yılda %15 artırmış, gayri safi milli hasıla 1983-1987 arasında ortalama %6.5 artmıştır. Bu durumda, gerilemiş olan reel ücretler nedeniyle oluşan maliyet avantajının da payı vardır.

İkinci aşama olarak görülen 1981-87 dönemi ise ihracat teşviklerinin sağlanması,devletin ekonomideki ağırlığının azaltılması ve dış ticaretin liberalleşmesinin söz konusu olduğu dönemdir. Bu dönemde ihracat gelirleri yılda ortalama %15, gayri safi yurtiçi hasıla ise yılda ortalama %6.5 artmıştır. Aynı dönemde reel ücretler gerilemiştir. Kamu kesimi borçlanma gereği, yaklaşık %5 gibi ılımlı bir düzeyde seyretmiştir. Yatırımların gayri safi yurtiçi hasıla'ya oranı ise %20 civarında gerçekleşmiştir. Sonuç olarak, Türkiye finansal alt yapı bakımından hazırlıksızken, siyasi olarak zorunlu hale gelmiş bir kararla 1989'da yabancı sermaye hareketlerini serbestleştirerek iç ekonomiye sıcak para akışı sağlamıştır.

1980 sonrası Türkiye açısından önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur.1984 yılında Türkiye'de döviz piyasası serbestleştirildi. 1986 yılında Interbank piyasası kuruldu ve Merkez Bankası açık piyasa işlemlerine başladı. Özel bankaların döviz tevdiat hesabı açmalarına izin verildi ve döviz piyasasında işlem yapabilmeleri sağlandı. Bu haklar, bankaların finans piyasalarındaki belirleyici kurumlar olması sonucunu doğurmuştur.

1980'li yıllarda ,sanayi malları ihracatının bileşiminde dönem boyunca ciddi bir değişiklik olmadığı göze çarpmaktadır.Üç ana sanayi dalı, tekstil ve dokumacılık, gıda malları ve demir çelik halen Türkiye'nin sanayi malları ihracatının çok büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Sanayi malları ihracatının yapısındaki durgunluk veya sınırlı değişim, ihracata dönük sanayi kesiminde yeterli düzeyde yatırım yapılamamış olması ile yakından ilgilidir.⁶³

1988 yılında fiili doğrudan yabancı sermaye yatırımı ilk kez yaklaşık 500 milyon dolara ulaşmıştır.Daha sonraki yıllarda da artış trendini sürdürerek 1992 yılında 1,2 milyar Dolara kadar yükselmiştir. Bu tutar ile Türkiye doğrudan yabancı yatırımlar ve kişi başına düşen yabancı yatırım miktarı açısından gelişmekte olan ülkeler arasında ön sıralarda yer almıştır.

⁶³ TUSİAD, s.88.

“1980’li ve daha sonraki yılların bir diğ er özelliğ i ise bankacılık sektörünün kullandırđıgı kredilerin gelişimidir.Bu dönemde 1981 yılından itibaren , kredilerdeki büyümenin mevduattaki büyümenin gerisinde kalmasına bağlı olarak , kredi /mevduat oranında önemli bir azalma meydana gelmiştir.”⁶⁴

1980 sonrasında Türkiye’ye yönelen yabancı sermaye izinleri incelendiğ inde, 1980’de 97 milyon dolardan 1981’de 337 milyon dolara yükselerek hızlı bir artış gösterdiğ i görölmektedir. İkinci sıçrama 1987 yılında gerçekleşmiş , 1986 yılında 364 milyon dolar olan yabancı sermaye izinleri 1987 yılında 655 milyon dolara yükselmiştir

⁶⁴ AFŞAR,Muhammed, ”Finansal Küreselleşme ve Türk Bankacılık Krizleri Üzerine Etkisi”, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2004, s.132.

TABLO 4: 1980'den Sonra Türkiye'ye Gelen Doğrudan Yabancı Sermaye (Milyon Dolar)

Yıllar	İzin Verilen Yabancı Sermaye	Fiili Giriş	Firma Sayısı (Birikimli)
1980	97	35	78
1981	337	141	109
1982	167	103	147
1983	103	87	166
1984	271	162	235
1985	234	158	408
1986	364	170	619
1987	655	239	836
1988	821	488	1.172
1989	1.512	855	1.525
1990	1.861	1005	1.856

KAYNAK: Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, "Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü 2001 Yılı Raporu", s.34.

Tablo 4'e bakıldığında 1980'den sonra Türkiye'ye yönelen doğrudan yabancı sermaye rakamları görülmektedir. 1980 yılında Türkiye'de gerçekleşen fiili sermaye girişi 35 milyon dolar iken 1985'de 158 milyon dolar düzeyine ulaşmıştır.

İmalat ve hizmetler sektörleri yabancı sermayenin ağırlıklı olarak yoğunlaştığı sektörler arasındadır. Fakat söz konusu sektörlerin ağırlıklarına bakıldığında yıllar itibariyle büyük dalgalanmalar göze çarpmaktadır. 1980 yılındaki toplam yabancı sermaye izinlerinden

imalat sanayi %91,5 gibi çok büyük bir pay alırken, yıllar itibariyle bu payda hissedilir düşüşler olmuş, 1987de %44,8 e gerilemiştir. Hizmetler sektörü ise 1980 yılında yabancı sermaye izinlerinden yaklaşık olarak %8,5 oranında pay alırken, özellikle bazı yıllarda bu payını oldukça yüksek düzeylere çıkarabilmiştir.

Yabancı sermaye yatırımlarında 1980 sonrası dönemde hızlı bir artış gözlenmiş olsa da Türkiye, gelişmiş ülkelere göre gelişmekte olanlara yönelik yabancı sermaye yatırımlarından oldukça küçük bir oranda faydalanmıştır. 1982 yılında gelişmekte olan ülkelere doğru fon akışının yıllık tutarı 15 milyar dolar civarında olmuş buna karşın aynı yıl Türkiye'ye gelen yabancı sermaye miktarı 167 milyon dolar ile sınırlı kalmıştır. Bu durum da , Türkiye'nin yabancı sermaye girişinden %1 gibi oldukça minimum düzeyde faydalandığı görülmektedir.

1989 yılı öncesinde talep genişlemesi ya da büyüme cari açığa neden olurken, cari açık sermaye girişleri yoluyla kapatılmakta idi. Oysa 1989 sonrasında büyüme süreci doğrudan doğruya sermaye girişlerine bağlı olmaya başlamış, sermaye girişlerinin büyük boyutlara ulaştığı yıllarda yüksek büyüme hızlarına ulaşılırken, yüksek büyüme hızları ise cari açıklarla sonuçlanmaya başlanmıştır. Başka bir ifadeyle, ulusal ekonomide birikim ve büyüme dinamikleri büyük ölçüde dış sermaye hareketlerine ve dolayısıyla dünya finans piyasalarının bağımlı olmaya başlamıştır.⁶⁵

Türkiye'de 1989 yılında sermaye hareketlerinin tamamen serbestleşmesiyle birlikte artan sermaye girişleri, Türkiye'nin iç dinamiklerinden kaynaklanan sorunları geçici olarak bertaraf etmeyi başarmış ancak uzun vadeli sürdürülebilir bir büyüme sürecini beraberinde getirememiştir. Nitekim 1990 sonrası dönemde patlak veren iki büyük krizde, Türkiye'deki finansal serbestleşme ile yakından ilgilidir.⁶⁶

1980-1990 yılları arasındaki dönemde ekonomide meydana gelen gelişmeler, iletişim teknolojilerindeki gelişmeler , ülke ekonomilerinin bütünleşme yolunu tercih ederek ekonomide serbestleşme eğilimlerinin artması devletlerin korumacı politikalarını terk edip dışa açılma politikalarına yönelmesine neden olmuştur. Bu durum ise devletler arasındaki ilişkilerin her alanda daha da yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Dünyada yaşanan bu

⁶⁵ YELDAN, s.37.

⁶⁶ ALPER, C. ve ÖNİŞ, Z., "Finansal Küreselleşme Demokrasi Açığı ve Yükselen Piyasalarda Yaşanan Sürekli Krizler: Sermaye Hareketlerinin Liberalleşmesi Sonrası Türkiye Deneyimi", Doğu-Batı Dergisi, 2001, s.205.

gelişmeler neticesinde, çeşitli uluslararası anlaşma ve sözleşmeler yapılarak mal ve hizmet ticaretinde liberal politikalar benimsenmiş ve 1970'lerden itibaren çok uluslu şirketlerin de ortaya çıkmasıyla birlikte sermaye, ulusal sınırları aşarak uluslar arası alanda yeni pazarlar bulmaya çalışmıştır.

1980'li yılların en büyük başarısı ihracat alanında kaydedilmiştir. Özellikle dönemin ilk yarısında, yeni ekonomik model mevcut sanayi yapısını iç pazardan ihracata kaydırmakta ve buna paralel olarak ihracatın yapısını çok kısa bir sürede tarım ağırlıklı bir yapıdan sanayi ağırlıklı bir yapıya dönüştürmekte büyük başarı sağlamıştır. İhracat atılımına ek olarak dönemin bir başka çarpıcı özelliği de ulaştırma, haberleşme ve enerji gibi alt yapı alanlarında kaydedilen önemli gelişmelerdir. Bütün bu olumlu gelişmelere rağmen 1980'li yılların ilk yarısında oluşturulan ihracat hamlesinin son yıllarında aynı tempoda sürdürülemediğidir.⁶⁷

1980 sonrası kurulan hükümetlerin programlarında, özellikle yabancı sermaye göz önüne alınarak yabancı sermaye yatırımlarının teşviki için karşılıklı güven verici ve istikrarlı bir ekonomik ortamın sağlanması, ekonomideki gelişmenin sağlanarak kalkınma hızının artırılması ve işsizliğin azaltılması dikkate alınmıştır. Ayrıca yabancı yatırımcıların uzun vadeli doğrudan yatırımlara teşvik edilmesi, uluslararası alanda mal ve hizmet üretimi ile doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının artırılmasına bağlı bir büyüme modeli geliştirilmesi, kamu açıkları ve sıcak para girişine dayalı büyüme modeli yerine, verimlilik artışı, atıl üretim kapasitelerinin harekete geçirilmesi gibi konular 1980 sonrası hükümet programlarında yer almıştır.

⁶⁷ TUSİAD, s.88.

3.3.1.3. Portföy Yatırımları Uygulama Sonucu

24 Ocak kararları ile birlikte Türkiye’de kurumsal açıdan büyük değişiklikler olmuştur. Bu kararların alınmasından sonraki dönemde 1984’de Kamu Ortaklığı İdaresi ve 1986’da ise İstanbul Menkul Kıymetler Borsası faaliyete başlamışlardır. 1981 yılında 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu yürürlüğe konulmuştur. 1982 yılında Sermaye Piyasası Kurulu oluşturulmuştur. Ayrıca yeni kurumların yanısıra, yeni finansal araçlar da kullanılmaya başlanmıştır. Bunların başlıcaları, mevduat sertifikaları, yatırım fonları, finansman bonoları, menkul kıymet yatırım fonları olarak sıralanabilir.

Türkiye’de hisse senetleri ve sabit getirili menkul kıymetlerin işlem gördüğü İstanbul Menkul Kıymetler Borsası ve Temmuz 2002’de kurulan Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası mevcuttur. Son finansal krizi takiben İstanbul Menkul Kıymetler Borsası bünyesindeki vadeli işlemler piyasası çok etkin değildir. Sadece bankaların işlem yapabildiği bu piyasada yüksek teminatlar nedeniyle hacim istenen boyutlara ulaşamamıştır.

Borsaya kote şirket sayısında meydana gelen artışlar, zaman içerisinde hisse senedi ihraç ederek sermaye piyasasından kaynak sağlayan şirket sayısını göstermektedir. Azalışlar ise çeşitli sebeplerle borsa kotundan çıkan veya çıkarılan şirketleri ifade etmektedir. 1995-2000 dönemine bakıldığında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’da kote şirket sayıları hızlı bir artış yaşanmıştır..Ancak kriz sonrası kotasyondan çıkarmalar ve sınırlı halka arzlar nedeniyle, halka açık şirket sayısında düşüş izlenmiştir.

Özelleştirme konusunda genel bir değerlendirme yapıldığında ise ,Türkiye şartlarında istenilen düzeye gelindiği görülmektedir.Bunun en önemli sebeplerinden bir tanesi anayasa dahil hukuki alt yapı eksikliği oluşturmaktadır.Özelleştirme sadece sermaye piyasalarında oldukça fazla yararlanılması gereken bir alandır,çünkü diğer ülkelerdeki uygulamalara bakıldığında özellikle İngiltere’de Avustralya’da ,diğer ülkelerde sermayenin tabana yayılmasıyla ilgili önemli bir mekanizma olarak özelleştirme kullanılmıştır.Ekonomik yapının sermaye piyasalarını sorunlarını aşmasına yardımcı olacak nitelikte olabilmesi için ülkenin içinde bulunduğu koşullara göre iyi bir ekonomi politikanın uygulanıyor olması gerekmektedir.⁶⁸

⁶⁸ Türkiye Sermaye Piyasaları Aracı Kuruluşlar Birliği, II.Sermaye Piyasaları Arenası, ” Avrupa Birliğine Doğru Türkiye Sermaye Piyasalarında Sorunlar ve Çözümler”, Eylül, 2004, s.33-34.

1980-1987 döneminde Türkiye’de yabancı sermaye girişleri yılda 500 milyon dolar’ın altında seyrederken 1989-1999 döneminde büyük bir ivme kazanarak ortalama bir milyar dolar düzeyinde seyretmiştir. Bu noktada 2001 yılında yaşanan kriz ve devalüasyon nedeni ile ucuzlayan firmalara yapılan yatırımların da etkili olmuştur. Küresel düzeyde yabancı doğrudan sermaye yatırımlarını ülke ekonomisine çekmesi bakımından Türkiye, Çin’in, Avrupa’da ise Macaristan ve Polonya’nın çok altında yer almıştır. Dış kaynak gereksinimi “sıcak para”, yani kısa vadeli portföy yatırımları ile Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi resmi kaynaklarınca karşılanmıştır.

Borsaların ülke ekonomilerindeki yeri ve öneminde genel bir göstergesi olması açısından işlem gören şirketlerin piyasa değerinin gayri safi yurtiçi hasılaya oranı kullanılmaktadır. Türkiye ekonomisinde de sermaye piyasasının payı yıllar içinde artmış ancak 2000 ve 2001 yıllarındaki krizler sonrasında gerileyen piyasa değeri nedeniyle bu oran %20’lere düşmüştür.

Sabit getirili menkul kıymetler ;kamu ve özel sektör borçlanma senetleri olarak ikiye ayrılabilir. Devlet tahvili ve hazine bonusu kamu borçlanma gereğinin fazla olduğu ülkelerde ağırlıklı paya sahip iken, bu bakımdan daha dengeli olan ekonomilerde özel şirket tahvil ve bonolarına talep artmaktadır. Türkiye’de son yıllarda kamu kesimi borçlanma gereği oldukça artmış olup Sabit Getirili Menkul Kıymetlerin tümü kamu kesimi tarafından ihraç edilen devlet tahvili ve hazine bonolarından oluşmaktadır. 1995 yılında finansman bonusu, Varlığa Dayalı Menkul Kıymet gibi özel sektör borçlanma senetlerinin toplam Sabit Getirili Menkul Kıymet içinde oranı %6 olduğu görülmektedir.

Türkiye’de 1980 sonrası dönemde bankaların ve mevduat sahiplerinin döviz işlemlerine yönelik kısıtlamalar kaldırılmış, mevduat ve kredi faiz oranları serbestleştirilmiş, kişilere portföylerinde döviz bulundurma imkanı tanınmış ,mali piyasalarda gerçekleşen işlemler ile buradan elde edilen gelirlerin üzerindeki vergiler azaltılmıştır. Ayrıca aracılık hizmetlerinin maliyetleri düşmüş mali sistem kurumsallaştırılmış, yabancı ve yerli bankaların mali sisteme katılmalarına ilişkin getirilen kısıtlamalar azaltılmıştır. Menkul kıymet piyasaları oluşturularak, şirketlere yeni finansman kaynakları yaratılmıştır.

3.3.2. Finansal Krizlerin Yaşandığı 1990 Sonrası Dönem

1990'lı yıllar, yeni bir dünya düzeninin olduğu yıllardır. Bu yeni dünya düzeninde dikkat çeken şey ise ülke ekonomilerinde meydana gelen gelişmeler doğrultusunda dünyanın tek bir ekonomik sistem haline gelmesidir. Bu çerçevede, işletmelerin karşı karşıya kaldıkları rekabetin şiddeti ve etki alanı değişmekte, işletmeler uluslararası bir nitelik kazanmakta, üretim ve hizmet faaliyetleri, ülkeler arası yatay entegrasyonu artırmaktadır. Bu noktada çok uluslu işletmeler ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları, ulusal ekonomik sistem içinde giderek daha etkili olmaya başlamaktadır.

3.3.2.1. Dolaysız Sermaye Yasal Düzenleme

1991 yılı yabancı yatırımcılar ve Türkiye açısından farklı bir yıl olmuştur. 1992 yılı ve 1993 yılının ilk yarısında yabancı yatırımcılar bir yandan yeni hükümetin kurularak programın açıklanması, ve bu doğrultuda uygulanması düşünülen ve programda yer alan hususlarla ilgili uygulamaları beklemişlerdir. Bu arada yabancı yatırım açısından liberalleşmenin hız kaybetmesi ve hatta duraksaması faaliyetlerinde az da olsa olumsuz yönde etkilemiş olsa da diğer yandan, Türkiye'nin 1980 lerin ikinci yarısında kazandığı ivme sonucu, hızlı büyüme, dış pazara açılma ve diğer tüm olumlu gelişmeler nedeniyle Türkiye' de faaliyet göstermekten duyduğu memnuniyeti muhafaza ediyordu.

1989 Ağustos ayında 32 sayılı karar ile Türkiye ekonomisi konvertibiliteye geçmiştir. Bu karar ile Türkiye'nin sermaye hareketleri açısından en serbest ülkelerden biri haline gelmesi sağlanmıştır. İthalat fonları hızla düşürülmüş, Uluslararası Para Fonu TL'nin konvertibilitesini kabul etmiş, ödemeler bilançosu sermaye hesabı serbestleştirilmiş, mali piyasalar liberalize edilmiş ve yurtiçinde TL ile dövizin birbirine tam ikame edilebilir olması sağlanmıştır. Finans piyasasının dış dünya ile bütünleşmesini mali serbestleşmeyi sağlamıştır.⁶⁹

1990'lı yıllarda kamu açığı ve buna bağlı olarak borç stokundaki hızlı artış aynı zamanda faiz oranları üzerinde baskı yaratarak faizlerin yükselmesine neden olmuş, faizlerdeki yükseliş ise devletin borçlanma gereğini olumsuz yönde etkileyerek, iç borç-faiz

⁶⁹ GÖKIRMAK, Mert, "Küresel Kriz ve Politikada Güven", Doğu-Batı, Sayı: 21, Kasım, Aralık, Ocak, 2002-03, s.235.

kısır döngüsüne girilmiştir. Ayrıca, iç borç faiz oranlarındaki yükselişin, özel sektörün yatırımlarını olumsuz etkilediği ve bir dışlama etkisi yarattığı da söz konusudur.⁷⁰

1990'lı yıllara bakıldığında, Türkiye ekonomisinde kamu dengeleri açısından derin bir çöküşün yaşandığı yıllar olmuştur. Konsolide bütçe toplam harcamalarının dağılımında 1990'dan, 2000'e kadar geçen sürede borç faiz ödemelerinde ciddi bir artış gerçekleşmiştir. 1990'lar boyunca her sene yapılan net yeni iç borçlanma, toplam iç borç stokunun %50'sini aşan bir tempoda sürdürülmüştür.

Türkiye'nin 1994 ve 2000'li yıllarda istikrar politikaları uygulanmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede ;krizlerin ortak noktaları genel olarak; bütçe açıkları, yüksek düzeler ulaşan dış borçlar, enflasyon hızındaki artışla birlikte negatif faiz düzeyi, üretimin azalması, küreselleşmeyle birlikte hızlı fon akımları şeklinde sıralanabilir. Uygulamaya konulan politikalarla da mevcut durum göz önüne alarak ekonomiyi ivme kazandırılmaya çalışılmıştır.

Türkiye'de 1994 yılı başında ortaya çıkan kriz, yerli olduğu kadar yabancı sermayeyi de olumsuz yönde etkilemiştir. Söz konusu dönemde Cumhuriyet tarihinin en ağır ekonomik bunalımı yaşanmıştır. Yabancı yatırımcı ise krizle ilgili alınması gereken tedbirlerin gecikmesi dolayısıyla olumsuz yönde etkilenmiştir. Söz konusu krizin en büyük özelliği yoğun bir finans sektör krizi ile birlikte ortaya çıkmasıdır. 1980'den farklı olarak bankacılık kesimi ağır bir dış borç yükü ortaya çıkmıştır. Bu nokta da bir diğer önemli nokta ise sermayedir. Spekülatif sermaye hareketleri de Türkiye'nin 1994 krizine girmesinde etkili olmuştur. Türkiye'de 1994'te, 11 milyar dolarlık bir sermaye çıkışı gerçekleşmiştir. Kısa vadeli dış borç stoku artmış ve 1989 yılında 47,1 milyar dolardan 1993 yılında 67,4 milyar dolara yükselmiştir.

19 aralık 1994'te Gümrük Birliği kararının 6 Mart 1995'e ertelenmesi, yabancı yatırımcılar açısından bir şok yaratmış tüm dikkatler 6 Martta odaklanmıştır. 6 Martta Gümrük Birliği kararının alınmasının ve ekonomik yapıda iyileşmelerin gerçekleşmesi rahatlama yaratmış olsa da, bahar aylarında başlayarak sonbahar döneminde hükümetin istifasıyla zirveye çıkan olumsuz politik gelişmeler nedeniyle gölgelenmişti.

⁷⁰ KESBİÇ, Y. ve BAKIMLI E., "Hazine Borçlanmalarının Özel Kesime Aktarılabilecek Fonlar Üzerindeki Etkisi: Türkiye İçin Bir Analiz", Finans-Politik-Ekonomik Yorumlar Dergisi, 2004, s. 48-51.

Avrupa Parlamentosunun Gümrük Birliği ile ilgili kararını yabancı yatırımcılar tarafından heyecanla beklenmeye başlamıştı. Gümrük Birliğinden olumlu karar çıkmıştı fakat bunun sonrasında politik anlamda olumsuz gelişmelerin yaşandığı ve yabancı yatırımcıların gözünde Türkiye'nin imajının tamamen bozulduğu faklı bir süreç yaşanmaya başlandı. Türkiye seçimlerden hiçbir partinin tek başına iktidara gelemediği bir tablo ile çıktı. Üç buçuk ay hükümet kurulamadı. Haziran 1996 sonunda yeni bir hükümet kurulabilmişti.

1994 yılında Türkiye'de ortaya çıkan ekonomik kriz ve 5 Nisan 1994 yılında alınan istikrar kararlarıyla birlikte iki önemli strateji belirlenmiştir. Bunlardan birincisi kısa sürede bozulan makroekonomik dengelerin tekrar sağlıklı bir yapıya kavuşturulmasıdır. Bu çerçevede Türk Lirasına yeniden istikrar kazandırılarak enflasyonun düşürülmesi, ihracatta artışın sağlanması ve bozulan kamu dengelerinin yeniden sağlanması amaçlanmıştır. 5 Nisan Kararları kısa dönemli amaçları gerçekleştirmede oldukça başarılı olmuş, izleyen yıllarda enflasyon oranı eski düzeyine düşerken, devalüasyonla birlikte ihracatta artmıştır.

3.3.2.2. Dolaysız Sermaye Uygulama Sonucu

1990 sonrası dünyada meydana gelen gelişmelere bakıldığında, sıcak para girişi, bozulan makroekonomik dengeler, tetiklenen malî kriz, devalüasyon, ihracat artışı, düzelen göstergeler, sıcak para girişi; kısaca, büyüme, kriz, uyum döngüsünün finansal liberalizasyon öncesi döneme göre periyodu kısalmıştır Türkiye'nin de birkaç kez yaşadığı bu döngü nedeniyle yatırımlar olumsuz etkilenmiş, dolayısıyla da uzun dönemli büyüme ve istihdam performansı, ülkenin potansiyelinin altında kalmıştır.

“Türkiye ekonomisini dünya piyasalarına açılma süreci 1989-1990'da büyük ölçüde tamamlanmıştır. Bu süre içerisinde öncelikle mal piyasalarının dışa açılması ve ithalat rejiminin serbestleştirilmesi gerçekleştirilmiştir. 1990'lı yıllarla birlikte mali piyasaları serbestleştirilmesi ve dış finans merkezleri ile eklemlenerek dışa açık bir ekonomi oluşturulması yolunda önemli aşamalar kaydedilmiştir. 1980'li yıllar boyunca yürütülen ihracata yönelik büyüme stratejisi 1990'lı yılların başına itibaren bir tıkanma süreci karşılansınca ,dışa açılma süreci reel retim sektörlerine değil ,finans ve kambiyo hizmetlerinde de birtakım politika değişikliklerinin oluşmasına yol açmıştır.”⁷¹

⁷¹ AKTEL, Mehmet, ”Küreselleşme ve Türk Kamu Yönetim”, Asil Yayın, 1 Baskı., Temmuz, 2003, s.216.

5 Nisan 1994 istikrar önlemleri ile, öncelikle yüksek oranda devalüasyon yapıldı. Kamu giderlerinin düşürülmesine çalışıldı ve bir defaya mahsus olmak üzere vergiler konulmasına karar verildi. Sermaye hareketlerine herhangi bir sınırlama getirilmemişti. Yapısal reformların gerçekleştirilmesi öngörüldü ancak bununla ilgili kapsamlı bir çalışmaya gidilmedi. Bununla birlikte Uluslararası Para Fonu'nun parasal desteğini alan bir program olmuştur.⁷²

5 Nisan 1994 istikrar programı piyasada yaşanan krizi bir süre için durdurabilmiştir ancak bunun faturası gayri safi milli hasıla'nın % 6'ya varan oranda düşmesiyle gerçekleşmiştir. Kamu gelir-gider dengesizliği de vergi yasalarındaki düzenlemelere karşın daha da derinleşmiştir. Özelleştirmede önemli bir yol alınmamış, Sosyal Güvenlik Yasası ise 5 Nisan 1994 istikrar programından 5.5 yıl sonra 1999'da çıkarılabilmektedir. Sonuç olarak Türkiye'nin gündemindeki kriz sona ermemiş, Türkiye IMF'nin kapısından ayrılamamıştır. Uluslararası Para Fonu ile 1998 haziranında başlayarak devam eden görüşmeler ve 18 aylık Yakın İzleme Anlaşmasının sonucunda 2000 yılında yeniden bir stand-by anlaşması imzalanması gündeme gelmiştir.⁷³

1990'lı yıllara bakıldığında Türkiye'ye gelen yabancı sermayede dalgalanmalar görülmüş, önemli ve güvenilir fon miktarları sağlayamamıştır. Portföy yatırımları ve kısa vadeli borç alımlarının artması Türkiye'yi, aniden tersyüz edilebilen sermaye çeşitleriyle yüz yüze gelmesine neden olmuş ve bu iki tür sermaye giriş ve çıkışları da benzer özellikler göstermişlerdir.

“Doğrudan sermaye yatırımları açısından genel bir değerlendirme yapıldığında doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının 1996 yıl sonunda 317.7 milyar dolara ,1997 yılında ise 424 milyar dolara ulaştığı görülmektedir.1996 yılı verileri itibariyle doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının %90'ı Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü bünyesindeki ülkeler tarafından %10'u ise bunun dışında kalan diğer ülkeler tarafından gerçekleştirilmiştir.Doğruda yabancı sermaye yatırımların %67.7'si yine Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü bünyesindeki ülkelere yapılırken ,% 32,3'ü gelişmekte olan ülkelere yönelik olmuştur.”⁷⁴

⁷² EĞİLMEZ, Mahfi, “Enflasyonla Mücadelede 10 yıl 4 Program”, Ekonomik Forum, Nisan, 2000, s.10-12.

⁷³ ŞAHİN,Hasan , ”Türkiye Ekonomisi”, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2000, s.226-227.

⁷⁴ İTO, s.49.

1994 yılında kamu açıklarında artış yaşanmıştır.Söz konusu durum bağlı olarak artan iç faiz oranları sıcak para girişini hızlandırmış ve TL'nin reel olarak aşırı değer kazanmasına neden olmuştur. Bu durum işgücü maliyetindeki reel artışlar, doğrudan ve dolaylı, ihracat teşviklerindeki azalma ile birlikte Türk ekonomisinde rekabet gücünü azalmasına yol açmıştır.Sonuçta yüksek kamu açıklarından kaynaklanan ekonominin iç dengesizlikleri dış dengede de hızla bozulmaya neden olmuştur.

Sermaye çekmek için gerekli koşul ,yurtiçi faiz getirisinin döviz kurunun artış oranından daha fazla olması , yani reel faiz oranının aşırı yüksek tutulmasıdır. Bu koşul sağlandığında gelen sermaye ,1989'dan başlayarak kamu açıklarının finansmanında ve ekonomik ithalat ve tüketim hacminin genişletilmesinde kullanılmıştır.Bu dönemde banka kurmanın aşırı derecede kolaylaşması yanına bankacılık sektörünün dışa açılması ve uluslararası finans sistemi ile bütünleşmesi gibi uygulamalar bağlı olarak ,banka sayısı hızla artmış ve sayıları 1999 yılı itibariyle 81'e ulaşmıştır.Ancak 1990 sonrası faaliyete geçen bankaları büyük bir kısmı küçük,sermayesi yetersiz ve daha çok kurucusunun iştirak ve üretimini finanse etmek amacıyla kurulmuş bankalardı.⁷⁵

1990 yılı sonunda ihracat 12.9 milyar dolar, ithalat ise 22.3 milyar dolar olarak gerçekleşmiş ve dış ticaret açığı 9.3 milyar dolara ulaşmıştır. Dış ticaret açığındaki bu büyük artış nedeniyle cari işlemler dengesinde 2.6 milyar dolarlık açık ortaya çıkmıştır.Körfez Savaşı'nın olumsuz etkileri sonucunda 1991 yılında büyüme hızında da bir yavaşlama görülmüştür.

1990'lı yıllarda Türkiye'nin yaşadığı krizler 1991, 1994, 1998-99 ve 2000-2001 yıllarında doruk noktalarına ulaşarak derinleşmiştir. Bu krizler sırasında gayri safi milli hasılda düşüşler, işsizlik ve çok sayıda firmanın iflası da gündeme gelmiş ve 1990 sonrası yaşanan krizler 1978 öncesine oranla çok daha sarsıcı olmuştur.⁷⁶

⁷⁵ BENLİ,A. ve SÖNMEZLER,G. , “Türk Bankacılık Sistemi ve Kriz”,İktisat,İşetme ve Finans, Dergisi, Haziran , 2002

⁷⁶ KAZGAN,Gülten, “Küreselleşmiş Dünyada Küreselleşen Türkiye'nin Krizleri”, İktisat Dergisi, Şubat-Mart 2001, Sayı:410-411, s. 26-31.

Aşağıdaki tabloya bakıldığında 1980 yılında sermayenin ağırlıklı paya sahip olduğu sektör imalat olduğu ve sonraki yıllarda da mevcut durumunu koruduğu görülmektedir

Tablo 5: Yabancı Sermaye İzinlerinin Sektörel (Milyon Dolar) Dağılımı

	İmalat (%)	Tarım (%)	Madencilik (%)	Hizmetler (%)
1980	91.51	-	-	8.49
1981	73.05	0.25	0.29	26.41
1982	59.01	0.63	1.18	39.18
1983	86.56	0.03	0.02	13.39
1984	68.51	2.19	0.09	29.21
1985	60.94	2.72	1.82	34.53
1986	53.15	4.63	0.24	41.98
1987	44.86	1.98	0.19	52.97
1988	59.80	3.33	0.68	36.18
1989	62.84	0.62	0.78	35.75
1990	65.23	3.52	2.53	28.72
1991	55.69	1.14	0.02	41.15
1992	70.02	1.85	1.04	27.10
1993	76.02	1.02	0.55	22.41
1994	74.94	1.91	0.42	22.73
1995	67.95	1.08	2.06	28.91

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, yabancı sermaye Genel Müdürlüğü, 2001 Yılı raporu, s.38.

Hizmetler sektörünün ise dalgalı bir yapı sergilediği görülmektedir. Söz konusu oran 1980’de %8.49 iken 1987’de 52.97’ye ulaşmış ve 1995 yılında ise %28.91’e gerilemiştir. Madencilik sektörü ise oldukça küçük bir pay almış olup 1995 yılında %2.06 paya sahip olmuştur.

Tablo:6 Uluslararası Doğrudan Yatırımların Ağırlıklı Olarak Yöneldiği Ülkeler ve Türkiye (2003-2005) (Milyar Dolar)

Ülke	2003	2004	2005
Çin	53.5	60.6	72.4
ABD	53.1	122.4	99.4
İngiltere	16.8	56.2	164.5
Fransa	42.5	31.4	63.6
Belçika	33.4	42.0	23.7
İspanya	25.9	24.8	23.0
Türkiye	1.8	2.8	9.7

Kaynak: Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, ”Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü 2006 Yılı Raporu”, s.5.

Yukarıdaki tabloya bakıldığında ise doğrudan yatırımların ağırlıklı olarak yöneldiği ülkeler görülmektedir. Söz konusu tabloya bakıldığında Çin’de doğrudan yatırımların 2003

yılında 53.5 milyar dolar iken 2004 yılında arttığı ve 2005 'de 72.4 milyar dolara ulaştığı görülmektedir. İngiltere ,ABD gibi ülkelerde de 2005 yılında artış gösterdiği dikkat çekmektedir. Türkiye'de ise 2003 ve 2004 yıllarında diğer ülkelerden daha düşük düzeylerde gerçekleşen doğrudan yatırımlar 2005 'de 9.7 milyar dolara olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'deki uluslararası sermaye hareketliliği 1980 sonrasında, giderek yükselen bir artış göstermiştir. Sermaye hareketlerindeki canlanma özellikle, 1989 yılından sonra finansal serbestlik ile iyice göze çarpmaktadır. Sermaye akımlarının bu tarihten sonra tam anlamıyla liberalleşmesi ile başlangıçta oluşan sermaye girişleri Türk ekonomisinin içsel dinamiklerinin neden olduğu sorunları çözmeyi kısmen ve geçici olarak başarabilmiş olsa da uzun vadeli sürdürülebilir bir büyüme sürecini beraberinde getirememiştir.⁷⁷

1991 yılında Körfez Savaşı nedeniyle, 1994 yılında ise yaşanan ekonomik kriz nedeniyle eksi olan sermaye hareketleri bu iki yıl dışında artı olmuş ve yüksek miktarlara ulaşmıştır.⁷⁸ Bu dönemde dalgalı bir eğilim gösterse de doğrudan yabancı yatırımlar sürekli artı değerdedir. Ancak doğrudan yabancı yatırım miktarı çok yavaş bir artış göstermiş olup özellikle 1990 yılından sonra kısa dönemli sermaye girişlerine oranla çok düşük düzeylerde kalmıştır.

Türkiye ekonomisi 9 Aralık 1999 tarihinde istikrar programı uygulamıştır. Amacı enflasyonu düşürmek, sürdürülemez kamu iç borçlanma sürecine son vermek ve ekonomik büyümeyi yeniden sağlamak olarak belirlenmiştir. Temel olarak 9 Aralık 1999 tarihli istikrar programı, faiz ve ücret oranları ile fiyatları serbest bırakırken, döviz kurunu sabit oranlı artırmayı öngörmüştür. Programın bu özellikleri ile işleyebilmesi için mali sektörün kırılganlığının düşük ve sermaye hareketliliğinin olmaması gerekiyordu. Fakat bu durum devletin kamu harcamalarını finanse etme yöntemi ile çelişmiştir. Dolayısı ile program baştan itibaren aksaklıklar üzerine kurulmuştur .Buna rağmen 2000 yılının ilk yarısında program olumlu makro ekonomik sonuçları ortaya koymuştur.⁷⁹

Bu dönemde, bankalarda kredi faiz oranlarının artması kredi talebi ve kullanılabilir miktarların azalmasına neden olmuştur. Yüksek düzeydeki para talebi ve para çekilmeleri de bankalardaki mevduat düzeyinde reel olarak %9'luk bir düşüşe yol açmıştır. Bu dönemde iç borç stoku 94 trilyon TL, dış borç stoku ise 50 milyar dolar olarak

⁷⁷ ALPER,C. ve ÖNİŞ,Z., s. 205.

⁷⁸ KEPENEK,Y. ve YENTÜRK, N., s.296.

⁷⁹ EREN,Arslan, "Türkiye Ekonomisi", Ekin Kitabevi, Bursa, 2006, s.266.

gerçekleşmiştir. Kamu kesimi borçlanma gereğinin gayri safi milli hasıla'ya oranı da %10,3'e yükselmiştir.

3.3.2.3. Portföy yatırımları Uygulama Sonucu

1990'lı yıllarda Türkiye, tamamen dışa açık bir makro-ekonomik uyum süreci yaşamıştır. Bu açıdan ulusal ekonominin birikim ve büyüme ilişkileri de bu sürece uygun olarak yeniden biçimlenmiştir. 1989 yılında aldığı 32 Sayılı Karar ile kambiyo rejimini tamamen serbestleştirmiş ve ödemeler dengesinin sermaye hareketleri kalemlerini doğrudan doğruya uluslararası finans sermayesinin spekülatif hareketlerine açmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda son 20 yıllık süreçte, finansal liberalleşmeye büyük önem verilmiştir. Bunun en önemli nedenleri, söz konusu ekonomilerde kaynakların dağılımındaki dengesizliğin olması ve büyüme oranlarında istenilen düzeylere ulaşılamamış olmasıdır. Bu kapsamda, tasarrufların artırılması, yabancı sermaye girişinin sağlanması ve sonuç olarak ülkeye para akışının artırılması için bir çok önlem alınmıştır.

“Sıcak para gittiği ülkelerde yerli paranın aşırı değerlenmesi ve özel sektörün özellikle de bazarın büyük açık pozisyon taşımalarına yol açmaktadır. Açık pozisyon bono yad da hisse senedi gibi finansal varlıklar için ve sıcak para mekanizmasıyla bağlantılı olan ve ekonominin geneli açısından önemli sonuçlar doğurabilen bilançolar , özellikle banka bilançoları için söz konusu olabilmektedir. Sermaye hareketleri kontrole tabiyse bankanın iç borç senedi piyasasında yatırım yapma imkanı kendi özkaynakları ve mevduatıyla sınırlıdır. Eğer ülkede sermaye kontrolleri kaldırılmışsa , o zaman banka bono/tahvil piyasasından daha büyük pay kapmak için yurtdışından döviz borçlanılması söz konusu olmaktadır.”⁸⁰

Bir ekonomide finansal derinleşmenin bulunup bulunmadığını anlayabilmek için, finansal piyasalarda kurumsal açıdan çeşitlilik olup olmadığı, finansal araçların çeşitliliği , finansal işlemlerin ekonomideki payı, finansal liberalizasyon ne ölçüde gerçekleştirildiğini dikkate almak gerekmektedir. Ülkemiz finansal piyasasında, aracı kurum olarak faaliyet gösteren kurumlar ; Ticaret Bankaları, Yatırım Fonları, Yatırım Şirketleri, Sigorta Şirketleri ve Finans Şirketleri'dir.

⁸⁰ SOMÇAĞ, Selim, “Türkiye'nin Ekonomik Krizi , Oluşum ve Çıkış Yolları”, 2006 Yayınevi, İstanbul, Nisan, 2006, s.31-34.

Finansal derinleşmenin bir göstergesi olarak, finansal kurumların çeşitliliği kadar, finansal araçların da çeşitliliği önem arz etmektedir. Finansal araçlar para piyasasında işlem gören finansal araçlar ve sermaye piyasasında işlem gören finansal araçlar olarak ikiye ayırmaktadır. Gelişmiş ülkelerin para piyasalarında işlem gören başlıca finansal araçlar ;Hazine Bonoları, Mevduat Sertifikaları, Mevduat Defterleri, Finansman Bonoları, Repo, Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler, Banka Kabulleri, Çek ve Senetler, Kredi Kartları, Döviz Efektif ve Altın Piyasaları olarak sıralanabilir.

Gelişmiş ülkelerin finansal piyasalarında işlem gören başlıca finansal araçların bir kısmının Türkiye’de de kullanıldığı görülmektedir. Bu noktada Türkiye’de finansal kurumların çeşitliliğinin yeterli olmaması ve finansal araç çeşitliliğinin de az sayıda kurum tarafından sağlanması derinleşmesini tamamlamadığını gösteren önemli göstergelerden biridir.

Türkiye’de ekonomik kalkınma sürecinde, kapasite üstü borçlanma ve finans piyasalarında bir takım düzensizlikler ortaya çıkabilmektedir. Söz konusu durum reel kesimin yatırımlarının finansmanında kaynak yetersizliği sorununu gündeme getirmekte ve ekonomik dengeleri yeniden düzeltmek için finans kesimi reformları gündeme gelmektedir. Kaynak yetersizliği sorununun çözümünde; iç tasarruf oranlarını artırmaya yönelik paracı politikaları öne çıkmaktadır. Ayrıca yanı sıra tüm ekonomik sistemi yönlendiren finans piyasalarında; fiyat ve miktar kontrollerini azaltacak ya da kaldıracak, ekonomiyi uluslararası sermaye akımlarına açacak, finans piyasalarında krizler yaratan müdahaleci politikalar yerine serbestliği, fon aktarma maliyetlerini düşürücü, rekabeti sağlayacak en uygun yeni yasal düzenlemelere gidilmesi önem arz etmektedir.

Yabancı sermayenin bir ülkeye girişi, lisans anlaşmaları, portföy yatırım ve üretime yönelik doğrudan yatırım şeklinde yapılan ithalat şeklinde gerçekleşmektedir. Yabancı sermaye hareketleri değerlendirildiğinde, bu hareketlerin üç şekilde geliştiği görülmektedir. Bunlardan ilki, bağış, hibe ve kredi şeklindeki resmi sermaye hareketleridir. Bunlar, gelişmiş ekonomiler tarafından gelişmekte olan ekonomilere yönelik olarak gerçekleştirilmektedir. İkincisi ise portföy yatırım olarak da adlandırılan özel sermaye hareketleri gelmektedir. Ticari koşullar altında sermayenin bir ülkeden diğerine hareketini ifade eden uluslararası özel sermaye hareketleri, sermaye piyasası işlemleri yoluyla tahvil ve hisse senedi gibi menkul değerlerin alım ve satımı şeklinde gerçekleşmektedir.

Portföy yatırımları Türkiye'ye 1986 yılında gelmeye başlamış ve 1989 yılında yürürlüğe konulan 32 sayılı Kararla beraber bu yatırımların hacminde de önemli artışlar olmuştur.

“Türkiye ekonomisi 1990'lı yılları başından bu yana istikarsız sık sık durgunlukve küçülmelerle bölünen bir sürece girmiştir.Kısa vadeli semaye girişleri ve yükselen borç stokuna bağlı büyüme stratejisi izlenmesi sonucuda dış şoklar karşı dayanısız hale gelinmiştir.”⁸¹

1990'lı yıllarla birlikte sık aralıklarla yaşanan siyasi istikrarsızlıklar süresi, makroekonomik istikrarı yeniden oluşturabilmek yerine spekülative faaliyetlerin ön plana çıktığı, reel ekonomiden uzak,kısa vadeli sermaye girişlerine dayanan, kısa süreli ve yapay büyümeler üzerine kurulu politikaları öne çıkarmıştır .⁸²

1986-1989 yılları arasında Türkiye'ye giren net portföy yatırımları 2.9 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir.1993 yılına bakıldığında ise en yüksek seviyesine ulaşarak 3.9 milyar dolar olmuştur. Gerçekleşen bu artışın 3.7 milyarlık bölümü kamu ağırlıklı tahvil borçlanmasına dayanmakta olup kamu açıklarının kapatılması amaçlanmıştır.1994 kriziyle, özellikle de devletin tahvil yoluyla borçlanabilirliğinin azalmasıyla beraber portföy yatırımları yaklaşık %70 oranında azalmış ve 1.2 milyar dolar olmuştur. Türkiye'de portföy yatırımları değerlendirildiğinde yıllar itibariyle istikrarsız bir seyir izlediği ve bu yatırımların dalgalanması, doğrudan yatırımlara göre daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir.

1993'ün son çeyreğinde TL'nin aşırı değerlenmesi ile karşı karşıya kalan Türkiye'de cari açıkda ciddi bir artış yaşanmış ve 1990-1993 döneminde GSMH'nin %6'sına ulaşmıştır. Bu açık, Ocak 1994'te durumu sürdürülemez görüp kuruyan kısa vadeli dış fonların tetiklediği bir ekonomik yavaşlamaya yol açmış ve üretim kapasitesi düşmüştü. 1994'te ithalât %15 azaldı, gayri safi yurtiçi hasıla %5.5 düşmüş, enflasyon %106'ya ulaşmıştı. Devalüasyon ve ücretlerde yaşanan gerileme ile kazanılan maliyet avantajı ihracatı ivme kazandırmaya başladı. Ülke ekonomisinde göstergeler olumluya döndü,sıcak para olarak adlandırılan kısa vadeli portföy yatırımları geri geldi ve cari açığın finansmanı sağlandı.Kısa vadeli sermaye hareketlerini, yerleşik hane halklarının ve yerleşik olmayanların portföy

⁸¹ Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği , “Türkiye Sermaye Piyasası”, 2001, s.14.

⁸² YELDAN, s.144.

yatırımları olarak düşünüldüğünde,1990-2001 döneminde Türkiye'nin birikimli olarak yurt dışı piyasalara transfer ettiği mali kaynak toplamı14.5 milyar dolara ulaştığı görülmektedir.

Ticari banka aktiflerinde yer alan tahvil ve bono stokunun özel kesime açılan kredilere oranı dikkatle bakıldığında, bu oranın 1980-1998 döneminde ortalama 0.3 olduğu, ancak 1999 yılından sonra hızla arttığı ve 2001 yılında 1.8 ve 2002 yılında da 2.5'e yükseldiği görülmektedir.⁸³

1990 sonrası dönemde ulusal bankacılık sisteminden geçen kısa vadeli dış kredi hacminin ciddi boyutlara ulaştığı söylenebilir.Kısa vadeli dış kredi giriş-çıkış hacimlerine bakıldığında, 1991–1993 döneminde ayda ortalama 10 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir.Bu işlemlerin yıllık hacminin 1993'te 120 milyar aştığı ve1994 krizi sonrasında da bankacılık kesiminin krize uyum sağlama mekanizmalarının en önemlisini oluşturduğu anlaşılmaktadır.

1994'de yaşanan krizin ana nedeni; ekonomideki dengesizliklerin yoğunlaştığı bir dönemde İstanbul Menkul Kıymetler Borsası endeksini yükseltmek amacı ile faiz oranlarının düşürülmesi yoluna gidilmesi ve bunun ters etki yaratmasıydı. Borsanın faizlerin düşmesi sonucu ortaya çıkacak sermayeyi çekecek derinlikten yoksun olması, spekülatif sermayenin borsa yerine döviz alımına yönelmesine neden olmuştu.. Merkez Bankası'nın piyasaya döviz sürerek bunalımı geciktirmesi de yeterli olmadı ve yeni bir istikrar programı hazırlanması gündeme gelmişti.⁸⁴

1990'lı yıllarda yabancı kaynaklı sermaye girişlerinin giderek azalan bir bölümü cari açıkların finansmanı kullanılmıştır.1980-89'da %67 iken 1990-99 döneminde ise cari açıkların finansmanı için kullanılan sermaye girişleri %24 oranında gerçekleşmiştir.Yerleşiklerin sermaye kaçırmalarını ve rezerv birikimini karşılamak için kullanılan dış kaynakların payı ise ciddi oranda artmaktadır. Dolayısıyla 1989-1999 arası döneme bakıldığında birikimli cari açıklar 14 milyar dolara ulaşmış,Türkiye'nin dış borçları 42 milyar dolardan 102 milyara çıkmış, yani 60 milyar dolar artış gerçekleşmiştir. Yabancı sermaye girişlerinin cari işlem açıklarının çok daha üstünde gerçekleşmiş olması ve de ve sermaye girişlerinin tamamına yakın kısmının dış borç yaratan türden olması söz konusu durumun arkasında yatan neden olarak gösterilebilmektedir.

⁸³ KESBİÇ, Y. ve BAKIMLI,E. s.51.

⁸⁴ KEPENEK,Y. ve YENTÜRK,N., s.484.

Türkiye'deki hazine bonusu faizleri enflasyon artı büyüme oranlarının %13 ile %52 oranında bir fazlalığı kapsamaktadır. Bu ise Türk hazinesinin yüksek oranlı bir faizle borçlandığını göstermektedir. Tabii ki böyle bir durum yabancı finans yatırımcıları açısından da cazip imkanlar sunmaktadır.

Finansal krizlerin hiç olmaması temennisi sıcak para hareketlerinin hiç olmadığı veya yasaklandığı bir dünyada gerçekleşebilir. Küreselleşen bir dünyada ise bu hareketin durdurulması mümkün değildir.⁸⁵ Ancak finansal krizlerle karşılaşmamak ya da karşılaşılan finansal krizleri en az zararla geçiştirebilmek için alınabilecek tedbirler de bulunmaktadır. Bunları döviz piyasalarının istikrarı ve diğer öneriler olarak sıralamak mümkündür.⁸⁶

Kısa süreli sermaye özellikle yüksek faiz ortamından faydalanmak amacıyla farklı ülkelere yönelebilmektedir. Söz konusu durum, döviz kurlarının düşmesine sebep olmakta ve gatri safi milli hasıla'nın önemli bir kısmını yurtdışına aktarılmasının ülke ekonomisi üzerinde büyük bir yük oluşturduğu da görülmektedir. Bu noktada kısa vadeli amaçlarla yurtiçinde bulunan bu sermayenin reel üretim ve yatırım üzerinde gerçek anlamda olumlu bir etkisinin bulunmaması da bu sermayenin giriş çıkışının sınırlanması, hiç olmazsa yavaşlatılması gerektiği konusunda bir düşünce oluşmasına sebep olmaktadır.

⁸⁵ AKDİŞ, Muhammet, *Global Finansal Sistem, "Finansal Krizler ve Türkiye"*, Beta Yayınları, İstanbul, 2000, s. 107.

⁸⁶ BİRİNCİ, Yüksel, "**Döviz Piyasası İstikrarına Yönelik Öneriler**", Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Yıl:35, Sayı:1, Ocak, 1998, s.21.

4. KÜRESEL SERMAYE HAREKETLERİ AÇISINDAN TÜRKİYE

İLE YÜKSELEN PİYASALARIN KARŞILAŞTIRILMASI

4.1. Yükselen Piyasalarda Küresel Sermaye Hareketlerinin Gelişim Süreci

Yükselen piyasalar olarak adlandırılan ülke ekonomilerinde küresel sermayenin gelişimi incelenecek olursa söz konusu ekonomilerinin genel yapılar ve uygulan politikalarının da göz önünde bulundurulması faydalı olacaktır. Bu ülkelerden bir olan Brezilya dünyanın en büyük dokuzuncu ekonomisi konumundadır. Ülkede gerçekleştirilen başarılı özelleştirme programı ile gelişmekte olan ülkelere model olarak gösterilmiştir. 13 Ocak 1999 tarihinde ortaya çıkan mali krizde spekülasyonun etkilerini görmek mümkündür. Brezilya hızla bir büyüme gerçekleştirmiş ve ülkeye kriz öncesi dönemlerde büyük hacimli yabancı sermaye akımı gerçekleşmiştir. Ancak yabancı sermaye akımlarında 1998 ve 1999 yıllarında belirgin bir azalma görülmüş, özellikle portföy yatırımları kriz yılında yaklaşık 18 milyar dolarlık bir gerileme göstermiştir.

Brezilya. 1970'lerin sonuna kadar korumacı politikalar içe dönük ve etkin olmayan bir ekonomiye yol açmış, birbirini takip eden dış şoklar hiper enflasyonu körükleyerek, yatırımı düşürerek, gelir dağılımını kötüleştirmiştir. 1990'lı yıllardaki liberalizasyon çabalarının sonucunda özellikle otomotiv sanayi ve altyapı modernizasyonunda özelleştirme ve doğrudan yabancı yatırımlar sayesinde önemli gelişmeler sağlamıştır.

Brezilya pazarının dışa açıklık oranı 1996-1999 döneminde %18,1 iken 2002-2003 döneminde %27,3'e yükselmiştir. Brezilya'nın ihracatında son yıllarda görülen başarı bu artışta ciddi bir şekilde etkili olmuştur. Brezilya artan ihracatı sayesinde 2001 yılında 2,6 milyar dolar olan dış ticaret fazlasını 2002'de 13,2 milyar dolara, 2003'te 24,8 milyar dolara, 2004'te 33,7 milyar dolara çıkarmıştır. 2005 yılının gerçekleşen 118,3 milyar dolarlık ihracat ve 73,5 milyar dolarlık ithalatla ticaret fazlası 44,7 milyar seviyesine ulaşmıştır.

Brezilya'da 2003 yılından itibaren cari işlemler fazlası ortaya çıkmış, Türkiye'de ise 2002'de dengede olan cari işlemler hesabı izleyen dönemde süratle artan bir açık vermiştir. Aynı zamanda Dış borç/Gayri Safi Yurtiçi Hasıla oranını Brezilya'da 2003-2005 arasında yaklaşık 20 puan düşürürken, Türkiye aynı dönemde daha hızlı büyümesine rağmen Dış borç/Gayri Safi Milli Hasıla oranını ancak 10 puan düşürebilmiştir. 2005 yılında Brezilya'da

Dış borç/ Gayri Safi Yurtiçi Hasıla oranı %22,8, Türkiye'de ise dış borç/GSMH oranı yılın ikinci çeyreğinde %50,0 olmuştur.

Brezilya ekonomisinin son on beş yıllık dönemi dikkate alındığında yabancı sermaye ve dışarıdan fonlanan yatırımların ödemeler dengesi üzerindeki olumsuz etkisini görmek mümkündür. Brezilya, 2004 yılında yabancı bankalara faiz ve ana para ödemesi olarak 46 milyar ABD doları ödemiştir. Söz konusu yıl içinde sadece 16 milyar dolarlık yeni kredi alabildiğinden ülke dışına yönelen net para çıkışı 30 milyar dolar olmuştur.

1994 yılında 2.5 milyar dolar yabancı sermaye çeken Brezilya bu rakamı 30 milyar dolara yükseltmeyi başarmıştır. Brezilya ekonomik sorunlarını çözmeye yönelik bir programı büyük bir başarı ile uygulamış ve sermaye girişini tetikleyerek, yabancıların ülkeye olan ilgisini arttırmıştır.

Brezilya hükümeti, belli sektörlerdeki yatırımlara teşvik sağlamaktadır. Söz konusu durum hükümetin öncelikli alanlar listesinde yer almakta ve ülkenin ekonomik büyümesine katkıda bulunacağına inanılmaktadır. Bu alanlar; tarım, teknoloji, emek ağırlıklı sanayi kolları ile ihtiyacı ithalat yoluyla karşılanan malların üretimini kapsamaktadır. Turizm, kimya, petrokimya, otomotiv, uçak sanayi ile tekstil ve yiyecek maddeleri sektörleri de teşvik sağlanan alanlardır. Ülkeye gelen yabancı sermayenin Merkez Bankasında kaydedilmesi zorunludur. Bu, yatırımcının ve yapılan yatırım miktarının tespiti için gerekli olmaktadır.

Arjantin ekonomisine bakıldığında ise ,1914 öncesinde Arjantinde yerli finans yapısının olgunlaşmamış olduğu ve de yabancı sermaye'nin sanayi kesimine finansla destek sağladığı, ekonominin dış ticarete ve yabancı sermaye girişlerine bağımlı olduğu görülmektedir. Bu durumda ülke ekonomisi dışarıdan gelecek şokların etkisine de açık bir pozisyonda bulunmaktadır.

1914 yılında Arjantin'in sermaye stoklarının %50'si yabancı kökenliydi. Birinci Dünya Savaşı sırasında reel gayri safi yurtiçi hasıla ve bazı sektörlerde gerileme yaşanmış fakat yaşanan bu ekonomik şok sonrasında ülke 1929 Büyük Buhranı'na kadar yeniden toparlanmıştır.

Arjantin, 1970'li yıllara kadar imalat sanayinde aşırı korumacı politikalar izlemiş, 1990'lı yıllara gelindiğinde ise daha rekabetçi, yeniliği ve etkinliğe ivme kazandıracak politikalar izlemeye başlamıştır. Özelleştirme ile birlikte kamu kesiminin rolünü azaltmış,

büyük firmalar sektöre hakim olurken küçük ve orta ölçekli işletmelerin üretimdeki payları azalmıştır.Özelleştirmede izlenen politikalar sanayi kesiminde hızlı bir modernizasyon yaşanmasını sağlamış; gıda ve içecek, motorlu taşıtlar, kimyasallar ve petrokimya alanında önemli bir yabancı sermaye akımı gerçekleşmiştir. Bunun sonucu olarak, söz konusu sektörlerin toplam üretim içindeki payları da artmıştır. 2005 yılında imalat sanayinin gayri safi yurtiçi hasıla içindeki payı %23,3'e yükselmiştir.

Arjantin, 1980'lerde serbest ticaret politikaları uygulamaya başlamıştır. 1990'lı yılların başında ticaretinde serbestleşme sağlamış ve gümrük tarifelerini indirmiştir. Uygulanan serbest ticaret politikaları sonucunda ticarete konu mal fiyatları dünya fiyatlarıyla aynı düzeye gelmiştir. Bu durum ise üretim maliyetleri yüksek olan Arjantin'de ticarete konu olan ve dünya rekabetine açık ürünlerinde karların hızlı bir düşme eğilimi içerisine girmesine neden olmuştur.

“Sermaye hareketlerinin serbestleşmesini öneren yaklaşım, sermaye hareketlerinin serbestleşmesiyle gelişmekte olan ülkelerde bazı sorunların ortaya çıkmaması için önce kamu ve para piyasası dengesinin sağlanmış olması gerektiğini belirtmektedir. Bu görüş, dış finansal serbestlikten önce kamu tüketiminin ve yatırım harcamalarının kısılması, sübvansiyonlara son verilmesi, kamu teşekküllerinin özelleştirilmesi, arzı teşvik eden, üretimi daha rekabetçi hale getiren ve sermaye kaçışını engelleyen bir vergi reformu yapılmasını önermektedir.”⁸⁷

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları Arjantin ekonomisinin büyümesi açısından çok önemli bir unsurdur. Arjantin 'deki yabancı yatırımların yaklaşık %40'ı ABD tarafından gerçekleştirilmektedir.İspanya, Hollanda, Fransa, Almanya da yatırımlarda ön sıralarda yer almaktadır. Arjantin, Güney Amerika'da en uygun yabancı yatırım imkanlarını sağlayan ülkelerden birisidir.Zira yerli ve yabancı iş adamlarına eşit hak ve olanaklara sağlanmıştır.

Yabancı yatırımları teşvik etmeye yönelik bir takım uygulamalar bulunmaktadır.Bunlar arasında; serbest döviz kuru, ücret ve fiyat kontrolleri olmaksızın gerçekleşen sermaye hareketleri sayılabilir. 8 Eylül 1993 tarihinde çıkarılan 1853 sayılı kararname ile Arjantin'de yabancı yatırımlara bir takım düzenlemeler getirilmiştir.Bu düzenlemelerle ,yatırımcılar Arjantin'de yerleşik firmalarla aynı haklara sahip olarak herhangi bir kayıt yaptırmadan yatırım yapabilme olanağına sahip olmuşlardır.

⁸⁷ YENTÜRK, N., “Finansal Serbestlik ve Makroekonomik Dengeler Üzerindeki Etkileri”, İktisat Dergisi, Mayıs 1997, s.57.

Yabancı firmalar ayrıca, devlet tarafından finanse edilen araştırma ve geliştirme faaliyetlerine de iştirak etmektedirler. Arjantinli ve yabancı şirketler aynı vergi yükümlülüklerine tabidirler. Vergiler, tüketim, ithalat, servet, emlak ve ücretler üzerinden alınmaktadır. 1993 ve 1994 yıllarında çıkarılan yasa, madencilik alanında yatırım yapanlara özel vergi teşvikleri sağlamaktadır. 1996-2001 yılları arasında net doğrudan yabancı sermaye toplamı 52,4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

1996-2001 yılları arasında net doğrudan yabancı sermaye toplamı 52,4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2002 yılında yaşanan kriz ve sonrasındaki ekonomik durgunluk yabancı yatırımları yavaşlatmıştır. 2002 yılında net doğrudan yabancı sermaye miktarı yalnızca 1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Arjantin için 2002 yılı yaşadığı kriz ile birlikte sıkıntılı yılı olmuştur. Yılın ilk aylarından itibaren ekonomide görülen yavaşlama yılın son çeyreğinde inişe bir son vererek 2003 yılıyla birlikte sağlıklı bir büyüme dönemi başlayabilmiştir. Aynı iyileşme süreci 2004 yılında da sürmüştür. 2004-2005 yılında doğrudan yabancı sermaye ortalama 4,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

1989 yılından bu yana Arjantin'de yürütülmekte olan özelleştirme çalışmaları dikat çekmektedir. Bu durumda devletin sahip olduğu şirketler yerli ve yabancı yatırımcılara satılmaktadır. Özellikle 1990'lı yıllarda dışa açılma konusundaki çabalarını arttıran Türk sermayesinin Arjantin'de yatırım yapabileceği alanlar mevcuttur. Arjantin dünyadaki başlıca yün ve pamuk üreticisi ülkelerden biri konumundadır. Ayrıca gelişmiş olan hayvancılığa bağlı olarak önemli miktarda ham deri elde etmektedir. Bu çerçevede, yapılacak olan yatırımlar açısından tekstil ve deri giyim konusunda sağlanacak getirinin yüksek olacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Yabancı sermayeye sağlanan kolaylıklar ile birlikte değerlendirildiğinde Arjantin, Türk yatırımcıları için belirli alanlarda karlı yatırımların yapılabilceği bir ülke olarak görülmektedir.

Meksika ekonomisine bakıldığında 1982 yılındaki iç borç krizinin ardından ticari bankalar kamulaştırıldığı görülmektedir. 80'li yılların sonları ile 90'lı yılların başlarında finansal serbestleşme ivme kazanmış ve özelleştirme sürecinin ardından 1995 yılında bankacılık krizi gerçekleşmiştir.

1980'li yılların ortalarında özelleştirme ve büyük çapta finansal reformlar dikkat çekmektedir. Aynı zamanda dış borçlarını yeniden yapılandırmış ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşmasını imzalayarak dış ticaretini serbestleştirme yönünde önemli mesafeler kaydetmiştir.

Ekonomide yaşanan kriz sonrasında ekonomiyi güçlendirmeye yönelik uygulanan makroekonomik politikalar, ülke ekonomisinin dış şoklara karşı daha sağlıklı bir yapı kazanmasını sağlamıştır. Ayrıca bankacılık sektöründe yapılan düzenlemeler ve yeniden yapılandırılma deneyimi de ekonominin istikrarlı bir yapı kazanmasına destek olmuştur. Böylece ekonominin sağlıklı bir gelişme göstermesi için gerekli koşulların sağlanmaya çalışılmıştır. Meksika bankacılık sistemindeki yeniden yapılandırma sürecinde özellikle yabancı bankaların sisteme girmesiyle birlikte bankaların finansal göstergeleri önemli bir iyileşme göstermiştir.

Yabancı bankaların Meksika bankacılık sistemine girişinin ülke ekonomisini önemli ölçüde etkilemiştir. En önemli etkisi ise sektörün yeniden sermayelendirmesine yaptığı katkı olmuştur. 1995-1998 yılları arasında yabancı bankaların Meksika'da açtığı kredilerdeki gelişme bu kredilerin çok daha istikrarlı olduğunu ve ekonomik şoklara ulusal bankalara göre daha az duyarlı olduğunu göstermektedir. Diğer yandan aynı çalışmada kredilerin seyrinde, kredi veren bankanın yabancı sermayeli olup olmadığı değil, esas olarak bankaların portföylerindeki takibe düşmüş kredilerin hacminin etkili olduğu belirtilmektedir.

1989-1994 yıllarına bakıldığında Meksika'ya 100 milyar dolara yakın yabancı sermaye akışı gerçekleşmiştir. Bunun önemli bir bölümün kısa vadeli sermaye oluşturmuştur. Meksika'da yaşanan politik istikrarsızlıklar ve ABD'de yurt içi faizlerdeki yükselişin yatırımları göreceli olarak cazip hale getirmesiyle Meksika 1994 Aralık 94 ve 1995 Ocak arası dönemde döviz rezervlerinin %77'sini kaybetmiştir.

1989-1994 yılları arasında Meksika'nın ekonomik göstergelerine bakıldığında ciddi iyileşmelerin gerçekleştiği görülmektedir. Gayri safi yurtiçi hasıla sabit fiyatlarla yılda ortalama % 4 büyümüş ve uzun yıllar enflasyon oranını tek haneli rakama düşüremeyen Meksika ekonomisinde enflasyon 1993 yılı sonunda % 10'nun altına düşmüştür. Ekonomide yaşanan bu önemli gelişmeler Meksika'nın ciddi miktarda yabancı sermaye çekmesini sağlamıştır.

1993 sonunda Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'na girişin Amerikan Kongresi'nde onaylanması ile birlikte yabancı sermaye ile ilgili beklentiler daha fazla artmıştır. Ancak 1994'ün sonuna doğru oluşan panik havası ile ülke döviz rezervleri 26 milyar dolardan 6 milyar dolara gerilemiştir. Bu olayı büyük bir devalüasyonun takip etmesi ise finansal krize ortam oluşturmuştur.⁸⁸

1980'lerin sonunda ve 1990'ların başında ülkeye yönelen kısa süreli sıcak para akımlarının; değerlenmiş kur, ödemeler dengesi açıklarının yüksek düzeylere ulaşması doğrultusunda ülke ekonomisinden çıkması 1994 yılında Meksika'da yaşanan krizi tetikleyen unsurlara arasında yer almaktadır. Ayrıca politik anlamda yaşanan istikrarsızlıklar da krize ivme kazandıran bir diğer etken olmuştur. Ülkeye giren özel yabancı sermaye 1990-1993 arası dönemde 72.5 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır. 1994 yılı sonunda ortaya çıkan üretim kesimde ciddi bir gerileme yaşanmış ve söz konusu durum ekonomik yapıyı olumsuz yönde etkilemiştir. Dalgalı kur rejimine geçiş sonrasında öncelikle krizin temel nedenleri belirlenmiştir. Buna göre kısa vadeli sermaye girişleri ile finanse edilen büyük cari işlemler açığı bulunduğu ve bankacılık krizi konusunda acil önlemlerin alınması gerektiği fark edilmiştir.

Bu durumda devalüasyonun yarattığı enflasyonist baskının kontrol altında tutulması için sıkı para politikası uygulanmıştır. Bankacılık sektörünün sorunlarının çözümü için özel programların geliştirilmesi ve yeniden yapılandırmanın maliyet sorununu gündeme getirmiştir. Bu durumda söz konusu maliyetlerin maliye politikasında yapılacak yeni ayarlamalarla karşılanmak üzere uzun bir döneme yayılması öngörülmüştür.

Meksika, 2000 yılına geldiğinde, dünyanın en büyük ekonomileri arasına girmeyi başarmıştır. 1980'li yıllarda başlayan ekonomik yapısal reformların 1990'lı yıllarda da devam etmiş ve bu başarının sağlanmasına önemli bir katkıda bulunmuştur. Yapısal reformların yol açtığı bu transformasyon hareketi, ülkenin 2000'li yıllardaki büyüme hızına önemli bir ivme kazandırmıştır.

⁸⁸ DORUKKAYA, Şakir, YILMAZ, H. Hakan, "Liberalizasyon Politikaları Aşırı Borçlanma Sendromu ve Arkasından Yaşanan Finansal Krizler" (Şili ve Meksika Deneyimleri), Yaklaşım Dergisi, Yıl:7, Sayı:75, Mart 1999, s.122-127.

Bugün Meksika’da, yabancı yatırım yasası, yabancı yatırımcılar ile yerli yatırımcılara aynı imkanları tanımaktadır.Ülkede,yabancı yatırımcılar elde ettikleri karları kendi ülkelerine transferi etme olanağına sahiptirler.Ancak yabancı firmalar bu transferleri, Ulusal Yabancı Sermaye Kayıt Bürosuna bildirmek ve yasal rezerv ihtiyaçlarını karşılamak sorundadırlar.

4.2. TÜRKİYE AÇISINDAN BİR KARŞILAŞTIRMA

1980 sonrası yaşanan en büyük sıkıntı özellikle dış borçlanma konusunda yaşanmıştır. Bu sıkıntıların başında borçlanma vadelerinin kısa oluşu gelmektedir. 1980 yılında 20 milyar dolar olan dış borç stokumuz 2000 yılına gelindiğinde 115 milyar dolara çıkmıştır. 2004 yılındaki dış borç stoku ise 161 milyar doları geçmiştir. Türkiye’de uzun yıllar var olan dış borç sorunu ekonomik sistemi önemli ölçüde etkilemiştir.Dış borç sorununun ortadan kaldırılması için ülke yapısına uygun ekonomik politikalar uygulanarak yurtiçi tasarrufların arttırılması ve bir harcama disiplininin uygulamaya konulması önem arz etmektedir.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından liberalleşmenin hız kazandığı bir dönemde ekonomi’de büyümenin sağlanması önem arz etmektedir.Ekonomik büyümenin, gelişmiş ülkelerle olan, farkın kapanması açısından hızlı olması şarttır. Kalkınmanın en önemli faktörlerinden birisi olan sermayenin kıtlığı dolayısıyla Türkiye’de arzu edilebilir gelişme sağlanamamaktadır. Türkiye’nin yabancı sermaye akımlarından aldığı pay yetersiz kalmıştır.

Krizler öncesi dönemde bankacılık sistemine bakıldığında reel sektöre rasyonel koşullarda kaynak temin etme işleminden uzaklaşmış, kamu borçlanma mekanizmasının bir parçası haline gelmişti.Sektördeki yolsuzluklar da ekonomiye ve topluma büyük maliyetler getirmiştir.Bu dönemde öz kaynakların yetersizliğinden dolayı sağlıklı faaliyetlerde bulunamadıkları ve likidite risklerinin yüksek olduğu görülmüştür.Bunun sebebi olarak da finans sektöründeki yönetim ve denetimindeki eksiklikleri gösterilebilir.

Dünya’da 2003 yılında 559 milyar dolarlık doğrudan yabancı sermaye yatırımı gerçekleşmiştir. Türkiye ise doğrudan yabancı sermaye yatırımından aldığı pay bakımından Angola, Nijerya, Azerbaycan, Kazakistan, Hindistan, Filipinler gibi ülkelerin gerisinde kalmıştır.

Tablo 7:Gelişmekte olan Bazı Ülkelerdeki Yabancı Sermaye Yatırımları (Milyon Dolar)

Ülkeler	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Türkiye	805	940	783	982	3.266	1.037	575
Arjantin	9.160	7.291	23.988	11.657	3.206	1.003	478
Brezilya	18.993	28.856	28.578	32.779	22.457	16.566	10.144
Meksika	14.160	12.170	12.856	15.484	25.334	13.627	10.783
Çin	44.237	43.751	40.319	40.772	46.846	52.700	53.505
Hindistan	3.619	2.633	2.168	2.319	3.403	3.449	4.269
Romanya	1.215	2.031	1.041	1.025	1.157	1.106	1.566
Kazakistan	1.321	1.152	1.472	1.283	2.823	2.561	2.068
Rusya	4.865	2.761	3.309	2.714	2.469	2.421	1.144

Kaynak: UNCTAD, World Investment Report-2004, s.367-371.

Yukarıdaki tabloya dikkat edildiğinde 1997 yılında Türkiye’de yabancı sermaye yatırımı 805 milyon dolar iken Brezilya’da 18.993 milyon dolar, Meksika’da ise 14.160 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2003 yılına gelindiğinde ise Türkiye’de 575 milyon dolar, Arjantin’de 478 milyon dolar, Meksika’da 10.783 milyon dolar olarak gerçekleşmiş Kazakistan ‘da 2.068 ‘e ulaşmıştır.

1992'den 2003 yılı sonuna kadar olan döneme bakıldığında Türkiye'ye giren doğrudan yabancı sermaye 12 milyar dolara ulaşmış, 3.7 milyar dolar yabancı sermaye ise Türkiye'den çıkmıştır. Türkiye'ye gelen ve çıkan sermaye birlikte değerlendirildiğinde ise 1992 yılından 2003 yılı sonuna kadar geçen dönemde net 8.4 milyar dolar dolayında bir yabancı sermaye girişinin olduğu hesaplanmaktadır.

1990 sonrası dönemde dünya ekonomilerinde gerçekleşen yabancı yatırımlarda artış yaşanmıştır. 1994 yılından itibaren, tüm dünyada ve de Türkiye'nin rakibi sayılabilecek Çin, Brezilya, Polonya gibi çeşitli Doğu Asya, Latin Amerika ve Doğu Avrupa ülkelerinin çektikleri yatırım miktarlarında artış yaşanmıştır. Türkiye'ye yönelen yabancı yatırımlara bakıldığında ise 1990 yılında yakaladığı 1 milyar dolar düzeyinin üzerine uzun yıllar çıkamadığı dikkat çekmektedir. Aynı dönemde Çin 3.5 milyar dolar, Brezilya, Meksika ve Endonezya 1'er milyar dolar yatırım çekmiş bulunmaktaydı. 1990 yılında, kişi başına çektiği yatırım rakamıyla, Çin dahil, bütün bu ülkelerin önüne geçmiş olması, Türkiye'nin bugün de benzer bir düzeyi kolayca yakalayabileceğini göstermektedir.

Aşağıdaki tabloya bakıldığında Türkiye'de yatırım yapan ülkeler ve doğrudan yatırım miktarları görülmektedir.

Tablo: 8 Türkiye'deki Yatırımcı Ülkeler ve 2003-2006 Uluslararası Doğrudan Yatırım Girişleri (Milyon Dolar)

Ülkeler	2003	2004	2005	2006
Hollanda	50	568	381	5.171
Belçika	54	25	1.088	3.456
Fransa	120	34	2.107	444
İngiltere	141	126	165	883
İtalya	1	15	692	209
Almanya	142	73	391	366
ABD	52	36	88	693
Diğer Ülkeler	161	375	372	1.145

Kaynak: Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, "Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü 2006 Yılı Raporu", s.40.

Tabloya dikkat edildiğinde Hollanda'nın 2006 yılı itibariyle ağırlıklı paya sahip olduğu ve doğrudan yatırım girişinin 5.171 milyon dolara ulaştığı görülmektedir. Belçika menşeinli yatırım girişi 2005 yılında 1.088 milyon dolar olarak gerçekleşmiş ve 2006 yılında 3.456 milyon dolara ulaşmıştır. ABD'de ise 2006 yılında artış göstererek 693 milyon dolara ulaşmıştır.

Türkiye, Avrupa, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki büyük piyasalara yakınlık, 70 milyonluk bir iç piyasa, nispeten düşük işgücü maliyetleri, iyi eğitilmiş bir yönetici sınıfı, sağlam bir telekomünikasyon altyapısı gibi avantajları ile yatırımcılar açısından cazip bir ülke

görünümü sergilerken diğer açıdan kendini çok başarısız bir yabancı yatırım performansına mahkum eden baskın karakterli zayıflıkların bir arada olduğu bir ülke görünümü sergilemektedir.⁸⁹

Türkiye, her şeyden önce, dünyanın en önemli pazarlarından biridir. Türkiye'nin Pazar büyüklüğü değerlendirilirken her gün gelişen ve yabancılar açısından Türkiye'nin cazibesini daha da artıran çevre pazarlar, özellikle Türki Cumhuriyetler ve Karadeniz ülkeleri ile ilişkilerin yarattığı pazar olanaklarını dikkate almak gerekmektedir. Türkiye'nin bu ülkelerle ilişkileri, bugün son derece gelişmiş durumdadır. Türkiye'de yatırımı bulunan yabancı yatırımcıların pek çoğunun, söz konusu ülkelerdeki faaliyetlerini Türkiye merkezli olarak yürütmeleri, Türkiye'nin lojistik açıdan arz ettiği önemin bir göstergesidir.

⁸⁹ OKSAY, Suna ,”Çokuluslu Şirketler Teorileri Çerçevesinde Yabancı Sermaye Yatırımlarının İncelenerek Değerlendirilmesi”, 2000, s.10.

Tablo 9: Yabancı Sermaye Yatırımlarının GSMH'ya Oranı (1997)

Ülke	Pay%
İsveç	12.2
Fransa	4.5
Avusturya	2.5
Almanya	2.2
Brezilya	2.0
Arjantin	1.8
Çin	1.2
İtalya	1.2
Kore	1.2
Türkiye	0.3

Kaynak: DÜZENLİ, Yahya, "Türkiye Nereye Götürülüyor- Sanaldan Gerçeğe", Server Yayınları, Ankara, Ekim, 2001, s.71.

Yukarıdaki tabloya bakıldığında Türkiye ve bazı ülkelerdeki yabancı sermaye yatırımlarını GSMH'a oranı karşılaştırmalı olarak görülmektedir.

Türkiye'de yabancı sermaye yatırımlarının gayri safi milli hasıla'ya oranı oldukça düşüktür. Yukarıdaki tabloya bakıldığında söz konusu oranın İsveç'te %12., Brezilya'da %2 ve Arjantin'de ise %1.8 olduğu Türkiye 'de se % 0,3 gibi çok düşük bir düzeyde seyrettiği görülmektedir.⁹⁰

⁹⁰ DÜZENLİ, Yahya, "Türkiye Nereye Götürülüyor- Sanaldan Gerçeğe", Server Vakfi Yayınları, Ankara, Ekim 2001, s.70.

Birleşmiş Milletler 2000 raporuna göre Türkiye;1999 yılında tüm dünyada toplam 865 milyar dolar doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından783 milyon dolar yani bine 1'in altında pay almaktadır. Aynı yıl Çin'de yabancı sermaye yatırımı 3.5 milyar dolar ,Brezilya'da ise 900 milyon dolardı. 2000 yılında ise; Çin 48milyar dolar ,Brezilya 32.5 milyar dolar,Arjantin ise 23.5 milyar dolar olarak gerçekleşirken Türkiye'de ise hemen hemen yok denilecek bir düzeydeydi.⁹¹

Dünyada doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının tutarı, 1984-1994 yılları arasındaki dönemde ise yıllık ortalama 200 milyar dolar iken, yaklaşık olarak bu oran 1998'de 690 milyar dolara, 1999'da 1 trilyon dolara, 2000 yılında 1.3 trilyon dolara yükselmiştir. Türkiye'ye yönelen doğrudan yatırımların yıllık ortalaması ise 1989-1994 yılları arası yaklaşık 708 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 10: Dünya'da Doğrudan Yabancı Sermaye (Milyar Dolar)

	1989-1994 (Yıllık Ortalama)	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Gelişmiş Ülkeler	137.124	203.462	219.688	271.378	483.165	829.818	1.005.178
Gelişmekte Olan Ülkeler	59.578	113.338	152.493	187.352	188.371	222.010	240.167
Merkez ve Doğu Avrupa	3.444	14.268	12.730	19.188	21.008	23.222	25.419
Türkiye	708	885	722	805	940	783	982

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, "Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü 2001 Yılı Raporu", s.33.

1980'li yıllardan sonra hız kazanan küreselleşme hareketleriyle birlikte ülkelerin yabancı sermaye yatırımlarından aldığı pay da artış göstermiştir.Türkiye'de ise 1989-1994 yılları arasında bu oran yıllık ortalama %0.35 iken, 1998 yılında azalarak %0.13, 1999 yılında %0.07 ve 2000 yılında %0.08 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye gelişmekte olan ülkelerle karşılaştırıldığında ise bu ülkelere yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımları içerisindeki oranı 1989-1984 yılları arasında yıllık ortalama %1.19 olarak gerçekleşmiştir.

⁹¹ DÜZENLİ, s.70.

Türkiye’de yapılan doğrudan yatırım miktarlarının artırılabilmesine yönelik olarak, siyasal ve sosyal istikrarın sağlanarak, enflasyonun düşürülmesi, kamu kesimi reformu, özelleştirme ve imtiyaz projelerinin gündeme getirilmesi, bütçe açıklarının kapatılarak kamu borçlanma gereğinin azaltılması, devletin küçültülerek etkin hale getirilmesi önem arz etmektedir.⁹²

Yükselen ekonomilerin çoğunluğunun ihraç ettikleri başarılı oldukları görülmektedir. Özellikle Arjantin, Çin, İsrail, Singapur, Türkiye, Meksika ve Polonya’nın ihraç ettikleri ürünlerin büyük bir kısmını rekabet gücü yüksek ürünler oluşturmaktadır.

Tablo 11: 1989-2000 Döneminde Dünyaya, Gelişmekte Olan Ülkelere ve Türkiye’ye Doğrudan Dış Yatırım Girişleri (Milyon Dolar)

Yıllar	Dünya	Gelişmekte Olan Ülkeler	Türkiye
1989-1994	200.145	59.578	708
1995	331.068	113.338	885
1996	384.910	152.493	722
1997	477.918	187.352	805
1998	692.544	188.371	940
1999	1.075.049	222.010	783
2000	1.270.764	240.167	982

KAYNAK: UNCTAD, World Investment Report 2001, Genova, 2001, s.291,293

Türkiye’de ise ihracat rekabet gücü yüksek sayısı 535 ve toplam ihracattan aldığı pay ise % 83.17 olarak gerçekleşerek Arjantin’e yakın düzeylerde kalmıştır Tablo 9’da gelişmekte olan ülkeler ve Türkiye’ye yönelen doğrudan dış yatırımları görülmektedir.1995 yılında gelişmekte olan ülkelere gerçekleşen dış yatırım 113.338 milyon dolar olarak iken Türkiye’de aynı yıl 885 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye açısından bakıldığında söz konusu rakam 1997 ‘de 805 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Dünyada yabancı sermayeye verilen önem küreselleşme süreci öncesinde oldukça düşük kalırken 1980 sonrasında sermaye hareketlerinin kalkınmaya olan katkısının anlaşılmasıyla, gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelerin ilgi odağı haline gelmiştir. Küreselleşme;ekonomi ve ticarete liberalleşme eğilimlerine hız kazandırmış, sermayenin

⁹² ARIMAN, A., "Türkiye'ye Daha Fazla Yabancı Sermaye Çekebilmek İçin İzlenmesi Gerekli Politikalar.", TCMB, Ekonomik İstikrar ve Yabancı Sermaye Semineri, Ankara, 2000, s.38.

serbest dolaşımı artmış, ticaret serbestleşmesi ve tüketici alışkanlıklarında benzerlikler görülmeye başlamıştır.

**Tablo 12: Bölgelere ve Ülkelere Göre Uluslararası Doğrudan Yatırım Verileri (2004-2006)
(Milyar Dolar)**

	2004	2005	2006
Gelişmiş Ülkeler			
Fransa	31.4	63.6	88.4
Almanya	-15.1	32.7	8.1
İtalya	16.8	20.0	30.0
İngiltere	56.2	164.5	169.8
Polonya	12.9	7.7	16.2
Gelişmekte Olan Ülkeler			
Türkiye	2.8	9.7	17.1
Meksika	18.7	18.1	16.5
Brezilya	18.1	15.1	14.8
Hindistan	5.5	6.6	9.5
Arjantin	4.3	4.7	3.3

Kaynak: Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, "Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü 2006 Yılı Raporu", s.3.

Yukarıdaki tabloya bakıldığında ise 2004-2006 döneminde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yönelen uluslararası doğrudan yatırım miktarları görülmektedir. Söz konusu tabloya bakıldığında İtalya, İngiltere gibi ülkelerde doğrudan yatırım girişinde artış yaşanmıştır. Gelişmekte olan ülkelere bakıldığında ise söz konusu üç dönem itibarıyla Meksika ve Brezilya'da görülen gerileme dikkat çekmektedir. Arjantin 'de ise 2005'de 4.7 milyar dolar olarak gerçekleşen doğrudan yatırımlar 2006'da 3.3 milyar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'ye bakıldığında ise 2005 yılında 9.7 milyar dolar ve 2006 'da 17.1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Sanayi faaliyetlerinin belli bölgelerde yoğunlaşması süreci başlamış, sektörler ve işletmeler arasında iletişim artarak hızlı gelişmeler ortaya çıkmış, uluslararası işbirliği ve yabancı sermaye yatırımları artmıştır. Bu durumda, ülkeler arasındaki sınırlar ortadan kalkarak, dünya adeta tek bir pazar haline gelmiş ve firmalar da bu pazardan pay kapmak için, birbirleriyle rekabet etmeye ve daha kaliteli ürünleri daha ucuza üretebilmenin yollarını aramaya başlamışlardır.

Genelde sermayenin güvenlik ve istikrar aradığı , rüşvet, yolsuzluk ve aşırı bürokrasiyi önleyen ülkelerin yabancı sermayeden daha çok yararlandığı gözlenmektedir.Ancak istisnai de olsa Çin gibi pazarı büyük ve fırsatları çok olan ülkelerin yüklü miktarda yabancı yatırım çektiği görülmektedir.Nitekim yabancı sermaye yatırımı yapan ülkeler ile yatırım yapılan ülkelere baktığımızda , dünyada yabancı sermaye yatırımları hızla artarken az gelişmiş ülkelere büyük miktarda sermaye gitmediği,daha çok gelişmiş ülkelere arasında sermaye akışını gerçekleştirdiği görülmektedir.⁹³

1980 sonrası dönemde Türkiye yeni ekonomik sisteme ayak uydurmak ve de dünya ülkeleri ile bütünleşme doğrultusunda ekonomisini yeni yapıya hazır hale getirmeye çalışmıştır. Türkiye'nin bu anlamda, dışa açık bir ekonomiye henüz tam olarak geçememiş olması ve bunu teşvik etmek amacıyla yabancı sermayeye büyük destek verilmesi ve sağlanan ekonomik ve politik istikrar nedeniyle, doymuş bir piyasa ve güçlü rakiplerle rekabet edilmesi gereken dış piyasalara sahip olan sanayileşmiş ülkelerin yatırımcıları için çok çekici hale gelmiştir. Bu nedenlerle, Türkiye'ye 1980'li yıllarda yapılan yabancı sermaye yatırımlarına önemli miktarlarda artmış gerçekleşmiştir.

1992 yılına kadar süren bu artışlar, ortaya çıkan ekonomik istikrarsızlıklar ve ekonominin kötü gidişatı nedeniyle azalma meyline girmiştir.1992 yılında Türkiye'ye yönelen yabancı sermaye miktarları, bir önceki yıla göre %7.5 oranında azalarak 1.967 milyon dolardan, 1.820 milyon dolara inmiştir.1993 yılında tekrar artış gerçekleşerek, 2.124 milyon solara yükselmiştir.1994 yılında Türkiye'de ortaya çıkan kriz ortamı ekonomik yapıyı etkilemiş ve söz konusu dönemde gerçekleşen yabancı sermaye girişi, %30.13 oranında düşerek 1993 yılında 2.124.99 milyon dolar iken, 1.484.66 milyon dolara gerilemiştir.

Küreselleşme'nin dünya genelinde hız kazanması ile birlikte sermaye hareketlerinde yaşanan serbestleşme döviz kuru ve fiyatlar üzerindeki baskılar artmıştır. Üretime yönelik olmayan mali araçlar üzerinden kazanç sağlama, ekonomik yapıyı geliştirecek ve uzun dönemli istikrarı sağlayacak üretime yönelik yatırımların ve verimliliğin artmasını

⁹³ ÖYMEN,Örsan , "Geleceği Yakalamak," Ankara, 2001, s.35-36.

engellemiştir. Sermaye akımlarının reel sektör üzerindeki en dikkat çekici etkisi ise özel sektöre verilen kredi hacimlerini artırarak harcamaların genişlemesine neden olmasındır.

Türkiye büyüme ihtiyacı olan, kalkınmak zorunda olan bir ekonomi konumundadır. Kendi iç kaynakları, tasarrufları bu kalkınmayı sağlamak için yeterli olmadığından yabancı kaynağa ihtiyaç duyulmaktadır. Yabancı kaynak da ülkeler arası borçlanma ya da şirketler arası borçlanma yoluyla veya yabancı sermayenin Türkiye’de yatırım yapmasıyla mümkün olabilmektedir.

SONUÇ

Türkiye ekonomisinin 1980 sonrasında dışa açılmayı kısmen başardığını fakat temel makro ekonomik göstergeler açısından oldukça kötü bir süreçten geçtiğini söylemek mümkündür. Ekonomide istikrarın sağlanmasına yönelik olarak hazırlanan istikrar programları hedeflenen amaçlara ulaşamamıştır.

Günümüzde Türkiye, borçlarını ödeyebilmek ve dış ödemeler dengesi açıklarını kapatabilmek için borç almaya yönelmektedir. Dolayısıyla borcun borç ile kapatılması şeklinde bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu durumda öncelikle ön planda değerlendirilmesi gereken nokta cari işlemler açığının kapatılmasıdır. Bunun için ihracat gelirlerini arttırıcı, ithalatı azaltmaya yönelik politikaların uygulanması gerekmektedir. Üretim kesimindeki hammadde ihtiyacı ve teknolojik destek bakımında yurtdışına olan bağımlılık azaltılmaya çalışılmalı ve ihracatta rekabet gücü arttırılmalıdır. Dolayısıyla ekonomideki içsel dinamikler harekete geçirilerek nitelikli işgücü gibi unsurlarla ekonominin istikrarlı bir yapıya kavuşması sağlanmalıdır. Ayrıca kayıt dışı ekonominin ve vergi kaçakçılığının asgari düzeye indirilmesi ve kamu harcamalarının kısılarak üretken yatırımlara ayrılan fonların arttırılması gerekmektedir.

Sabit sermaye yatırımlarını arttırıcı politikalar uygulanarak yatırım ortamı iyileştirilmeli ve ülke ekonomisi, uygulanacak politikalar doğrultusunda istikrarlı bir yapıya kavuşması sağlanmalıdır. Fakat bu noktada, yatırımlar konusunda yol gösterilmesi, yaratıcılık ve girişimcilik kültürünün desteklenmesiyle insanların yatırım yapmaya yönlendirilmesi en az kaynak bulunması kadar önemlidir.

Ekonomik büyümenin, verimliliği arttırıcı ve üretim kesiminde yüksek katma değerli ürünler yaratarak her bakımdan gelişmeye destek sağlayan bir nitelik kazanmasında, üretim birimlerinin teknoloji talep eden ve üreten birimler haline gelmesi büyük önem taşımaktadır. Bu noktada, firmaların teknolojik faaliyetlere yoğunlaşmasını özendirilen makroekonomik istikrar, kurumsallaşma, adalet sisteminde etkinlik, mülkiyet haklarının korunması, uluslararası kalite standartlarına uyumun sağlanması gibi fa

ktörler önem arz etmektedir. Fakat bunun yanında firmaları, özel ve kamu araştırma kurumlarını, üniversiteleri, finansal kuruluşları, bir araya getiren ve birbirleriyle etkin bir şekilde uyumunu sağlayacak politikaların da geliştirilmesi gerekmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler; sürdürülebilir bir ekonomik büyüme sağlanması, yatırımların artırılması, daha iyi ve yüksek istihdam imkanları yaratılması, ihracatın geliştirilmesi, teknolojiye yararlanılması konularına öncelik vermek, ekonomideki küreselleşme eğilimleri ve artan rekabet şartlarına uyum sağlamak durumuyla karşı karşıya kalmaktadır. Ancak, ekonomik kalkınmalarının finansmanında karşılaştıkları sermaye yetersizliği karşısında dış finansmana yönelmek durumunda kalmaktadır.

Türk ekonomisinde 2002-2004 döneminde gözlemlenen ve 2005 yılında üst düzeylere ulaşan yeniden yapılanma performansı ile dünyanın önde gelen pek çok ekonomileri ve uluslararası ekonomik kuruluşları tarafından da takdir edilmiştir. Fakat Türk ekonomisinin elde ettiği başarılı sonuçlara rağmen, çözmesi gereken pek çok sorun da mevcuttur. Bu noktada özellikle istihdam sorunun ön planda tutularak büyüme odaklı politikalara ağırlık verilmesi, Türk reel sektörünün dış rekabet gücünü azaltan etkenlerin azaltılması ve ihracatın teşvik edilmesi ile Türk ekonomisine duyulan güvenin artırılması önem arz etmektedir.

2005 yılında Türkiye ekonomisi cari işlemler açığı gibi önemli bir sorunla karşı karşıya kalmış ve söz konusu açığın finansmanda doğrudan yabancı sermayenin ağırlık kazanmış olması umut verici bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Cari işlemler açığının kapatılmasında kamu kesimi etkin rol oynamış, özel kesim ise hem doğrudan yabancı sermaye girişi, hem de portföy yatırımları ile finansmanda etkili olmuştur. Cari açığın 2005 yılında artmasına rağmen Türkiye'ye yönelen sermaye girişi ve yabancı ilgisi açığı sürdürülebilir kalmıştır.

Türkiye, ekonomisinde meydana gelen ekonomik ve siyasi istikrarsızlık dolayısıyla geleceğe yönelik uzun vadeli politikaları hayata geçirememiştir. Bu noktada, yabancı yatırım girişi için güçlü bir devlet stratejisinin oluşturulması, her alanda kurumsallaşmanın sağlanarak uluslararası platformda rekabet gücünü artırılması gerekmektedir. Yatırım açısından uygun ortamın yaratılması ve buna destek sağlayacak ekonomik yapıya uygun politikaların uygulanması durumunda Türkiye kurumsallaşmasını tamamlamış, uluslararası alanda kendini kanıtlamış, gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşabilecektir.

Türkiye gibi sermaye ihtiyacı yüksek olan ülkelerde bankaların tasarrufları reel sektöre yönlendirmesindeki görevi yadsınamaz bir öneme sahiptir. Bankacılık sektörü

yatırımcılara alternatif ve avantajlı imkanlar sunmalı ve aracılık maliyetlerini düşürmelidir. Bu sayede istihdamın da önü açılacaktır.

Bugüne kadar yaşanan siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar dolayısıyla Türkiye sahip olduğu potansiyelini kullanamamış ve ulaşması gereken gelişmişlik seviyesini yakalayamamıştır. Ülke ekonomisini uluslararası alanda kendini geliştirebilmesi için yabancı sermaye yatırımlarını artıracak çalışmalar yapılmalıdır. Ancak bu yabancı sermaye girişinin, sıcak para şeklinde değil doğrudan sermaye yatırımı olarak gerçekleşmesi teşvik edilerek bu girişin reel piyasalara yansımaları sağlanmalıdır.

Türkiye'nin uzun vadede ekonomik ve sosyal açıdan karlı çıkacağı yatırım projelerini hayata geçirilmesi için devlet, öncelikle özel sektörü teşvik etmeli, teşviklere rağmen özel sektör bu alanlara yatırım yapmıyorsa da bu alanda yatırımları kendisi yapmalıdır. Çünkü özellikle sosyal alanlara yapılan yatırımlar, ülkenin ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyine de katkıda bulunacaktır.

Ülkenin ekonomisinin dış dünyaya kapılarını tamamen kapatması rekabeti azaltacak ve üretilen malların kalitesi düşerek fiyatlarının artmasına sebep olacaktır. Bu durumda hem çağın şartlarına ayak uydurup, dış ticaretin ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesini kabul etmeli, hem de bunlardan zarar görmemek için ülke içinde çeşitli düzenlemelere gidilmelidir.

KAYNAKÇA

AFŞAR, Muharrem, “**Finansal Küreselleşme ve Türk Bankacılık Krizleri Üzerine Etkisi**”, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2004.

AKKOYUNLU, WIGLEY, A., “**Bölgesel Ekonomik Bütünleşme Anlaşmalarının Etkilerini Ölçen Ampirik Çalışmaların Genel Değerlendirilmesi**”, Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt 18, Sayı 2, 2000, s.27-35.

AKTEL, Mehmet, “**Küreselleşme ve Türk kamu Yönetimi**”, Asil Yayın Dağıtım, 1. Baskı, Temmuz 2003.

ALGAN, Nesrin, MENGİ, Ayşegül, “**Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme, AB ve Türkiye Örneği**”, Siyasal Kitabevi, 1. Baskı, Ankara, Aralık, 2003.

ALKİN, Kerem, “**Gelişmiş Ülkelerde İthalatın ve Dış Rekabetin Kontrolü**”, İTO Yayınları, İstanbul, 2006.

ALKİN, Kerem, CİVELEK, Uğur, GÜRLESEL, Can, Fuat, UZUNOĞLU, Sadi, “**Dış Rekabet Baskısındaki Sektörlerde Maliyet Profili**”, İTO Yayınları, İstanbul, Kasım 2001.

ALPER, C. ve ÖNİŞ, Z., “**Finansal Küreselleşme Demokrasi Açığı ve Yükselen Piyasalarda Yaşanan Sürekli Krizler: Sermaye Hareketlerinin Liberalleşmesi Sonrası Türkiye Deneyimi**”, Doğu-Batı Dergisi, 2001.

ARIMAN, A. “**Türkiye'ye Daha Fazla Yabancı Sermaye Çekebilmek İçin İzlenmesi Gerekli Politikalar.**”, TCMB, Ekonomik İstikrar ve Yabancı Sermaye Semineri, Ankara, 2000.

ATAŞ, A. Can, “**Uluslararası Sermayenin Savaş Diplomasisi**”, Kardelen Yayıncılık, 1. Baskı, Mayıs 2002.

AVCIOĞLU, Doğan, “**Türkiye'nin Düzeni, Dün-Bugün-Yarın**”, C.1, İstanbul: Tekin Yay., 1995, s. 459-461.

BAKDUR, Alper, “**Bankacılık Sektörünü Düzenlen Kurumların Yapıları: Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneri**”, Uzmanlık Tezi, Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Mali Piyasalar Dairesi Başkanlığı, Eylül, 2003.

BALKANLI, A. Osman, “**Küresel Ekonominin Belirleyici Faktörleri Üzerine**”, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: XXI, Sayı: 1, 2002.

BENLİ, A., SÖNMEZLER, G. “**Türk Bankacılık Sistemi ve Kriz**”, İktisat, İşletme ve Finans, Haziran, 2002.

BERKSOY, Taner, SALTOĞLU, Burak, “**Türkiye Ekonomisinde Sermaye Hareketleri**”, İTO Yayınları, İstanbul, Eylül, 1998.

BOSTANCI, M. Naci, “**Cumhuriyetin Başlangıç Yıllarında Ekonomi ve Siyaset**”, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1996

CANBOLAT,İbrahim,S.,”Yeni Dünya ve Türkiye,Aşkın Olma Zamanı”,Ezgi Kitabevi Yayınları,1.Baskı, Haziran 2000.

Celasun, M., "**Gelişen Ekonomilerin Dış Kaynak Kullanımı, Finansal Krizler ve Türkiye Örneği**" 2001", Doğu Batı Dergisi, 2001, s.162.

Chandrasekhar, C.P , "**Finance and the Real Economy: The Global Conjecture, Canadian Journal of Development Studies**", XXIV, 2003, s.217.

ÇAPRAZ,İlkay,DEMİRCİOĞLU,İpek, "**Türkiye’den Yurtdışına Doğrudan Sermaye Yatırımları ve Türk Yatırımcıları**", İTO Yayınları, İstanbul, Şubat 2003.

ÇAŞKURLU, Eren, "**Görev Zararı Kavramı ve Türkiye’de 1980 Sonrası Görev Zararı Doğurucu Faaliyetlerin İncelenmesi ve Analizi**", Sermaye Piyasası Kurulu Yayını, Ankara, Ağustos 2002, s. 43.

ÇEKEN,Hüseyin,"**Küreselleşme,Yabancı Sermaye ve Türkiye Turizmi**", Değişim Yayınları,İstanbul, 2003.

ÇELİK,Abdulhalim,"**Küreselleşme Sürecinde Sosyal Güvenlik Sistemlerinin Dönüşümü ve Türkiye**", Ankara, 2002.

RODRİK,Dani, "**Yeni Küresel Ekonomi ve Gelişmekte Olan Ülkeler**", İstanbul, Sabah Kitapları, 2000.

DEĞER,M. Kemal ve EMSEN,Ö. Selçuk, "**Geçiş Ekonomileri ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermayenin Dinamikleri**", Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 2005.

DORUKKAYA,Şakir,YILMAZ,H.Hakan,"**Liberalizasyon Politikaları Aşırı Borçlanma Sendromu ve Arkasından Yaşanan Finansal Krizler**" (Şili ve Meksika Deneyimleri), Yaklaşım Dergisi, Yıl:7, Sayı:75, Mart 1999.

DURAN,Mustafa, "**Teşvik Politikaları ve Doğrudan Sermaye Yatırımları**", Hazine Müsteşarlığı, Ankara, Ocak 2003.

DÜZENLİ,Yahya, "**Türkiye Nereye Götürülüyor? Sanaldan Gerçeğe**", Server Vakfı Yayınları, Ankara, Ekim 2001.

EFE,Birol, "**Küreselleşme Sürecinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Analizi İzmir Örneği**", İzmir Ticaret Odası Yayınları, İzmir 2002.

EĞİLMEZ, Mahfi, "**Enflasyonla Mücadelede 10 yıl 4 Program**", Ekonomik Forum, Nisan 2000.

ELLWOOD,Wayne, "**Küreselleşmeyi Anlama Kılavuzu**", Çev. Betül Dilan, Genç Metis Yayınları, 1.Baskı 2002.

EREN, Arslan, "**Türkiye Ekonomisi**", Ekin Kitabevi, Bursa, 2006.

EŞKİNAT,Rana, **“Küreselleşme ve Türkiye Ekonomisine Etkisi”**, Anadolu Üniversitesi Yayınları,Haziran 1998.

GEREK,Sevgi, **”Finansal Küreselleşme ve Türkiye”**,Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1999.

GÖKIRMAK,Mert, **“Küresel Kriz ve Politikada Güven”**, Doğu-Batı, Yıl: 6, Sayı: 21, Kasım, Aralık, Ocak, 2002, s.235.

GÖVER,Z.Tuğrul, **“Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımların Uluslararası Ticarete Etkileri:Türkiye Değerlendirmesi”**, Hazine Müsteşarlığı Matbaası, Ankara, Temmuz 2005.

GÜÇLÜ, Yücel, **"Yabancı Sermaye Çekimi, Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmaları”**, Uluslararası Ekonomik Sorunlar, Sayı.8, Şubat , 2003.

GÜNEY, Ö.; RUMELİ, M. , **“Seçilmiş Göstergeler Işığında Yakın Dönem Türkiye Ekonomisi Gerçeği.”** ATO Yayınları, Ankara,2001.

GÜRLESEL,Can Fuat ,**“Sıcak Para Nasıl Önlenir ?”**, İTO Ticaret Gazetesi, 2003.

GÜVEN, Samih ,**“Sermaye Hareketlerinin Nedenleri, Etkileri ve Türkiye Örneği”**, **İk-tisat, İşletme ve Finans Dergisi**, Sayı: 185, 2001.

GÜVENÇ,Nazım, **“Küreselleşme ve Türkiye”**, BDS Yayınları,1998.

İPLİKÇİOĞLU,İsa , **“Kapitalist Sistem ve küresel Pazarda Rekabet Avantajı Sağlamayı Amaçlayan Firmalar İçin Olası Alternatif Rekabet Stratejilerinin Analizi”**, Verimlilik Dergisi, 2003.

İSMİHAN,, M., Kıvılcım, M. Ö., **“Türkiye Ekonomisinde Büyümenin Kaynakları”**, İktisat İşletme ve Finans, 2002, s.75-76.

KAR, Muhsin ve KARA, Makif, **"Türkiye'ye Yönelik Sermaye Hareketleri ve Krizler"**, Dış Ticaret Dergisi, Sayı 29, Temmuz 2003.

KAR, M ve GÜNAY, E., **“Küreselleşme ve Bölgesel Ekonomik Bütünleşmeler”**, Avrupa Birliği Ortak Politikalar ve Türkiye, İstanbul. Yayın No:1406., Beta Yayınları, 2003.

KARABULUT,Bilal, **”Küreselleşme Ekseninde Türkiye İçin Stratejik Öngörüler”**, Alfa Yayınları,1.Baskı, Nisan 2003.

KAYALAR,T. , **“Cumhuriyetin 80. Yılında İhracatımızda Son Gelişmeler”**, Dış Ticaret Dergisi, Ankara, Ekim 2003.

KAZGAN,Gülten,**”Tanzimat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi Birinci Küreselleşme’den İkinci Küreselleşmeye”**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Mart 2002.

KAZGAN,Gülten, **“Küreselleşmiş Dünyada Küreselleşen Türkiye’nin Krizleri”**, İktisat Dergisi, Sayı:410-411, Şubat-Mart 2001.

KAZGAN ,Gülten, **“Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye’nin Yeri”**, Birinci Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, Ağustos 1994.

KEPENEK, Yakup ve YENTÜRK, Nurhan, **“Türkiye Ekonomisi”**, 14. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2003.

KEPENEK, Yakup,YENTÜRK, Nurhan., **”Türkiye Ekonomisi”**, Remzi Kitabevi, Ankara, 2001.

KEPENEK, Y. ve YENTÜRK,N., **”Türkiye Ekonomisi”**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000.

KESBİÇ, Y. ve BAKIMLI, E. **"Hazine Borçlanmalarının Özel Kesime Aktarılabilir Fonlar Üzerindeki Etkisi: Türkiye İçin Bir Analiz"**, Finans-Politik-Ekonomik Yorumlar Dergisi, 2004, s. 48-51.

KEYMEN,E.Fuat, **“Türkiye ve Radikal Demokrasi”** , Alfa yayınları, İstanbul, 2000.

KOZANOĞLU,Hayri, **“Küreselleşme Heyulası”**, İthaki Yayınları,1. Baskı, İstanbul 2003.

KOZLU,Cem,**”Öfkeden Çözüme “**, İş Bankası Kültür Yayınları, Gebel Yayın:677, Ekonomi Dizisi:31, İstanbul, ,2003.

KÖYMEN, Oya, **“1929 Krizi Çiftçiye Vurmuştu”**, Forum Dergisi, 1999, s.1.

KÜLÜNK,Metin,**”Küreselleşen Dünya’da Türkiye”**,Kum Saati Yayınları, İstanbul, Ocak 2005.

Mishkin, Frederic S. **“Financial Policies and The Prevention of Financial Crises in Emerging Market Countries”**, NBER Working Paper, No: 8087, Cambridge, MA; National Bureau of Economic Research., 2001.

MORGİL, O. , **“Ekonomik Açından Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Gümrük Birliğinin İşleyişi”**,İşveren Dergisi, 15 Ocak 2003, s.15-19.

ONGUN, M.T., **"Finansal Globalleşme"**, Ekonomik Yaklaşım Dergisi, 1993, s.34-44.

ORAN, B., **“Küreselleşme ve Azınlıklar”**, Ankara, İmaj Yayınevi, 2000.

ÖKE,Mim,Kemal, **”Küresel Ekonomi Politik ve Türkiye”**, 2001.

ÖMÜRGÖNÜLŞEN, Uğur,**“Kamu Sektörünün Yönetimi Sorununa Yeni Bir Yaklaşım”**, Çağdaş Kamu Yönetimi I, Ed: M. Acar, H. Özgür, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2003.

ÖYMEN,Örsan , **“Geleceği Yakalamak”**, Ankara, 2001.

ÖZER,Ahmet, **”11 Eylül,ABD,Türkiye ve Küreselleşme”**,Keit Tanıtım,1. Baskı, Ocak 2005.

- ÖZGÜLER,CANBEY,Verda, **“Yeni Ekonomi Anlayışı Kapsamında Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler:Türkiye Örneği”**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2003.
- ÖZKAN,Abdullah, **“Küreselleşme ve Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye”**, Tasam Yayınları,1. Basım, İstanbul, Haziran 2004..
- SABIR, Hasan, **"Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını Gelişmekte Olan Ülkelere Yönlendirici Politikalar"**, Dış Ticaret Dergisi, Sayı.26, Ekim 2002.
- SAYGILIOĞLU,Nevzat; **"75 Yılda Vergi"**, Maliye Dergisi, Sayı.129, Aralık 1998.
- SEYİDOĞLU, Halil, **Uluslararası İktisat**, Geliştirilmiş 13. Baskı, İstanbul, 1999.
- SEYMEN,Oya,Aytemiz, BOLAT,Tamer, **“Küreselleşme ve Çok Uluslu İşletmecilik”** Nobel Yayın, 1 Basım, Mayıs,2005.
- SOMÇAĞ,Selim, **”Türkiye’nin Ekonomik Krizi Oluşum ve Çıkış Yolları”**, 2006 Yayınevi,1. baskı, Nisan 2006.
- SOYDEMİR,Selim,“Türkiye’de Finansal Fon Akımları(1982-1993) “, SPK Yayınları,1. Baskı, Ankara, Temmuz 1998.
- SOYAK,Alkan, **“Küreselleşme İktisadi Yönelimler,ve Sosyopolitik Karşıtlıklar”**, Om Yayınevi, İstanbul 2002.
- Sönmez, M., **“Cumhuriyetin 80. Yılında Genel İthalat Politikası.”**, Dış Ticaret Dergisi, Ankara, Ekim 2003.
- STIGLITZ,E.Joseph, **“Küreselleşme-Büyük Hayal Kırıklığı, Plan B”**, İstanbul, 2002.
- ŞAHİN,Hüseyin, **“Türkiye Ekonomisi”**, 4.b, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2000.
- ŞENGÜL, Tarık, **"Siyaset ve Mekansal Ölçek Sorunu: Yerelci Stratejilerin Bir Eleştirisi, Küreselleşme Emperyalizm Yerelcilik İşçi Sınıfı”**, Der. E. Ahmet Tonak, İmge Kitabevi, Ankara 2000.
- TANÖR, Bülent, **“Kurtuluş, Kuruluş”**, Cumhuriyet Kitap Kulübü, İstanbul 2002.
- TOKGÖZ, Erdinç, **“Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi”**, İmaj Yayınevi, 6. Baskı, Ankara, 2001, s.278.
- TUNCER, N., **"Para Krizleri ve Türkiye"**, İktisat Dergisi, 2001. s.410-411.
- ULAGAY,Osman, **“Küreselleşme’nin İki Yüzü”**, Doğan Kitapçılık,2. Baskı, Ocak 2000.
- Varol, G.M., **“Cumhuriyetin 80. Yılında 1923-2003 Türk Dış Ticaretinin Gelişiminin Kısa Tarihçesi.”**, Dış Ticaret Dergisi, Ankara, Ekim 2003.

Wade, R.H., “**What Strategies Are Viable for Developing Countries Today? The World Trade Organization and the Shrinking of 'Development Space'**”, Review of International Political Economy,2003, s.621-44.

WALTHER,T., “**Dünya Ekonomisi**”, Çev:Ünsal Çağlar, The World Economy, Bursa Alfa/Aktüel Kitabevi, 2002.

YAPICI,Utku, “**Küresel Süreç ve Türk Dış Politikasında Yeni Açılımlar,Orta Asya ve Kafkasya**”, Otopsi Yayınları,1.Basım, Mayıs 2004.

YELDAN,, Erinç, “**Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Büyüme**”, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

YENTÜRK, N., “**Finansal Serbestlik ve Makroekonomik Dengeler Üzerindeki Etkileri**”, İktisat Dergisi, Mayıs 1997.

YILDIZOĞLU, Ergin ,”**Küreselleşme ve Kriz**”, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1996.

YILMAZ,Aytekin, “**İkinci Küreselleşme Dalgası**”(Kavram,Süreç ve Sorunlar), Vadi Yayınları, 1. Basım, Ocak 2004.

YILMAZ,Şiir, “**1923'ten Bu Yana Ekonomi Politikaları**” Mülkiye, Cilt: XXII, Kasım-Aralık 1998.

YÜKSEL,Mehmet, ”**Küreselleşme Ulusal Hukuk ve Türkiye**”, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2001.

ZAMİR,Yusuf, “**Küreselleşmeyi Anlamak**”, Alev Yayınları, Birinci Basım, 2003.

Zafer Tunca, “**Uluslararası Doğrudan Yatırımlar, Küreselleşme ve Türkiye**”, İSO Dergisi, Sayı:432, İstanbul, Mart 2002, s.27.

Yayınlar

BDDK, ”**Bankacılık Sektörü Değerlendirme Raporu**”, Şubat 2004.

DPT , “**Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu**”, Ankara, 2000.

DPT, ”**Türkiye'nin Dış Ekonomik İlişkiler Özel ihtisas Komisyonu Raporu**”, Ankara, 2000.

DPT, “**Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu**”, Ankara, 2000.

İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, “**Avrupa Birliği'nin Gümrük Birliği,Malların Serbest Dolaşımı,Ortak Dış Ticaret Politikaları ve Türkiye'nin Uyumu**”, İstanbul, Mart 2002.

İTO, “**Dış Talebe Bağlı Ekonomik Büyümeye Geçişte Mikro Ekonomi Politikaları**”, 1.Baskı, İstanbul, Aralık 2002.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Araştırma Planlama Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, ”**Türk Sanayi ve Ticaretinde Gelişmeler 1950-85**”, Ankara, 1987, s. 7.

TSPAKB, “**II. Sermaye Piyasaları Arenası, Avrupa Birliğine Doğru Türkiye Sermaye Piyasalarında Sorunlar ve Çözömler**”, Graphis Matbaa, 14-15 Eylül 2004.

TSPAKB, “**Türkiye Sermaye Piyasası, Sermaye Piyasasında Gelişmeler-Türkiye’de Yatırımcı Profili-Aracı Kuruluşların 2001 Yılı Kurumsal ve Finansal Verileri**”, 2002.

TSPAKB, “**Türkiye Sermaye Piyasası**”, 2001.

TUSİAD, “**Sanayileşmede Yönetim ve Toplumsal Uzlaşma**”, Datay Basım, İstanbul, 1992.

YASED, “**Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımı, Yeni Ekonomik Program Çerçevesinde Değişen Koşullar**”, İstanbul 1983.